

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

INGER DÜBECK

S
T
A
T
S
M
A
G
T
O
G
A
R
K
I
V
E
R

1982

STATSMAGT OG ARKIVER

INGER DÜBECK

STATSMAGT OG ARKIVER

Det offentlige ret til arkivalier

STAAT UND ARCHIVE
Das Recht öffentlicher Behörden auf
Archivalien
mit deutscher Zusammenfassung

Udgivet af
RIGSARKIVET

G. E. C. GADS FORLAG 1982

Udgivet med støtte af

**STATENS SAMFUNDSVIDENSKABELIGE
FORSKNINGSRÅD**

OMSLAG:

**CHRISTIANSBORG – STATSMAGTEN – SER PÅ SIT ARKIV, DEN
ÆLDSTE GEHEIMEARKIVBYGNING FRA 1720.**

FOTO:

TAGE LUDVIGSEN

BILLEDREDAKTION:

ARKIVAR, MAG.ART. MICHAEL GELTING

**NR. 43 I SKRIFTER FRA DET RETSVIDENSKABELIGE INSTITUT
VED KØBENHAVNS UNIVERSITET**

© INGER DUBECK 1982

TRYKT HOS AiO TRYK as, ODENSE

ISBN 87-7497-096-8

INDHOLD

INDLEDNING: FORMÅL OG INDHOLD	7
I. OM RETTEN TIL ARKIVER OG RETTEN TIL ARKIVALIER	10
1. Ius archivi	10
1.1. Statslige arkiver	10
1.2. Kommunale arkiver	12
2. Er statens ret til sine arkivalier af offentlig- eller privatretlig karakter?	16
3. Kan statens ret til sine arkivalier karakteriseres som en ejendomsret?	26
II. OM AFLEVERING AF OFFENTLIGE MYNDIGHEDERS ARKIVALIER	34
1. Afleveringsret eller afleveringspligt?	34
2. Afleveringsreglernes udvikling	35
2.1. Statens arkivalier	35
2.1.1. Ældre regler	35
2.1.2. Gældende regler	44
2.2. Kommunale arkivalier	47
3. Erhvervelse af ikke-afleverede arkivalier	48
3.1. Arkivalier fra centraladministrationen	49
3.2. Arkivalier fra den statslige lokaladministration eller lokaljurisdiktion	53
3.2.1. Den offentlige brandforsikring	53
3.2.2. Jorddrotlig forvaltning og patrimonial jurisdiktion	60
3.3. Arkivalier af tvivlsom proveniens	66
4. Kommunale arkivalier	74

5. Kan offentlige myndigheders arkivalier afleveres som depositum?	75
III. KAN STATENS ELLER KOMMUNERNE RET TIL EGNE ARKIVALIER BORTFALDE?	80
1. Kan statens ret bortfalde ved eksstinktion?	80
1.1. Almindelige vindikationsregler	80
1.2. Arkivernes vindikationsret	81
2. Kan kommunerne vindicere bortkomne arkivalier efter en analogi fra 1885-cirkulæret?	89
3. Kan statens ret bortfalde ved hævd?	91
IV. OFFENTLIGE MYNDIGHEDERS STRAFFERETLIGE BESKYTTELSE	99
1. Tjenesteforseelser	99
2. Ulovlig tilegnelse af statslige arkivalier	103
V. STATENS ERHVERVELSE ELLER SIKRING AF HISTORISK VÆRDIFULDE ARKIVALIER	107
1. Danefæ eller hittegods	107
2. Mindesmærker	111
SAMMENFATNING OG KONKLUSION	119
ZUSAMMENFASSUNG UND KONKLUSION	128
Übersetzt von Dr. jur. <i>Georg Rona</i>	
BILAGSFORTEGNELSE	138
BILAG	140
LITTERATUR	170
KILDER	172
1. Trykte kilder	172
2. Utrykte kilder	173
REGISTER	175

Indledning: formål og indhold

Nærværende arbejde belyser en række problemer af henholdsvis forvaltningsretlig og privatretlig karakter. De knytter sig til hovedspørgsmålet om, hvilken ret staten kan hævde til sine egne arkivalier, herunder om staten kan hævde en særskilt ret til historisk værdifulde private arkivalier.

Undersøgelsen rummer både forvaltningsretshistoriske elementer og et forsøg på at fastlægge, hvad der må antages at være gældende forvaltningsret på området. Hertil kommer afsnit, som behandler nogle fundamentale privatretlige problemer (vindikation, hævd, depositum, ejendomsretsbegrebet m.h.t. arkivalier). Også disse problemer behandles såvel ud fra et retshistorisk aspekt som med hensyn til, hvad der må antages at være gældende ret. Undersøgelsen er en fortsættelse af mit arbejde med at fastlægge arkivernes retsstilling, som indledtes med bogen »Dansk arkivret« fra 1980.

I kapitel I behandles især følgende problemer: Hvorledes skal man karakterisere statens ret til at holde arkiver (*Ius archivi*), og hvorledes skal man karakterisere statens ret til sine arkivalier? I sidste henseende spørges, om denne ret må antages at være af offentligretlig eller privatretlig karakter, herunder om statens ret er at ligne ved en almindelig ejendomsret, samt om statens ret til ældre, historisk værdifulde arkivalier især private, kan betegnes som alment fælleseje eller kultureje.

I kapitel II gennemgås de særlige problemer i forbindelse med aflevering af ældre offentlige myndigheders arkivalier til tidligere lokale eller centrale embedsarkiver, ligesom der redegøres for nyere og gældende afleveringsregler i forhold til statens arkiver. Problemet om en mulig afleveringspligt fra privatretlige institutioner m.v., som sidder inde med en vis offentligretlig kompetence, tages op i et særskilt afsnit. Kapitlet afsluttes med en drøftelse af spørgsmålet, om statslige arkivalier kan afleveres til de statslige arkiver som depositum.

I kapitel III undersøges dels problemet, om offentlige myndigheders arkivalier kan gøres til genstand for vindikation eller ekstinktion, dels problemet, om statens ret til sine arkivalier kan bortfalde ved hævd.

I kapitel IV undersøges, hvilke strafferetlige regler, der kan tænkes bragt i anvendelse over for offentlig ansatte, herunder arkivarer, som tilsidesætter statens interesse i arkivaliers indsamling eller bevarelse. På samme måde undersøges, hvilke strafferetlige regler, der kan tænkes bragt i anvendelse over for personer, som gør sig skyldige i ulovlig tilegnelse af statslige arkivalier.

I kapitel V undersøges gældende ret omkring beskyttelsen af kulturgoder eller mindesmærker med henblik på, om disse regler vil kunne lægges til grund som fredningsbeskyttende regler over for historisk værdifulde arkivalier i privateje, eller om man må erkende, at der ikke findes nogen (lovhjemlet) beskyttelse i gældende ret. I denne sammenhæng inddrages komparativt materiale fra fremmed ret. Til slut gøres nogle overvejelser om, hvilke retlige skridt, der burde tages for i fremtiden at skabe en sikring imod tilintetgørelse, ændring, eksport m.v. af kulturgoder af arkivalienatur.

Rigsarkivets og landsarkivernes retsstilling fastlagdes i lovsform ved arkivloven af 1889, som var en summarisk rammelov. Forholdet mellem Rigsarkivet og alle statens institutioner og myndigheder afklaredes nærmere ved arkivbekendtgørelsen af 20. februar 1976. Hertil slutter sig adskillige udfyldende bestemmelser af administrativ karakter, som er udstedt af rigsarkivaren eller de denne overordnede myndigheder i tiden efter 1889. Klare og udtrykkelige regler til præcisering af Rigsarkivets retsstilling på en lang række områder savnes stadig.

Nærværende afhandling er et forsøg på at bringe større klarhed med hensyn til Rigsarkivets adkomst til at indsamle eller erhverve historisk betydningsfulde arkivalier af statslig proveniens, som er kommet bort fra statslige myndigheders besiddelse, eller til at sikre arkivalier af privat herkomst, der må karakteriseres som alment kultureje, imod tilintetgørelse, ødelæggelse eller eksport. Ved alment kultureje f.s.v. angår arkivalier, forstår jeg arkivalier af en sådan historisk værdi, at de burde undergives en specifik statslig ejendomsret, uanset om arkivalierne befinder sig i arkivernes samlinger, er kommet uretmæssigt på private hænder eller

slet ikke er i nogens besiddelse, og uanset om der er tale om statslige eller private arkivalier.

I tilslutning hertil forsøges løbende at redegøre for kommunale myndigheders retsstilling i forhold til kommunale arkivalier af historisk værdi.

I. Om retten til arkiver og retten til arkivalier

1. Ius archivi

1.1. Statslige arkiver

Forud for en redegørelse for de hidtidige og gældende afleveringsregler og en analyse af nogle sider af afleveringspraksis, nemlig de områder, hvor problemet om vindikationsretten har været rejst eller vil kunne tænkes rejst i fremtiden, skal der i det følgende gøres et forsøg på at placere arkiverne i en stats- og forvaltningsretshistorisk sammenhæng.

De statsretlige teorier, der dominerede europæisk juridisk og naturretlig tænkning i det 17. og 18. århundrede, tillagde majestæten en række majestætsrettigheder, herunder ret til at beskikke embedsmænd til at varetage alle de handlinger, han ikke selv havde kræfter til at udføre, men som hørte til hans pligter mod almenvellet. Embedsmænd kunne både være lønnet af kongen, sportellønnede og ulønnede. Embedsmanden opfattedes som en offentlig person, fordi han handlede på regentens vegne og i hans navn; men i øvrigt var han en privat person som andre, når han ikke optrådte på regentens vegne¹.

Også retten til at holde arkiv opfattedes som en majestætsrettighed og kaldtes *ius archivi*. Den videnskabelige behandling af begrebet *ius archivi* indledtes i det 17. århundrede; men den havde rødder tilbage til den middelalderlige kanonistik og legistik. Det var i det 17. århundrede hovedtesen vedrørende *ius archivi*, at den udtrykte majestætskompetence til at oprette arkiver og brevkamre og til at udstyre de deri opbevarede arkivalier eller dokumenter med fuldstændig troværdighed. *Ius archivi* var afhængig af den myndighed, under hvis magt arkivet stod, hvad enten denne nu var originær eller hvilede på bemyndigelse. *Ius archivi* henførtes som nævnt normalt til højhedsrettighederne, d.v.s. at den tilkom fyrster og rigsstænder. Også teoretikere som Johann Jacob Moser (1701–85) og Kreittmayr (1705–

herra vorlegen, der befugt ist, nach Beschaffenheit der Umstände, dar-
 in gleich, oder mit der Zeit, die nöthige Veränderungen vorguneh-
 men, oder aber sie zu befristigen, und ihnen dadurch die volle Kraft
 beyzuliegen: 3. C.

An. 1728. 16. Oct. ergienge eine K. Preussische general-Ver-
 ordnung an alle Gerichte und Magistrat in der Chur-Mare: Dasi
 se ihre Statrechte und Gewohnheiten, (weorüber öftters forstbare Pro-
 cesse entstanden seynen.) einschicken sollen.

Meheres wird davon in dem Tr. von denen Rechten der
 Untertanen zu reden seyn.

Fünftes Capitel.

Von einigen der Landes-Regierung an- hängigen Sachen.

Innhalt.

§. 1. Vor-Erinnerung. §. 2. Archive. §. 3. Deren Recht.
 §. 4. Gemeinshafftliche Archive. §. 5. Der Archive Vor-
 züge. §. 6. Besorgung. §. 7. Noch etwas. §. 8. Aus-
 dere Causleysachen. §. 9. Car. §. 10. Land-Disputa-
 tionen, u. d. §. 11. Lagerbücher zc. §. 12. Gewohns
 heiten. §. 13. Oberaufsicht über die öffentliche Treu und
 Glauben. §. 14. Und dergleichen.

§. 1.

Zich will nun zum Beschluß hier noch einige Sachen zusammenneh-
 men, welche mit zu der Landeshoheit im weltlichen getreuet zu
 werden pflegen, und sich, meines Erachtens, am besten hieher als ein
 Anhang zu der Materie von der Landes-Regierung überhaupt schicken.

§. 2.

Dabin gehöret forderst, was von Andern von dem Recht der
 Archive gemeinet wird. vid.

BUDER

BUDER (Christian. Gottl.) de damnis detrimētisque Archi-
 vorum querendam Germanic; vor Zreyffte Tom. 1. Di-
 plomat. & Script. Hist. Germ. med. avi.

ENGELBRECHT (Ge.) Dis. de jure Archivorum. Helm-
 stadt, 1688. 4.

FRITTSCH (Ahasy.) de jure Archivi & Cancellariae. Jena,
 1664. und in seinen Opusl. Tom. 1. p. 409.

MULZ (Jac. Bernh.) de jure Cancellariae & Archivi.

NEVEN (Franc. Mich.) Dis. de Archivis. Straßburg,
 1688. 4.

RADOV (Ge.) Dis. de Archivis. Nostock, 1681. 4.

RUDLOF (Fria.) Dis. de Archivorum publicorum origine,
 usu & auctoritate. Erfurt, 1676. 4.

WFENCKER (Jac.) Apparatus & instructus Archivorum.
 Straßburg, 1713. 4.

— Collecta Archivi & Cancellariae jura. ibid. 1715. 4.

Besonders ist auch, als sehr brauchbar, zu recommendiren, was
 Herr G. J. H. PÜTTER von Archiven, deren Abzicht, Innhalt,
 Einrichtung, Regeln und Plans zu Einrichtung eines Archivs zc. an
 unten (1) angezeigten Ort meldet.

Ein Archiv ist eine Sammlung derer theils wichtigsten, theils
 geheimen, Nekunden und anderer Schrifften, welche in Staats- und
 Landesachen einschlagen, und den Regenten, sein Haus, Verrechte,
 auch die Landes-Verfassung, so dann die Reichs-Crays- und andere
 inn- oder ausländische Angelegenheiten betreffen:

Nach wird der Ort, wo solche schriftliche Sachen aufbehalten
 werden, das Archiv genannt.

§. 3.

Das Recht eines Archivs wird von allen Staatsrechts-Lehrern Deren
 als ein Stück der Landeshoheit angegeben: Ich sehe aber in der That
 nicht, mit was für Grund, und zu was für einem Nutzen.

Schriftliche Sachen zu sammeln, siehet jeder privat-Person,
 jeder landstättigen Commun, jedem anderen Corpori, u. s. w. frey:
 und

(1) in seiner Anleit. zur Jurist. Propri (1765.) p. 269. 149.

Den württembergiske retslærde Johann Jacob Moser (1701–85) er blevet kaldt den tyske statsrets fader. I sin enorme »Teutsches Staatsrecht« opsummerede han sin tids opfattelse af statens retlige stilling i enhver henseende, herunder også arkivretten. Billedet viser begyndelsen af kapitlet om arkiver i værket anden udgave bd. 16, 1. del: Von der Landeshoheit in Regierungssachen überhaupt (1772). På titelbladet fører Moser sin titel af kgl. dansk etatsråd; han havde aldrig været i dansk tjeneste, men satte stor pris på denne ærestitel, som han havde fået i 1759.

90) sluttede sig til denne opfattelse, hvorefter ingen, som ikke var udstyret med højhedsret eller specifikt havde opnået privilegium på *ius archivi*, kunne udnytte denne ret. Men allerede Kejser Justinian havde dog tillagt byer og kirken del i denne ret (Nov. 15, 5, 2).

Rigsarkivet i det tysk-romerske rige opfattedes som et utvivlsomt offentligt arkiv, eftersom det rummede love, forordninger, offentlige akter og dokumenter, matrikler m.v., som behandledes i det offentliges navn. Kejserriget havde f.s.v. to rigsarkiver, idet kurfyrsten af Mainz var *archi-custos actorum publicorum* og som sådan havde Ærkekancelliet og Rigsarkivet under sig, mens kejseren havde Rigshofkancelliet og dettes arkiv. Dokumenter fra Rigsarkivet tillagdes fuld troværdighed (*fides plenissima*) og tjente som offentligt bevis (*publicum testimonium*).

Følgen af hovedreglen om *ius archivi* var, at personer, som savnede majestætsrettigheder eller analoge højhedsrettigheder, og som ikke udtrykkelig eller stiltiende havde erhvervet *ius archivi*, manglede kompetence til at holde offentligt arkiv. Personer eller institutioner uden *ius archivi* kunne vel have ret til at holde private arkiver, f.eks. grever og friherrer, universiteter og kirker samt byer.

I det 19. århundrede betragtede man ikke længere *ius archivi* som en suverænitetret i snæver forstand. Også andre myndigheder end majestæten alene kunne oprette arkiver til bevaring af dokumenter og arkivalier, herunder kommuner.

Hvor arkivarstillingen hidtil havde været en almindelig embedsstilling, blev den efterhånden ændret til en stilling for en videnskabeligt uddannet person². Et statsligt centralarkiv har således altid været betragtet som oprettet på grundlag af særlig kompetence, samt normalt som en offentlig institution, der forvaltedes af en embedsmand under tilsyn af centralforvaltningen.

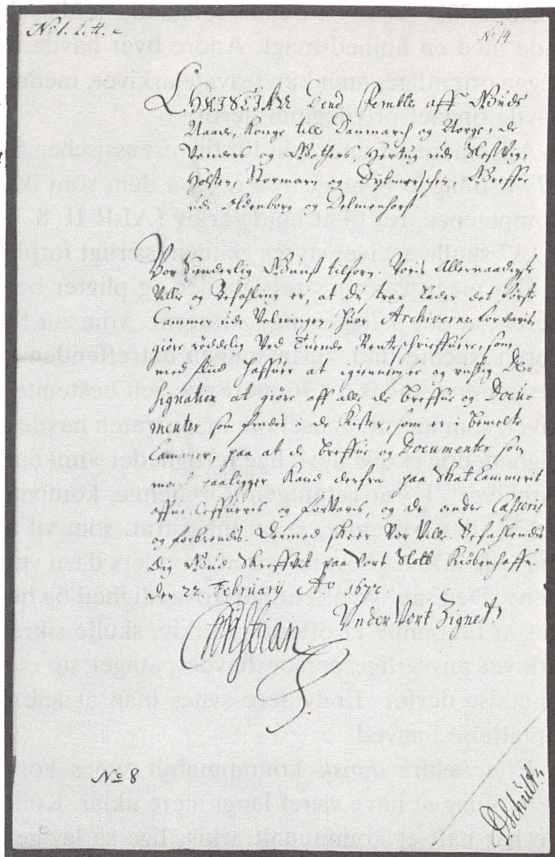
Arkivet var et offentligt sted, *locus publicus*, til opbevaring af alle slags offentlige akter. Formålet med oprettelsen af et sådant arkiv har dertil altid været, at det skulle sikre en fortsat bevisværdi af de opbevarede dokumenter.

Til belysning af dansk arkivret er der for nylig i Rigsarkivet fundet et reskript af 22. februar 1672 i Griffenfelds arkiv, som var stilet til ham selv, og som befalede ham straks at lade »det første Cammer udi Velvingen, huor archiverne forvaris, gjøre røddelig ved tuende renteschriffuere, som med fliid haffuer at igiennemsee og rigtig designation at gjøre aff alle de breffue og documenter, som findes i de kister, som ere i bemelte Cammer, paa at de breffue og documenter *som magt paaligger* kand derfra paa skatcammerit offuerleffueris og forvaris, og de andre cassetis og forbrendis«³.

1.2. Kommunale arkiver

Om kommunale myndigheder har en til staten svarende retsstilling i forhold til deres arkiver og de deri opbevarede arkivalier, er et i dagens Danmark ikke fuldt afklaret spørgsmål. Det *historiske* udgangspunkt i europæisk retstænkning synes baseret på en romerretlig opfattelse. I Justinians Novelle nr. 15, 5 de defensoribus civitatum (om byforstanderne) fra år 535 udtaltes i § 2, at man skal udpege en offentlig bygning, hvori man kan lægge de af

Det kan ikke nægtes, at nutidens kassations-bemyndigelser er noget mere udførlige end Christian V's summariske reskript til Griffenfeld af 22. februar 1672 vedrørende kassation i Rentekammerets arkiv. Meget er sikkert ved denne lejlighed gået ud, som nutidens historikere nok havde fundet »magtpåliggende«. Brevets tekst er transskriberet s. 12.—RA. C 4 Processer. Griffenfeld I. 10.

byforstanderne (magistraterne) afgjorte sager. Der skal ansættes en mand fra provinsen til at føre opsyn med, at de forbliver i god behold, og at de hurtigt kan findes frem af dem, som søger dem, ligesom der skal være et arkiv der, således at man på dette grundlag kan forbedre, hvad der tidligere har været mangelfuldt i byerne:

... ut in civitatibus aedificium aliquod publicum definiatur, in quo conveniat defensores acta reponere; et designetur aliquis ex provincia, qui ea custodiat, ut incorrupta maneant, celeriterque ab iis inveniantur, qui ea desiderant, et ut apud eos aliquod archivum sit, ac id in quo hactenus in civitatibus peccatum est, emendetur^{3a}.

Justinian tilstod byerne i sit romerske kejserrige *ius archivi*. I det senere tysk-romerske rige synes imidlertid kun visse byer at have

besiddet *ius archivi* i denne forstand, nemlig de byer, som sad inde med en højhedsmagt. Andre byer havde ikke ret til at anlægge offentlige, men kun private arkiver, medmindre de særskilt havde opnået privilegium dertil.

Allgemeines Landrecht für die preussischen Staaten, ALR, fra 1794, tillagde bymagistrater, også dem som ikke havde juridiel kompetence, ret til at holde arkiv (ALR II. 8. Tit. § 136). Efter § 137 skulle arkivet styres gennem særligt forpligtede personer⁴.

Om magistraternes rettigheder og pligter bestemte § 135 generelt, at det påligger magistraterne, »die zur Stadt gehörenden, deren Rechte und Verfassungen betreffenden Urkunden aufzubewahren«, mens § 136 mere specielt bestemte, at magistratsarkivet, som nævnt, uanset om magistraten havde dømmende myndighed, dog skulle have lige rettigheder »mit einem gerichtlichen Archive«. Forudsætningen for denne kompetence fremgår af § 137, der bestemte, at en magistrat, som vil hævde denne ret, må lade arkivet bevare ved »besonders dazu verpflichtete Personen«. Den særlige offentlige troværdighed og bevisret, som antoges at tilkomme et offentligt arkiv, skulle sikres ved, at den for arkivet ansvarlige person havde påtaget sig en udtrykkelig forpligtelse derfor. Endvidere synes man at ane den romerretlige opfattelse bagved.

Efter ældre *dansk* kommunalret synes kommunale arkivers retsstilling at have været langt mere uklar. Københavns kommune har haft et kommunalt arkiv, lige så længe byen har haft et selvstændigt kommunalt styre. Den første egentlige arkivar ansattes i 1817 med det hverv at betjene kommunens forskellige kontorer. I vedtægten angående Københavns kommunale anliggender af 30. december 1857 bestemte § 21, at den samlede magistrat skulle vælge en »archivarius«. Men bortset herfra findes vistnok kun meget få ældre bestemmelser om Stadsarkivet og dets administration. Man har siden udarbejdet forskrifter for benyttelsesadgang og tilgængelighed, senest af 21. oktober 1966⁵.

Ved lov om landkommunernes styrelse nr. 88 af 25. marts 1933 bestemtes i § 7: Sognerådet og særlig formanden drager omsorg for, at såvel de i forrige paragraf ommeldte regnskabsbøger som øvrige protokoller og dokumenter vedrørende kommunens økonomiske og andre forhold opbevares på behørig måde. En tilsvarende regel fandtes ikke for købstadskommunerne, men

den antages i princippet at have fundet tilsvarende anvendelse i købstæderne⁶.

I lov om kommunernes styrelse nr. 223 af 31. maj 1968 jfr. nu lovbekg. nr. 188 af 22. april 1981 bestemmes det ganske kortfattet i § 62, at kommunalbestyrelsen drager omsorg for, at kommunens arkivalier opbevares på betryggende måde. I kommentaren tilføjes, at det påhviler kommunalbestyrelsen at sørge for, at uvedkommende ikke får adgang til endnu aktuelle dokumenter, herunder udsendt fortroligt materiale.

Bortset netop fra sager om fortrolighed og tavshedspligt synes der ikke at have udviklet sig regler om kommunale arkiver. I normalstyrelsesvedtægten for primærkommuner bestemmes dog i § 24, stk. 3, at økonomiudvalget fører tilsyn med, at kommunens adkomstpapirer, kontrakter og andre dokumenter opbevares forsvarligt og med iagttagelse af god orden, og at der føres nøjagtig fortegnelse derover. Stk. 4 bestemmer, at økonomiudvalget fører tilsyn med, at kommunens arkivalier opbevares på betryggende måde.

Når henses til de offentlige formål, kommunerne er sat til at varetage, og som i alt væsentligt kan lignedes ved de statslige, må det være rimeligt, indtil nærmere regulering af forholdene finder sted, at antage, at primær- og amtskommuner i henseende til oprettelse af arkiver og retten til arkivalier har tilsvarende beføjelser og pligter, som staten har til at oprette og vedligeholde statsarkiver og til de deri opbevarede statslige arkivalier.

Denne opfattelse understøttes af den nyligt udstedte bekendtgørelse, nr. 201 af 29. april 1981 om kassation i kommunernes arkiver, som opstiller detaljerede regler om, hvilke arkivalier, der skal bevares, og hvilke, der må kasseres. Det forudsættes i § 8, at arkivalier, der skal bevares, kan afleveres til landsarkiverne, normalt efter en 30 års frist i lighed med statslige arkivalier, som skal afleveres til Rigsarkivet eller landsarkiverne. I Indenrigsministeriets bemærkninger til bekendtgørelsen, jfr. skr. af 11. juni 1981 til samtlige kommunalbestyrelser tilføjes, at »materiale, som er afleveret til et landsarkiv, kan indlånes af den afleverende kommunale myndighed«. Kommunerne tillægges således en afleveringsret, men ikke en afleveringspligt, hvorom nærmere nedenfor under II, 2.2. s. 47f.

Kommunerne kan herefter vælge at beholde arkivalierne i det

kommunale administrationsarkiv. Man må nok forvente, at nogle kommuner i fremtiden i lighed med Københavns kommune vil oprette egentlige stadsarkiver. Den nærmere regulering af f.eks. forskningens benyttelse af kommunale arkivalier i kommune-kontorer eller stadsarkiver vil formentlig først blive iværksat, når det bliver klart, om f.eks. de større kommuner, herunder amtskommuner, foretrækker denne løsning frem for at aflevere arkivalierne til landsarkiverne.

Der er således ikke tale om, at Rigsarkivet har en udtrykkelig hjemlet tilsynsmyndighed overfor kommunale arkiver, selv om det må fastholdes, at Rigsarkivet som landsarkivernes overordnede instans også må have et indblik i denne side af landsarkivernes funktion, således som den er beskrevet i bekendtgørelsens § 6, stk. 3 og især § 8, stk. 3, der bestemmer, at tvivlsspørgsmål vedrørende opbevaring eller aflevering af arkivalier kan forelægges landsarkiverne.

En sådan egentlig tilsynsmyndighed kan heller ikke hævdes at være gældende efter den nye finske arkivlov af 20. februar 1981 for det finske rigsarkiv i forhold til det kommunale arkivvæsen. Det er også i Finland hovedprincippet, at de kommunale myndigheder selv leder og har ansvaret for deres arkivfunktioner, men de kommunale myndigheder *skal følge Rigsarkivets generelle anvisninger eller retningslinier* og landsarkivets specielle. De finske kommunale myndigheder er ikke forpligtet til at overføre deres arkiver til statens arkiver, men kan opnå tilladelse dertil, hvis de ønsker det.

2. Er statens ret til sine arkivalier af offentlig- eller privatretlig karakter?

Det var i tysk-romersk ret den almindelige opfattelse, at offentlige og autentiske dokumenter ikke behøvede yderligere bevis, de besad *fides perpetua*. Dette støttes af en opfattelse, som også hævdedes i ældre kanonisk ret, såfremt et dokument var udfærdiget på foreskreven vis. Både efter kanonisk ret og civilretten havde i almindelighed de offentlige arkivers akter fuld troværdighed. Sådanne dokumenter behøvede f.s.v. ikke yderligere bevis eller anerkendelse ved segl. Arkivalier af denne art havde større bevisværdi end vidner. Dette udstraktes i nogle tilfælde

endog til kopier udfærdiget af arkiver, om end der kunne tænkes fejl eller forfalskninger i disse.

Efter Justinians noveller tilkom der arkivalier fra offentlige arkiver en vis betydning som *publicum testimonium*:

Nov 49,2,2: Si vero ex publicis etiam archivis charta proferatur, veluti apocha mensae gloriosissimorum praefectorum. . . si igitur ex publicis archivis quid prolatum sit, et publicum habeat testimonium, etiam hoc ad comparationes admitendum esse sancimus. . .

(Bliver der forelagt et dokument fra offentlige arkiver, f.eks. en kvittering fra praefecti-praetorio-kassen . . . uanset om nu dette dokument selv er blevet en del af det offentlige arkiv eller indeholder et offentligt vidne, så skal det dog også kunne underkastes en sammenligning af håndskrifter).

For det 18. århundredes jurister bestod arkivernes formål i sikring af de deri opbevarede akters troværdighed. Arkivaliers bevisbetydning stiger derfor i en vis forstand jo ældre de bliver, eftersom ingen levende vidner da længere vil kunne produceres. Men også retspraksis tillagde sådanne arkivalier betydning.

I § 415 Zivilprozessordnung (ZPO), der bygger på en afgørelse fra den bayriske Oberste Landesgericht, anses de dokumenter som offentlige, der er udfærdiget af en offentlig embedsmand inden for grænserne af hans tjenstlige funktionsområde eller af en person, som er udstyret med offentlig troværdighed, hvis det er udformet inden for det ham tildelte virksomhedsområde og i de foreskrevne former⁷.

A. S. Ørsted redegjorde i sin Haandbog over den danske og norske Lovkyndighed for sin opfattelse af embedsmænds retsstilling i Danmark i almindelighed. »Embedsmænd nyde i almindelighed offentlig tillid med hensyn til de dem betroede forretninger, saa at de protocoller, de under de lovbestemte former føre, og de attestationer, som de, i embeds medfør, udstede, have fuldkommen beviskraft«. Som et yderligere punkt tilføjes, at den offentlige tillid, som tilkommer embedsmænd og øvrigheder, »kunne de ikke vilkaarligen overdrage til andre«. Selvfølgelig var det dog muligt at delegerer kompetence til andre under forskellige vilkår⁸.

Ørsted uddybede nærmere dette bevisproblem i sin store afhandling om vidnebeviset. Han indledte med en redegørelse for ældre teori og udtalte, at de lovkyndige hidtil har fremsat den undtagelse fra hovedreglen om to vidners nødvendighed, at fuldt bevis skulle indeholdes i en embedsmands enlige vidnesbyrd om,

hvad han i embeds medfør har erfaret. Dette var efter Ørsteds mening for almindeligt udtrykt. »Det er i almindelighed kun de i lovlig form indrettede protocoller eller de i bestemte former under offentlig autoritet udstædte acter samt de officielle afskrifter af slige protocoller eller acter, som have fuld beviskraft, og disse beroe efter lovens forskrifter, ordentligvis ikke paa en enkelt mands troværdighed allene. . . «.

Udskrifter af offentlige forhandlinger udgør fuldstændig bevis, såfremt de er udstedt under vedkommende embedsmands hånd; »men, da det altid, ved eftersyn af selve protocollen, lod sig undersøge, om nogen urigtighed i slig udskrift havde indsneget sig, så er det dog egentlig protocollen selv, hvorved den offentlige troværdighed hviler«.

De offentlige akter og attester, som tjente til juridisk bevis, opfattede Ørsted vel som vidnesbyrd i mere omfattende forstand; men »da vedkommende embedsmænd, hvor de handle med offentlig troværdighed, ikke møde for retten og aflægge edelig forklaring, ere de ikke at ansee som vidner i ordets egentlige forstand«⁹.

Som repræsentant for procesretsteorien i det 19. århundredes slutning udtalte Nellesmann, at der gælder en almindelig retssætning om, at »naar et document produceres, der udvortes angiver sig at være et offentligt document, bliver det ordentligvis blot paa grund heraf at holde for ægte«. Sætningen fandt han ikke grundet i sagens natur, men derimod hjemlet ved en lang og fast praksis. Men man må efter Nellesmann yderligere spørge, om det i det konkrete tilfælde har været lovgivningens mening, at bevis skal kunne føres på denne måde. For at undersøge dette, må man kende ordningen af de pågældende offentlige institutioner i det hele, deres hensigt og væsen.

Om embedsmæssige protokoller gjaldt, at den embedsmand, der fører en sådan protokol, kan meddele udskrifter af den med den virkning, at de anses for stemmende med protokollens indhold uden videre bevis. »Spørgsmålet om udskriftens troværdighed falder derfor i reglen sammen med spørgsmålet om protocollens«. Dog anså Nellesmann denne beviskraft for afhængig af, »om protocollen kan antages at blive ført for at være en *varig kilde til beviis* for de private i den omspurgte retning«. Han opregnede en række protokoller, som opfyldte dette krav, f.eks. retsprotokoller, kirkebøger og notarialprotokoller. Begrundelsen

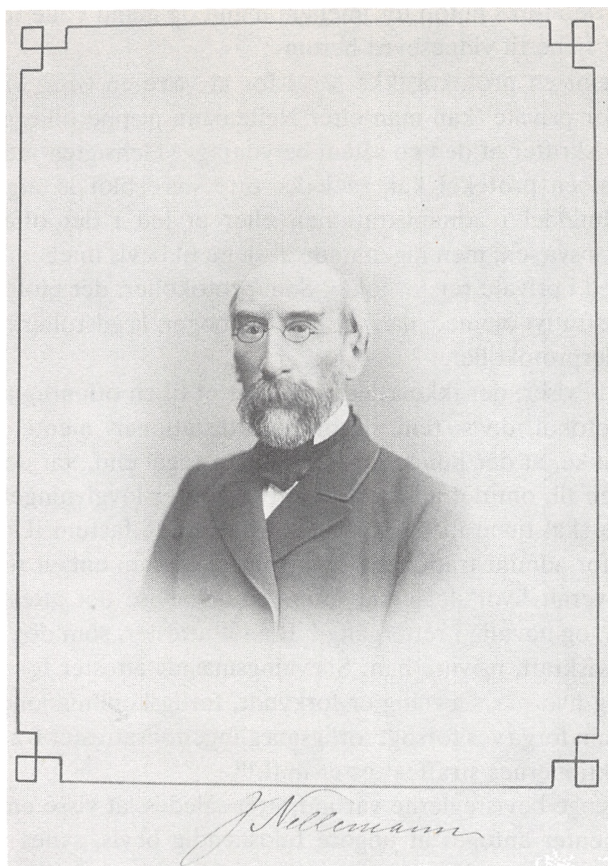
var, at de »føres netop for imellem mand og mand i alle retsforhold at tjene til vidnesbyrd herom«.

Såfremt en protokol ikke føres for at være en *varig kilde til bevis* for private, kan man efter Nellemann næppe tillægge den eller udskrifter af den en sådan betydning. »Hensigten med førelsen af en protekol kan saaledes ofte være blot at afgive et controlmiddel i administrationen eller et led i det offentlige regnskabsvæsen, men ingenlunde at tjene til bevis imellem mand og mand i private retsforhold«. Som protokoller, der blot føres i administrativt øjemed, nævner han toldbøger, lægdsruller og jordemoderprotokoller.

Om beviser, der ikke således er knyttet til en offentlig anordnet protokol, d.v.s. rene og blotte attestationer, mente Nellemann ikke, at der kunne opstilles anden regel end, »at der maa sees hen til, om det antages, at attesten efter lovgivningens opfattelse skal tjene til bevis for det attesterede factum ikke blot inden for administrationens egen sphære og i en enkelt retning, men overalt hvor det er af interesse at bevise det attesterede factum, og navnlig i rettergang«. Blandt attester, som dog tillægges beviskraft, nævnte han: Stævningsmænds attester for hvem, hvor og hvornår stævning er forkyndt, forligskommissioners attester om forgæves forsøgt forligsmægling, dødsattester fra læger, jurisdiktionernes straffeattester m.fl.¹⁰.

Så længe bevisreglerne var indrettet således, at visse embedsdokumenter antoges at udgøre fuldstændig bevis, synes protokoller, der førtes for *at være en varig kilde til bevis i alle retsforhold*, ikke retmæssigt at have kunnet befinde sig på private hændelser og derfor heller ikke at skulle have været afhængig af et privat vindikationssøgsmåls udfald. Staten skulle have kunnet kræve dem udleveret ved statslig tvang, eventuelt i forbindelse med en straffesag.

Hvor det derimod drejede sig om protokoller eller arkivalier, der ikke opfyldte dette formål, men kun tjente administrationens interesser, kan man hævde, at sådanne protokoller vel heller ikke retmæssigt normalt kunne være i privates besiddelse, men at, såfremt de måtte være kommet i sådan besiddelse, burde staten primært kunne have krævet dem afleveret af hensyn til det offentliges forvaltningsinteresser og i hvert fald subsidiært kunne have anlagt vindikationssøgsmål også uden at støtte sig på 1885-cirkulæret (se Bilag 7).

Professor, dr.jur.h.c. J. Nellemann (1831–1906) var justitsminister i ministeriet Estrup fra 1875 til 1894. Det var i denne egenskab, han udfærdigede det fundamentale vindikationscirkulære af 1885. Han satte sig et smukt eftermæle som en fremragende retslærd, mens hans politiske ry er mere tvivlsomt, som den juridiske garant for Estrups provisorielovgivning. – Portrættet er velvilligt stillet til rådighed af Justitsministeriet.

Når man ser på det af Nellemann selv udstedte vindikationscirkulære fra 1885 (som vil blive drøftet mere indgående nedenfor s. 81f.), synes han heri i nogen grad at være gået på kompromis med sin egen bevislære. Han gav staten en almindelig vindikationsret, også til retsprotokoller, som han ellers tillagde en særlig bevisbetydning.

Efter retsplejeloven af 1916 (1919) og de ændrede bevisregler synes man ikke længere at tillægge offentlige myndigheds do-

kumenter eller protokoller fuldstændig beviskraft. En erklæring fra en offentlig myndighed anses dog i almindelig som sand, jfr. også rpl. § 218, stk. 2 om en civil doms fremstilling af parternes mundtlige angivelser og ytringer under sagens behandling¹¹.

Der synes f.s.v. fortsat at kunne være grund til at sondre imellem forskellige former for dokumentbevis, også når man skal rejse spørgsmål om statens vindikationsmulighed. Retsprotokoller, kirkebøger m.v. må formentlig fortsat tillægges en højere bevisfunktion og dermed større betydning for statens funktioner end andre former for offentlige dokumenter. Men om staten under påberåbelse af sin ejendomsret kan lade sig indsætte i besiddelsen af sådanne dokumenter eller beviser af ældre slags ved en umiddelbar fogedforretning er vel ikke helt utvivlsomt, jfr. B. Gomard, *Fogedret* (3. udg.), (1981) s. 323–24.

Begge nævnte ældre grundopfattelser, dels af embedsmændene som fungerende på kongens vegne og i hans navn, dels af retten til at oprette arkiv, understøtter en teori om, at kongen eller *staten har en særlig ret til dokumenter og arkivalier udgået af dennes virksomhed*. Dette kunne tale for at anlægge rent offentligretlige synspunkter på statens ret til sine arkivalier, og for at staten kunne anvende statslige tvangsmidler til at hævde retten f.eks. i form af forvaltningstvung eller, såfremt straffelovens regler er tilsidesat, i strafferetsplejens form.

I moderne statsforfatningsretlig teori opstiller Ross en sondring mellem retshandlinger, der henregnes til staten, fordi de er udslag af en kvalificeret kompetence, der kaldes offentlig myndighed, og retshandlinger, der er udslag af privat autonomi. Kompetencen til at udøve de sidste betegnes som ukvalificeret, autonom og diskretionær samt styret af egeninteresse og i øvrigt afhændelig, mens den første er styret af sådanne kompetencenormer, som skaber en fællesskabsmyndighed. Kompetence betegner han som kvalificeret, heteronom, pligtbundet, almeninteresseret og *uafhændelig*. Visse særligt udpegede personer tildeles en særlig magt, som efter sit indhold går ud på en evne til at skabe ret, der forpligter andre. Magtudøvelsen er en pligt og den skal udøves til fremme af bestemte fællesskabsformål og på upartisk måde. Magten skal udøves i fællesskabets interesse »og er derfor aldrig afhændelig«. Men magten kan delegeres til andre.

På dette grundlag karakteriserer han et statsorgan som et or-

gan, hvis konstituerende retsorden er den statslige retsorden. Den statslige rets særkende i relation til det statslige forvaltnings- og domstolsapparat er statens suverænitet. Den statslige retsorden er efter Ross ikke selv afledt af eller støtter sig til nogen anden retsorden. Den er den højeste orden, som kan håndhæves umiddelbart over for borgerne. Den særlige fællesskabsmyndighed, som tilkommer statsorganer, kaldes offentlig myndighed, ligesom statsorganerne kaldes de offentlige myndigheder.

En sådan myndighed tilkommer den øjeblikkelige indehaver af et vist embede. Heri ligger f.s.v., at en afskediget indehaver af et sådant embede eller dennes arvinger ikke retmæssigt burde kunne sidde inde med for myndighedens udøvelse nødvendige, skriftlige dokumenter m.v. Heraf burde følge, at en tidligere indehaver af et embede heller ikke retmæssigt kan overdrage de af hans del af statsvirksomheden fremgåede skriftlige dokumenter til en trediemand¹².

Imidlertid har arkiverne i det 19. århundredes slutning med Justitsministeriets billigelse henført problemet om statens ret til sine arkivalier under de *privatretlige* vindikationsregler i stedet for at anlægge de naturlige offentligretlige synspunkter, næppe uden indflydelse fra periodens særlige dyrkning af privatretten på bekostning af den offentlige ret.

Om statens ret bør lignedes ved en ejendomsret i privatretlig forstand, eller om den bør tillægges et andet indhold, er vel ikke på forhånd klart ud fra en retshistorisk synsvinkel, jfr. nærmere nedenfor under I, 3. Man fulgte i det 19. århundredes yngre teori den romerretlige sondring imellem *res publica*, d.v.s. ting, som kun er genstand for offentlig råden ved stat eller kommune til almenhedens bedste, og *res publico usui destinatae*, om ting, der er offentlige i den forstand, at de er bestemt til almindelig afbenyttelse¹³. Sondringen tillagdes betydning inden for ældre hævdretlig teori, hvorefter *res publico usui destinatae* kunne være genstand for hævd, mens *res publica* i egentlig forstand ikke kunne blive udsat for hævd¹⁴.

Hurtigkarl fulgte, som repræsentant for den ældre teori, den samme sondring, men kaldte de ting, hvis brug tilkom alle statens borgere, for *res publicae sensu proprio*, og de ting, som borgerne ingen brugsret havde til, for *res in patrimonio publico*¹⁵. Om de sidste mente han, at de ikke kunne gøres til genstand for hævd. Som eksempel nævnte han de højere regaler, da disse efter deres

natur ikke kan udøves af andre end regenten, hvorimod de mindre regaler som f.eks. jagtret nok kunne blive genstand for hævd¹⁶.

I sin håndbogskommentar til Hurtigkarl udtalte A. S. Ørsted: »Det er iøvrigt klart, at der intet særdeles beviis behøves for den sætning, at offentlige og offentlige stiftelsers ting kunne hævdes«. Hvis en besiddelse ikke har de mangler som DL 5-5-1 omtaler i slutningen, er den sikret ved 20 års rolig besiddelse. Han mente, at der måtte kræves et andet lovbud eller en af sagens natur hentet afgørende retsgrund, såfremt man skulle være beføjet til at nægte en 20 årig rolig besiddelse hævdsvirkning, fordi tingen havde været i offentlig eller en offentlig stiftelses eje. Staten betragtede han som en privatperson, såfremt det drejede sig om »ejendomme, der ikke forfatningsmæssigt ere uafhængelige«. Man tør vel af Ørsteds formulering gå ud fra, at han forestillede sig, at der kan findes ejendom, som ikke forfatningsmæssigt kan afhændes. Han nævnte ikke eksempler herpå. Men eftersom den udøvende magt hørte til de højere kongelige regaler eller suverænitetsrettigheder, kunne man forestille sig, at statslige dokumenter og arkivalier af enhver art, hvis problemet dengang var blevet rejst, efter datidens opfattelse ville være blevet opfattet som værende *uafhængelige*, og at de som følge heraf heller ikke kunne være genstand for hævd. De var jo et resultat af den udøvende magts funktioner og i mange tilfælde tillige en forudsætning for magtens fortsatte udøvelse.

Ørsted rejste ydermere spørgsmålet, om hævd skulle være bygget på et stiltiende samtykke. Hertil svarede han selv, at bestyrere af offentlige ejendomme lige så lidt kunne skille staten fra en ejendom ved et sådant samtykke, som de kunne afhænde dem. Men da hævd efter hans opfattelse ikke hvilede på et stiltiende samtykke, men på en regel om betryggelse af ejendomsretten, så ville hævd på offentlige ejendomme være tænkelig. Han tilføjede, at hvis dansk ret krævede retsgyldig adkomst i strengeste forstand, så kunne faste ejendomme ikke let fravindiceres det offentlige, men at dette jo ikke var tilfældet. Retspolitisk tilføjede han, at regler, som kræver en længere tid til hævd på offentlige ejendomme end på private, ville være velbegrundede. »Thi staten og de offentlige stiftelser ere ikke som privatpersoner, i stand til selv at varetage deres ret, og løbe således større fare for at miste deres ejendomme, når de i så kort tid kunne hævdes«.

Sluttelig anførte Ørsted, »at lånt, lejet, pantsat, betroet gods såvel som stjålne koster og alt andet deslige kan hævdes, når det kommer i tredje mands værge, hvis besiddelsesmåde ikke har den mangel, der hindrer låntageren, lejetageren osv. fra at tage hævde, er vel aldeles utvivlsomt«¹⁷.

Men der synes således efter Ørsted at være forskel med hensyn til retsopfattelsen vedrørende offentligt ejede faste ejendomme i almindelighed og ejendom, som ikke forfatningsmæssigt kan afhændes. Hvad han nærmere har ment hermed, fremgår ikke af det pågældende sted i Haandbogen. Man kunne måske mene, at det lå i Kongelovens art. 26 og dennes forudsætninger, at den enevældige konge aldrig måtte tåle nogen indskrænkning i sin magt og myndighed og i sine arverettigheder, og at hvis nogen skulle erhverve en ret, som stred imod kongens magt og rettigheder, skulle den opfattes som ugyldig, og at de, som måtte have tilsneget sig rettigheder på kongens bekostning, skulle straffes som majestætskrænkere. Man kunne også her henvide til, at *res fiscali* og »kejseren tilhørende ting« var undtaget fra hævdeserhvervelse efter romerretten.

For så vidt hele embedsværket og den udøvende myndighed m.v. var en del af kongens udøvende majestætsrettighed, må de tingbøger og andre vigtige arkivalier udgået af embedsvirksomheden, som havde betydning såvel i henseende til de offentlige akters troværdighed som for embedsmaskineriets fortsatte eksistens, formentlig antages ikke forfatningsmæssigt at kunne afhændes og formentlig heller ikke gøres til genstand for hævde. Dette synspunkt må især kunne fastholdes, så længe såvel de centrale ressortarkiver, herunder Geheimearkivet, som de centrale embedsarkiver primært opfyldte en retlig *bevisfunktion* og et hensyn til den offentlige troværdighed (*res publica*). Men fra den periode, hvor arkivernes samlinger *tillige* skulle tjene almene formål for borgerne i almindelighed, (*res publico usui destinatae*), d.v.s. fra slutningen af det 19. århundrede og til en vis grad sammenfaldende med forfatningsændringen) først og fremmest som grundlag for historisk forskning, kan man, hvis den ældre ejendomsretlige opfattelse lægges til grund, måske hævde, at der ikke længere kunne siges at være en klar *forfatningsretlig* hindring for salg, anden afhændelse eller hævde.

Så længe den her antagne ældre tingenes tilstand må forudsættes at have været dominerende, hvorefter retten til at holde

arkiv var en højheds- eller suverænitetsret, og statslige dokumenters opbevarelse heri betragtedes som båret af en væsentlig offentligretlig bevisfunktion, synes en på privatretlige principper baseret ret for staten til vindikation egentlig at være en misforstået retlig konstruktion. Staten måtte i denne periode under trussel om straf eller anden sanktion ved egen magtudøvelse kunne kræve bortkomne arkivalier udleveret. Men når arkiverne *tillige* får funktion som serviceorganer for almenheden, og især for forskningen, bliver den privatretlige vindikationskonstruktion måske retlig mere forklarlig. Endelig må det være af betydning, om arkivalier forlanges afleveret til det centrale statsorgan, hvorfra de i sin tid er udgået eller produceret, herunder til det centrale statsarkiv på et andet statsorgans vegne, eller om det er statens centralarkiv, som alene af hensyn til sin serviceforpligtelse over for befolkningen og forskningen fremsætter kravet. I de første tilfælde står de forfatnings- og bevisretlige hensyn i forgrunden, i det sidste hensynet til bevarelsen af historisk værdifulde arkivalier, d.v.s. det almene hensyn til nationale kulturværdier.

Også ud fra moderne statsforfatningsretlige principper skulle det således være muligt at nå frem til det resultat, som ældre retsteori synes at have baseret sig på, nemlig at aktstykker, protokoller m.v. udgåede af statens virksomhed som regel ikke retmæssigt kan være i privates besiddelse eller genstand for salg eller privat disposition, netop den formulering som Justitsministeriet i 1885 valgte at lægge til grund i det særlige vindikationscirkulære. Man synes i cirkulæret at være udgået fra almindelige forfatnings- og forvaltningsretlige principper uden i øvrigt at henvise til en udtrykkelig lovhjemmel for cirkulæret. Begrænsningen til »som regel ikke retmæssigt« må formentlig tolkes i lyset heraf, nemlig at der ikke kan påvises en udtrykkelig lovhjemmel for cirkulæret, men kun almindelige retsprincipper.

Om man vil betegne statens ret til sine arkivalier på den ene side som en ubetinget ejendomsret, eller på den anden side som en højheds- eller suverænitetsret eller som resultat af retshandlinger, der henregnes til staten, fordi de er udslag af en kvalificeret kompetence (heteronom, pligtbundet, almeninteresseret og uafhængelig) er, om ikke en smagssag, så dog først og fremmest et udtryk for, om privatretlige eller offentligretlige synspunkter tillægges primær betydning i den konkrete retlige relation. Staten må kunne gøre begge synspunkter gældende.

3. Kan statens ret til sine arkivalier karakteriseres som en ejendomsret?

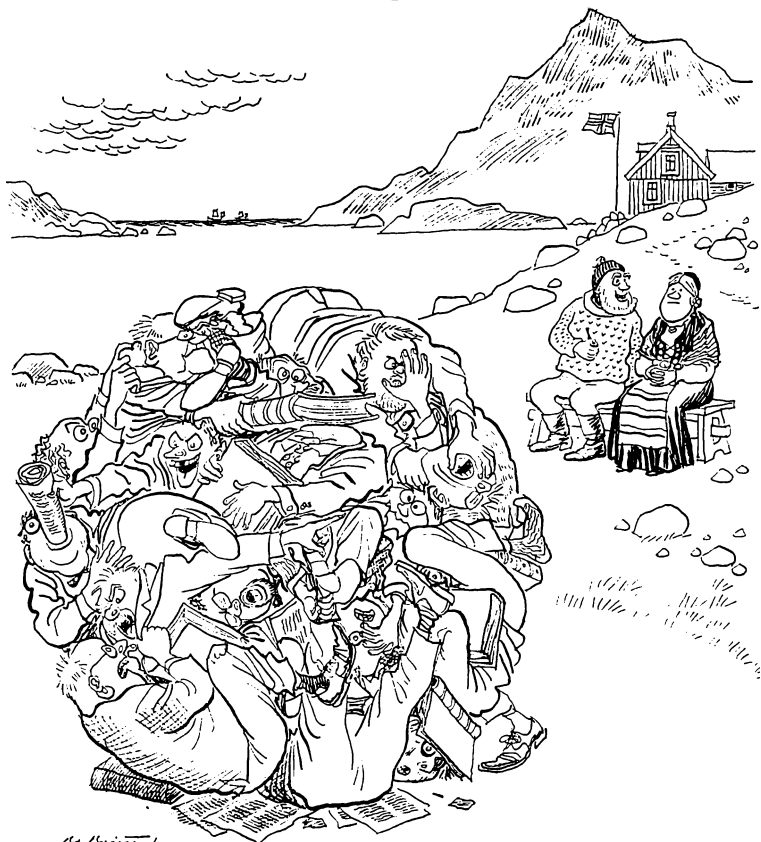
Der er ingen tvivl om, at Rigsarkivet og landsarkiverne, bl.a. med hjemmel i cirkulæret af 1885, opfatter staten som værende ejer i den forstand, at staten kan vindicere sine arkivalier, hvis de uretmæssigt er bortkommet fra statslig besiddelse. Vindikationsretten opfattes i almindelig privatretlig forstand som en ejendomsretlig beføjelse, hvor ikke andre hensyn, f.eks. til om-sætningens sikkerhed, betinger en eksstinktion. Arkiverne har imidlertid aldrig gennemført et egentligt vindikationssøgsmål, men kun truet besiddere af statslige arkivalier med at kunne anlægge et sådant søgsmål.

Til belysning af problemet, om staten kan siges at have en på almindelige privatretlige principper grundet ejendomsret til sine samlinger af arkivalier, skal i det følgende redegøres for et tilsvarende problem, nemlig om Den arnamagnæanske stiftelse i forbindelse med sagen om udlevering af islandske håndskrifter til Island kunne opfattes som ejer i normal forstand, herunder i grl. § 73's forstand.

De islandske håndskrifter, som med hjemmel i lov nr. 194 af 26. maj 1965 om ændring af fundats af 18. januar 1760 for Arne Magnussons legat, blev overgivet til Islands universitet »for at forvares og forvaltes der i overensstemmelse med fundatsens regler«, benævnes i loven »Islands kultureje«. Hvad, der skal forstås herved rent juridisk, er uklart. Noget kunne tyde på, at kultureje opfattes som noget andet end almindelig (privatretlig) ejendomsret. Når universitetet i Reykjavik bliver underlagt fundatsens bestemmelser på lige fod med Den arnamagnæanske stiftelse i København, må dette i hvert fald bevirke, at Island ikke vil være berettiget til at afhænde disse arkivalier eller på anden måde disponere retligt over dem. Noget andet er, hvem der i påkommende fald ville have påtaleret, hvis Island overtrådte fundatsbestemmelsen, og for hvilket forum en sådan påtale skulle ske. Den danske stats arkivalier, som opbevares i Rigsarkivet, kan måske også opfattes som kultureje i denne forstand.

Forud for lovens vedtagelse var udleveringsspørgsmålet genstand for drøftelse i den juridiske teori. Således udtalte Alf Ross allerede i 1957, at ekspropriationsproblematikken ikke kunne være relevant, fordi »der ikke er nogen, heller ikke stiftelsen eller

Håndgemøng for herrer

Bo Bojesen

11/10 64: Med samme regelmæssighed som der affoldes olympiade, gentages den sælgamle styrkeprøve mellem tilhængere og modstandere af de islandske håndskrifers udlevering.

— Læg nu godt mærke til, hvordan det foregår, Thorhildur; den sportsgren er danskerne nemlig mestre i!

Diskussionen om udleveringen af de islandske håndskrifter gik i stor udstrækning på spørgsmålet om statens retlige hjemmel til at foretage udleveringen. Men de juridiske argumenter kom ofte til at fungere som en tynd fernis på en meget følelsesladet debat om rimeligheden af at afgive en håndskriftsamling, som også mange danske følte for som en nationalskat. Den 11. oktober 1964 kommenterede Bo Bojesen diskussionen med denne tegning i Poliitken.

universitetet, der har ejendomsret til Den arnamagnæanske samling« (i den betydning, som grl. § 73 bygger på).

Ross uddybede dette synspunkt ved en nærmere redegørelse for ejer- og ejendomsretsbegrebet. De fleste er bundet af den

forestilling, at ethvert normalt formuegode må have en ejer, men han anfører heroverfor, at ordet ejendomsret anvendes i mange situationer, hvor der i virkeligheden ikke foreligger noget enkelt subjekt der indtager den retsstilling, som udtrykket ejendomsret normalt anvendes som begrundelse for. En ejer er den, til hvis fordel andres handlefrihed er begrænset, og som har fordelene ved at bruge tingene. Han kan råde retligt over dem, og han kan ved påtale gøre sin rettighed gældende for domstolene. Han er efter Ross: Interessesubjekt, dispositionssubjekt og påtalesubjekt. Den normale ejer forener således alle funktioner. Men ved stiftelser er funktionerne spaltet op på flere hænder. Ross frakendte derfor stiftelser evne til at optræde som fuldstændig ejer. Stiftelsen (universitetet) har ingen eneret til faktisk at bruge og benytte samlingen, er tværtimod forpligtet til at stille samlingen til andres benyttelse, den kan ikke disponere retligt over samlingen, f.eks. sælge den til Amerika, og man kan ikke søge sig fyldestgjort for universitetets gældsforpligtelser i samlingen. Ejendomsretten består her i en beføjelse til at administrere samlingen i overensstemmelse med fundatsens bestemmelser¹⁸.

I 1961 tog Poul Andersen Ross's opfattelse op til drøftelse. Han vendte sig imod Ross's særlige ejendomsretsfortolkning i relation til stiftelser og deres mulighed for grundlovmæssig ekspropriationsbeskyttelse. Han hævdede, at hvis Ross havde ret, kommer ikke blot stiftelser til at savne ekspropriationsretlig beskyttelse, men også kommuner og andre forvaltningsenheder. Alle sådanne juridiske personer skal ekspropriationsretligt behandles som andre ejere.

Begrebet ejendomsret forudsætter efter Poul Andersen ikke den autonome frihed til råden og dispositionsmagt i egen interesse, som Ross hævder. I kommunerne er det kommunalbestyrelsen, som disponerer over kommunens ejendele og til fordel for de kommunale interessesubjekter – ikke i egen interesse. Den ret, som stiftelsen har, er også i strafferetlig henseende at opfatte som en ejendomsret, eftersom stiftelsen nyder den sædvanlige beskyttelse mod tyveri, bedrageri og ulovlig tilegnelse af hittegods. En stiftelse kan også vinde hævde. Poul Andersen siger det ikke udtrykkeligt, men efter sammenhængen må dette også gælde de andre former for juridiske personer, kommuner og statslige enheder.

Specielt om ejendomsretten til håndskrifterne udtalte Poul

Andersen, at Den arnamagnæanske stiftelse ikke ved en frata-gelse ville kunne hævdes at lide tab, som kunne medføre krav på erstatning. Hvis den kunne afhænde samlingerne, ville de sand-synligvis indbringe et millionbeløb. Men salg er udelukket efter fundatsen. Den påtænkte deling medfører altså ikke noget øko-nomisk tab¹⁹.

I en replik tager Ross det sidste punkt op til fornyet debat. For ham at se, er det netop det forhold, at legatet ikke kan sælge håndskrifterne, der begrunder, at legatet må siges at indtage en anden retsstilling, end en normal ejer gør. Når man vil vælge den løsning, at håndskrifterne forbliver i stiftelsens eje, men således at stiftelsen opdeles i en dansk og en islandsk afdeling, sker der ingen ændring i ejendomsforholdene, og som nævnt vil det betyde, at Island ligesom stiftelsens danske afdeling og den danske regering heller ikke erhverver uindskrænket rådighedsret over håndskrifterne²⁰.

Efter Poul Andersen er staten og kommunerne at opfatte som juridiske personer, uanset om de sidder inde med alle de funk-tioner, som normalt tilkommer et retssubjekt, eller om de kun kan siges at have nogle af dem. De er at opfatte som interessesub-jekter, fordi de gennem deres myndigheder varetager offentlige, kollektive interesser, nemlig den til enhver tid til staten eller kommunerne hørende befolknings interesser. Stat og kommune er beføjet til at indgå i privatretlige formueforhold. Ved en kon-trakt med staten eller en kommune bliver enheden berettiget og forpligtet, ligesom et aktieselskab forpligtes ved kontrakter af-sluttet af selskabets organer. Stat og kommune kan også være påtalesubjekt. Endelig er der ingen tvivl om, at den til staten eller en kommune knyttede formue, inden for de af lovgivningen og finansloven satte rammer, er genstand for disse myndigheders rådighedsret. Den almindelige opfattelse har i hvert fald hidtil været, at stat og kommune anses som ejer af denne formue. Der er efter Poul Andersen heller ikke tvivl om, at stat og kommuner sidestilles med private personer og privatretlige juridiske perso-ner i processuelle forhold. Staten har et særligt hjemting, staten kan rejse påtale og sagsøges²¹.

Hvis vi herefter vender tilbage til statens arkivalier og proble-met, om staten kan siges at være ejer af dem i den af Ross angivne forstand, d.v.s. at staten sidder inde med alle tre former for retssubjektivitet, må det vel erkendes, at staten eller Rigsar-

kivet ikke har nogen eneret til at bruge arkivalierne, men er forpligtet til på visse betingelser at stille sine samlinger til rådighed ikke blot for forvaltningen, som jo også er staten, men også for forskningen og offentligheden. Med Ross kunne det derfor indvendes, at staten ikke er interessesubjekt i gængs forstand, staten har ikke eneret på benyttelsen. Med Poul Andersen kunne det derimod anføres, at interessesubjektiviteten ikke, hvor det drejer sig om juridiske personer, behøver at være begrænset til myndighedsorganerne som sådan, men at disse organer tværtimod er offentligtretligt forpligtet til at administrere arkiverne og arkivaliesamlingerne i offentlighedens interesse, som også er en statslig interesse.

Det følger dernæst at spørge, om staten er rådighedssubjekt i normal forstand. Kan staten afhænde sine arkivalier, gøre dem til genstand for kreditorforfølgning etc.? Det tør ikke umiddelbart antages, at staten har disse beføjelser bl.a. fordi staten via arkiverne har pligt til at give offentligheden adgang til historisk vigtige arkivalier. Salg af sådanne arkivalier ville gøre adgangsretten illusorisk. Men staten har andre beføjelser, som også tilkommer en ejer. Staten har kassationsret og efter gældende praksis kasseres omkring 70 % af alle statens arkivalier, inden afleveringen til Rigsarkivet finder sted. Principielt burde staten kunne vælge at afhænde til kassation udpegede arkivalier i stedet for at gennemføre kassationen. Der kan også forekomme salg af kasserede dokumenter til papirmøllerne, jfr. Indenrigsministeriets cirkulære nr. 69 af 28. marts 1945 til amtmændene og samtlige by- og sogneråd angående kassation af arkivalier, hvor en afhændelse til papirmøllerne direkte foreskrives. Staten kan i forbindelse med fredsslutninger eller lignende folkeretlige aftaler træffe bestemmelse om at udlevere arkivalier til andre stater, som tidligere har været en del af Danmark. Således er der tidligere udleveret arkivalier til f.eks. Norge, Island og Tyskland. Staten kan også uden traktatretlig forpligtelse beslutte at udlevere arkivalier til andre lande som gave. Principielt udelukket er det vel heller ikke, at staten engang i fremtiden kunne ønske at udlevere arkivalier til lande, der i deres tidligere historie har været underlagt dansk administration imod en eller anden modydelse eksempelvis betaling for kopiering eller en afståelsessum. Rigsarkivet antages i øvrigt ved aftaler med borgere eller institutioner at erhverve ejendomsret for staten til private arkiver, hvad enten aftalen har

Som følge af genforeningen i 1920 blev der i 1936 gennemført en større udveksling af arkivalier mellem Danmark og statsarkivet i Kiel. En stor del af de dokumenter, der blev afleveret fra Kiel, var i 1870'erne blevet afgivet fra Gehejmearkivet som følge af tabet af Hertugdømmerne i 1864. – Billedet viser arbejdsmænd i færd med at læsse den første arkivalietransport fra Rigsarkivet til Kiel på lastbil i Rigsdagsgården, 22. april 1936. – Efter foto i Arkivvæsenets arkiv, Rigsarkivet 758 A. Dossiersager. Varia. Portrætter m.m.

form af en købe- eller gavekontrakt. Staten kan også blive ejer på grundlag af en testamentarisk disposition. Alt i alt må man nok kunne hævde, at staten har rådighedssubjektivitet, selv om rådigheden i nogle henseender er af en anden karakter end den, som tilkommer private personer.

Der kan ikke herske tvivl om, at Rigsarkivet på statens vegne kan optræde med proceshabilitet. Rigsarkivet må kunne anlægge sag mod brugere af arkivet for retsstridig anvendelse af de oplysninger, som arkivalierne måtte rumme. Staten har i hened 100 år opfattet det som utvivlsomt, at den har vindikationsret til statslige arkivalier, som på et eller andet tidspunkt er kommet over på private hænder. I overensstemmelse med denne praksis må staten følgelig også kunne anlægge vindikationssøgsmål, hvis dette findes ønskværdigt.

Om staten opfatter sine arkivalier som repræsenterende en formueværdi, er selvfølgelig især et akademisk problem. Rigsarkivet er forpligtet til at opbevare og i enhver henseende sikre

samlingerne af arkivalier for eftertiden, men ikke til at gøre dem i penge. De omkring 80 km arkivalier, som Rigsarkivet i dag skal holde styr på, kan næppe formueansættes. Det samme gælder formentlig statens øvrige kultursamlinger. Men dette er ikke ensbetydende med, at der ikke på enkelte arkivalier kan sættes en pris. Rigsarkivet har i tidens løb købt arkivalier, først og fremmest privatarkiver, ligesom statslige arkivalier af og til er generhvervet imod en affindelsessum, selv om staten sandsynligvis kunne have hævdet sin vindikationsret. Arkivalierne er således ikke værdisat, så længe de beror i statens arkiver, men kommer de ud blandt private, vil samlerinteresser m.v. hurtigt vide at finde en værdiansættelse. Der kan derfor næppe heller være tvivl om, at man vil kunne bruge straffelovens bestemmelser om berigelses- eller andre formueforbrydelser i forbindelse med sådanne bortkomne arkivalier.

Selv om man måtte konkludere, at statens ret til sine arkivalier først og fremmest bygger på offentligretlige principper (som et materielt udslag af statslig kvalificeret kompetence eller suverænitét), udelukker det næppe anvendelse af privatretlige ejendomsretlige synspunkter til beskrivelse af statens beføjelser over ældre, historisk værdifulde statslige arkivalier. Statens ejendomsret består i Rigsarkivets kvalificerede kompetence til at administrere indsamling, tilgængeliggørelse og opbevaring af statslige (og private) arkivalier af historisk værdi i overensstemmelse med lovgivningens bestemmelser. Denne særlige ejendomsret skyldes såvel administrative som kulturhistoriske hensyn.

Statens ret til sine arkivalier kan således karakteriseres både som en privatretlig ejendomsret, og som en offentligretlig beføjelse til at sikre i enhver henseende arkivalier, som er et resultat af den offentligretlige, statsligt kvalificerede kompetence.

1. *L. Nørregaard*, *Naturrettens første Grunde*, (1784), p. 333f
2. *Friedrich Merzbacher*, *Ius Archivi*, Zum geschichtlichen Archivrecht, i: *Archivalische Zeitschrift*, 75. Band (1979), s. 135–138.
3. Det oplyses i *Den danske Centraladministration* udgivet i *Anledning af den danske kancellibygnings 200 års dag (1921)* s. 9, at det øverste stokværk i den gamle kancellibygnings var indrettet til arkiv for skattekammerkontorerne, som var en del af Rentekammeret.
- 3a. Citeret efter *Corpus Juris Civilis* ved E. Osenbrüggen, Leipzig (1858).
4. *Friedrich Merzbacher*, *Ius Archivi*, s. 136 og 139ff.
5. *Inger Dübeck*, *Dansk Arkivret*, (1980), s. 22f.

6. Lov om kommunernes styrelse. Kommentar ved Preben Espersen og Erik Harder (1974), s. 164.
7. *Friedrich Merzbacher*, *ib.*, s. 138–147.
8. *A. S. Ørsted*, Haandbog over den danske og norske lovkyndighed, III bd. s. 11–12.
9. *A. S. Ørsted*, Udførlig fremstilling af læren om vidnebeviset efter de danske og norske love, sammenholdte saavel med fremmede love, som med almindelige lovgivningsgrundsætninger, i: *Eunomia*, IV (1822), s. 418–422.
10. *J. Nellemann*, Den ordinaire civile Procesmaade (1892), s. 643–657.
11. *B. Gomard*, Civilprocessen, (1977), s. 350ff; *Henrik Zahle*, Om det juridiske bevis, (1976), se s. 533ff om det såkaldte autoritative bevis.
12. *Alf Ross*, Dansk statsforfatningsret I, (1966), s. 24–29.
13. *H. Matzen*, Forelæsninger over den danske Tingsret, (1891), s. 19–21; *Jul. Lassen*, Lærebog i romersk Privatret, (1924), s. 169 om *res extra commercium* og s. 206f om hævd.
14. *H. Matzen* *ib.* (1891), s. 300.
15. *F. Th. Hurtigkarl*, Den danske og norske rets første grunde II, 1. bd., (1814), s. 9.
16. *Ib.*, s. 232.
17. *A. S. Ørsted*, Haandbog, IV bd., s. 361–365, jfr. *Hurtigkarl*, II bd. 1, s. 224–232.
18. *Alf Ross*, De islandske håndskrifter og universitetets rettigheder, U 1957 B 75ff.
19. *Poul Andersen*, Bemærkninger om stiftelsers ejendomsret i anledning af drøftelserne om udlevering af håndskrifter til Island, U 1961 B 149ff.
20. *Alf Ross*, Er den foreslåede lov om deling af den arnamagnæanske stiftelse en ekspropriationslov? U 1961 B 171ff.
21. *Poul Andersen*, Dansk Forvaltningsret (1963), s. 62f.

II Om aflevering af offentlige myndigheders arkivalier

1. Afleveringsret eller afleveringspligt?

Det historiske udgangspunkt for centraladministrationen og Højesteret synes at have været, at der ikke eksisterede generelle afleveringsregler. Myndighederne afgjorde selv, hvornår og hvad man ville afgive til det centrale arkiv, Geheimearkivet eller senere Kongerigets arkiv. Reglerne om underordnede lokale myndigheders aflevering af arkivalier til overordnede myndigheders ressortarkiver var på samme måde uklare. Hvis ikke man havde pladmangel eller modtog særlig tjenestebefaling om at aflevere ældre sagsmateriale til ressortmyndigheden, forblev arkivalierne ofte i embedsarkiverne. Størst klarhed frembød de regler, som pålagde pligt til at aflevere arkivalier til efterfølgeren i et embede. Efter midten af det 19. århundrede steg administrationens sagsmængde så voldsomt, at ministerier og institutioner på grund af pladmangel kom ind på at aflevere selv meget nye sager til Geheimearkivet og Kongerigets arkiv¹.

Med omorganiseringen af arkivvæsenet ved arkivloven, lov om oprettelse af et Rigsarkiv m.v. af 30. marts 1889 og de sig dertil sluttende bestemmelser, indførtes en egentlig afleveringspligt, f.s.v. som andre domstole end Højesteret samt den statslige lokaladministration herefter skulle aflevere deres arkivalier til de nyoprettede landsarkiver².

Men først med arkivbekendtgørelsen nr. 91 af 20. februar 1976 § 6 kan man tale om en generel pligt for alle statslige institutioner til at aflevere deres arkivalier til Rigsarkivet eller landsarkiverne.

Afleveringspligt i ældre arkivretlig forstand synes således dels at vedrøre underordnede myndigheders aflevering til efterfølgere i embedet, dels underordnede myndigheders aflevering til overordnede instanser. Derimod synes der ikke oprindeligt at have eksisteret en embedsforpligtelse for centraladministrationen til at

aflevere egne eller underordnede myndigheders arkivalier til det centrale arkiv. En sådan pligt er af yngre dato. Derimod må det antages, at der har været forudsat en i øvrigt ikke nærmere angivet opbevaringspligt.

Ved afleveringspligt i gældende arkivretlig forstand forstår jeg den alle statens myndigheder, institutioner eller virksomheder ved arkivbekendtgørelsen af 20. februar 1976 eller ældre bestemmelser pålagte pligt til at aflevere arkivalier af enhver slags og af ethvert materiale tilvejebragt ved tjenstlig virksomhed til Rigsarkivet eller landsarkiverne. Efter arkivbekendtgørelsens § 6, stk. 2 må en myndighed kun aflevere sine arkivalier til Rigsarkivet eller et landsarkiv, ikke til andre statslige, kommunale eller private institutioner. Arkiverne har således et afleveringsmonopol.

Arkivbekendtgørelsen er for så vidt både en offentligretlig forholdsnorm, som regulerer myndighedernes afleveringsadfærd, og en kompetencenorm, der angiver den påbudte fremgangsmåde og myndighedshandlingens indhold og genstand.

En konsekvens af disse normers antagne gyldighed må være, at private personer ikke kan påberåbe sig ret til at stå som modtager af statslige arkivalier eller til at kræve aflevering til sig. Om private kan hævde en ejendomsret til ældre arkivalier, som rent faktisk ikke er blevet afleveret efter de ældre afleveringsregler er et spørgsmål, som skal drøftes nærmere nedenfor. På samme måde skal det drøftes, om eksistensen af en afleveringspligt kan opfattes som en forudsætning for statens adgang til at vindicere ikke-afleverede arkivalier af statslig karakter fra private besiddere.

2. Afleveringsreglernes udvikling

2.1. Statens arkivalier

2.1.1. Ældre regler

Gennemgangen af de ældre afleveringsregler tager både hensyn til den egentlige aflevering til det statslige centralarkiv og til den interne overlevering til efterfølgere i embedet eller til overordnede myndigheder.

Før arkivloven af 1889 fandtes der kun spredte enkeltbestemmelser, som tog hensyn til bevaring og aflevering af arkivalier. Hovedreglen om *lokaladministrationens arkivdannelse* må siges at være DL 3-1-1, som bestemte, at »kongens befalingsmænd skulle alle kongelige forordninger og befalinger, ligesom de til enhver sin tid udgivne er, lade registrere og i en bog indføre, som hos amtet altid skal forblive, og når de kommer fra amtet, den til deres efterkommer levere, tilligemed hvis tingsvidner, domme og andre breve, i amtet til underretning kunne fornøden gøres«. Tanken bag denne bestemmelse synes at være hensynet til kontinuiteten i øvrighedsmyndighedens udøvelse, eftersom arkivet skal bevares for at kunne overgives til efterfølgeren i embedet.

Allerede for tiden før Danske Lov kan man finde bestemmelser, der synes at være udtryk for et ønske om at sikre tilstedeværelsen af *tingbøger*, jfr. rskr. 12. maj 1668, hvorefter herreds- og birkefogder i Københavns og Roskilde amter skulle indlevere de tingbøger, »som ere eller vorde fuldskrevne i amtsstuen«. Ved et rskr. af 11. november 1707 til stiftsbefalingsmanden for Fyn angående underretsprotokoller bestemtes, at de skulle leveres ind til amtmændene. For birkejurisdiktionen udgik et reskr. af 15. oktober 1762 til amtmanden over Dronningborg, Silkeborg og Mariager amter, hvor det bestemtes, at de ved retten førte justitsprotokoller, når de var fuldskrevne, skulle indleveres til birkeejeren »for hos ham at forvares«.

Af mere almindelige bestemmelser kan nævnes den store fr. om justitien i Norge af 19. august 1735, som i § 5 om forskellige arrest- og udlægsforretninger bestemte, at stiftamtmand og amtmænd skulle udlevere nye protokoller, når de fuldskrevne blev indleverede, mens § 25 om skiftesager, hvori der er umyndige arvinger, bestemte, at amtmanden skulle føre en protokol herover, »som bliver ved amtet successori til underretning . . . ligesom og enhver amtmand tillades, at indfordre de skifteprotokoller, som i hans amt (de militære undtagne) blive holdte, og dem hos sig i god forvaring, under embeds forlis, at lade forblive. Og når slige skifteprotokoller ere fuldskrevne, skal amtmændene autorisere andre i deres sted . . .«. Det tilføjedes om de gamle skifteprotokoller, at de tilligemed amtmændenes øvrige protokoller »forblive hos dem under god og sikker forvaring«. Amtmændene skal derudover hvert år indberette til statholderen, hvor mange fuldskrevne, der er modtaget i årets løb. Disse speci-

fikationer skal statholderen ved sin archivarius sørge for bliver gemt i arkivet, »og skal archivarius påse, at disse specifikationer i rette tid indkommer og i arkivet henlægges«. På samme måde skal laugmændenes protokoller, når de er fuldskrevne, forvares hos stiftsbefalingsmændene, som skal anmelde det for statholderen eller den højeste øvrighed i landet.

Vedrørende skøde- og panteprotokoller indførtes ved fr. af 7. februar 1738 om pantebøgers og de deraf givne extracters tilforladeligere indrettelse og behandling i § 6 den ændring, at ældre skøde- og panteprotokoller, som måtte være afleveret til amtmanden, skulle udleveres til underretterne, således at disse kunne udfærdige de nødvendige registre. Skøde- og panteprotokollerne skulle derefter tillige med registrene »forblive ved tinget og følge skriveren eller laugmanden, *mand efter mand*«.

Forordningen oplyser i indledningen, at formålet eller hensigten dermed er dels at modvirke udstedelse af urigtige ekstrakter, dels at styrke tilliden til pantebøgernes indhold.

Ved Hof- og Stadsrettens oprettelse i 1771 bestemtes i reglement for retten af 15. marts 1771 § 10, at justitssekretæren »skal have Hof- og Stadsrettens arkiv i forvaring og derfor stå til ansvar«.

Hovedbestemmelsen om skifteprotokollers førelse var DL 5–2–90. Den bestemte, at »øvrigheden og rettens Middel som skifter skulle forestaa – skal – have een bog hvorudi copie af alle skiftebreve, som de udstede, skal indskrives«. Fr. af 12. februar 1790 om skifteforvaltningens bedre indretning i Danmark (se Bilag 2) havde sin årsag deri, at skifteforvaltere som oftest glemte eller undlod at indføre forretningerne i protokoller, således som de ellers var forpligtede til, »hvilken ulovlig omgangsmaade baner vei til forurettelser og betager forretningerne den *troværdighed*, som bør være uadskillelig fra enhver rettergangshandling«. Den bestemte i § 6, at de store mængder af hidtil uindførte skiftesager skulle indsendes sammenhæftede og autoriseres som skifteprotokoller af amtmænd eller stiftamtmænd. Efter § 7 skulle opbuds- og skiftekommissioner samt executores testamenti indsende deres protokoller med bilag til stiftamts- eller amsarkiver, i København til Hof- og Stadsrettens skiftekommission, for der at bevares, paa det vedkommende kunne erholde fornøden oplysning om det, som er forhandlet. Lensbesiddere, godsejere eller jordrotter pålægges samme pligter som andre skiftemyndigheder. Når deres protokoller var udskrevne

og de deri beskrevne sager var tilendebragte, skulle de indlevere protokollerne til amtets arkiv efter § 8.

§ 10 bestemte videre, at de skifteprotokoller, som havde været ført de sidste 20 år eller selve skifteforretningerne, hvis ingen protokoller var ført, skulle indleveres til bevaring i stiftamts- eller amtsarkivet tilligemed en nøjagtig fortegnelse over de indførte skifteforretninger³.

Af forarbejderne til 1790-forordningen⁴ fremgår, at det var stiftamtmanden på Fyn, Buchwald, som tog initiativet til drøftelse af problemet om skifteprotokollernes bedre førelse m.v. I et pro memoria af 18. oktober 1789, som indledtes med en kritisk beskrivelse af den herskende uorden, opstillede han nogle konsekvenser af denne tingenes tilstand, herunder »1) at uredelige skifteforvaltere kan forfalske skifteakter, hvilket naar et skifte staar 12 à 16 år under behandling, hvorpaa der her i Fyen haves adskillige eksempler, er ofte vanskelig at udfinde og endnu vanskeligere juridisk at bevise«.

Hof- og Stadsrettens skiftekommission blev dernæst hørt i sagen. Den afgav en betænkning dateret den 29. december 1789, hvori man erklærede sig enig med stiftamtmanden på en række væsentlige punkter, herunder bl.a. at alle skifteforretninger omgående burde indføres i de dertil autoriserede protokoller i henhold til fr. om købstæder i Danmark af 28. januar 1682 § 12 og fr. om stemplet papir af 27. november 1775 §§ 10 og 28. Fr. anl. købstederne i Danmark bestemte i § 12, at rettens betjente i alle købstæder såvel som på landet skal holde rigtige rådstue-, ting-, pante- og skiftebøger, »som alle af stiftsbefalingsmændene, enhver i sit distrikt, skal paategnes, nummereres, igennemdrages og forsegles; hvorudi (og ikke i nogen aparte bog) skal indføres, hvis loven og recessen tilholder, saa og alle ved byen forefaldende forretninger, samt skøder, pantebreve, skifter og andre deslige justits-sager, paa det *deraf, naar begieres, altid kan haves fornøden efterretning*, og de umyndige eller andre vedkommende ei derfor skal komme til kort«.

Både med hensyn til de sluttede og til de endnu ikke sluttede og ikke i skifteprotokollerne indførte skifteforretninger, mente kommissionen, at det ville være rigtigst, at det blev pålagt vedkommende skifteskrivere inden en vis tid at indsende dem til øvrigheden. De uafsluttede skulle da fortsættes i de ordinære skifteprotokoller.

Om skifte- og opbudskommissarier mente kommissionen, at det ville være højst nødvendigt, at det ikke blev dem pålagt at producere deres protokoller for øvrigheden så ofte det måtte forlanges, fordi sådant let kunne medføre chikane, men ligesom andre skifteforvaltere, årligt at indberette til kancelliet, hvor vidt de under behandling værende boer var, og hvorpå deres slutning beroede, »da erfaringer viser, at slige boer ofte længe og uden nødvendighed henstaar usluttede, at kommissarierne imidlertid bortdør, og at ingen rigtighed af deres stervboer kan erholdes«. På samme måde burde de være forpligtede til, når forretningerne var sluttede, at aflevere protokollerne tilligemed alle dertil hørende dokumenter, til øvrigheden, »for i sammes archiv at bevares, hvorfra i sin tid kunne faas de fornødne oplysninger om det udi saadanne boer passerede, saavel som om de derudi fremlagte dokumenter«, hvilket, »*saalænge disse ere i private folks væрге, omsider bliver en umulighed*«.

Hof- og Stadsrettens skiftekommission synes således at tillægge protokollerne stor betydning for skifteforretningernes *troværdighed* og arkiveringen af dem, stor betydning for *bevismuligheden*. Opbevaring hos private ville betyde, at disse formål ville være umulige at opfylde.

Sagen drøftedes herefter i kancellikollegiet den 19. januar 1790. Man sluttede sig i det væsentlige til Hof- og Stadsrettens skiftekommission og understregede bl.a., at kommissarier burde være forpligtede til, når de havde sluttet deres forretninger, at aflevere protokollerne med tilhørende dokumenter til øvrigheden »paa det derfra i tiden kunne faas de fornødne oplysninger«.

Generalprokurør Colbiørnsen afgav sin erklæring den 1. februar 1790. Han understregede, at opbuds- eller skiftekommissarier skulle aflevere deres udskrevne skifteprotokoller med tilhørende bilag til vedkommende stiftamts- eller amtsarkiv, og i København til Hof- og Stadsrettens skiftekommission »for der at bevares paa det at vedkommende derfra kunne erholde fornøden oplysning om det som er blevet forhandlet«. Det ser ud, som om Colbiørnsen er den, der har formuleret tidsfristen i forordningens § 10, hvorefter »de skifteprotokoller, som har været ført de sidste 20 år – skal indleveres til bevaring i stiftamts- eller amtsarkivet«. Der gives ikke nogen nærmere begrundelse for fristens længde. Måske antog han, at skifteforretningerne normalt ville være afsluttede i løbet af en 20 års periode, eftersom nogle skif-

ter, som af Buchwald oplyst, kunne henstå uafsluttede i 12–16 år. Fristens længde kunne også være udtryk for, at man opgav at søge ældre protokoller afleveret, enten fordi de typisk ikke længere eksisterede eller som oftest var dårligt eller mangelfuldt førte, om overhovedet førte, 20-års fristen kunne også tænkes at være inspireret af den almindelige forældelsesregel i DL 5-14-4. Der var f.eks. for landetaterne i denne periode kræfter, som ønskede at kassere alt, hvad der var over 20 år gammelt, og man har med hensyn til Danske Kancelli i tiden mellem 1801 og 1832 kasseret utallige indlæg, som var over 20 år gamle⁵.

Hverken § 10 i sig selv eller forarbejderne i øvrigt giver dog sikkerhed for nogen antagelse om, at skifteprotokoller ældre end 20 år ikke skulle bevares, såfremt de eksisterede. De havde jo fortsat bevisværdi i retsforhold. Reglen bør formentlig netop tolkes ud fra hensynet til offentlige protokollers troværdighed og bevisværdi og ikke som udtryk for en privatretlig forældelsestankgang. Om Justitsministeriets udlægning af 20-års fristen i 1897, se nedenfor under III, 3. s. 96f. Ministeriet afviste her, at en senere besidder af arkivalierne kunne vinde hævde over disse arkivalier under henvisning til 20-års fristen.

Af den i forordningens kølvand opståede praksis kan nævnes Cancellipromemorio af 15. maj 1790, som tillod en godsejer at aflevere »skifteprotokollerne for den forbigangne tid« til det amsarkiv, hvorunder hovedgården ligger, men for den følgende tid bør der indrettes protokoller for hver del af det gods, som ligger i forskellige amter. Et interessant kvindehistorisk tilfælde foreligger vedrørende Vallø stifts abbedisse, som havde ansøgt om at måtte fastholde stiftets hidtidige praksis. Det resolveredes i hendes tilfælde, at kancelliet ikke ville betragte hende »som andre jorddrotter, det for deres egne personer og til deres egen fordel have enten *dominium plenum* eller *dominium utile*, men at hun ligesom andre amtmænd kan autorisere skifteprotokollerne, og at disse bevares i Vallø Stifts eget archiv«.

Ved fr. af 3. juni 1809 og 25. juli 1817 indskrænkedes den jorddrottlige skiftejurisdiktion, således at kun lensbesiddere og visse andre fortsat kunne varetage disse opgaver på kongens vegne. Flere bestemmelser, bl.a. rskr. af 13. april 1764 havde bestemt, at skiftedesignationer årligt skulle indsendes til overøvrigheden til revision. Fra overøvrigheden skulle designationerne videresendes til kancelliet. Amtmanden skulle efter fr. af 12. fe-

Anno 1764 d. 19de Maj Mødet hos indbydningen paa det Sjællandske
 Gaardens Høvedet Krogerup, som siges, med tiltagende det hved
 værdi Jørgensen Gaardmand og Christian Ditlevsen Gaardmand,
 begge af Kjøbenhavn, i Hovedbøden efter Søren Larsens afdøde hustru
 Karen Jensdatter, som døde d. 7de Maj 1764, som af Registre
 og Værdier Leds fornuft, og om de forklarede som følger

	af	af	af
1 Et hved Gaard	1	1	1
2 Et hved Gaard	1	1	1
3 Et hved Gaard	1	1	1
4 Et hved Gaard	1	1	1
5 Et hved Gaard	1	1	1
6 Et hved Gaard	1	1	1
7 Et hved Gaard	1	1	1
8 Et hved Gaard	1	1	1
9 Et hved Gaard	1	1	1
10 Et hved Gaard	1	1	1
11 Et hved Gaard	1	1	1
12 Et hved Gaard	1	1	1
13 Et hved Gaard	1	1	1
14 Et hved Gaard	1	1	1
15 Et hved Gaard	1	1	1
16 Et hved Gaard	1	1	1
17 Et hved Gaard	1	1	1
18 Et hved Gaard	1	1	1
19 Et hved Gaard	1	1	1
20 Et hved Gaard	1	1	1
21 Et hved Gaard	1	1	1
22 Et hved Gaard	1	1	1
23 Et hved Gaard	1	1	1
24 Et hved Gaard	1	1	1
25 Et hved Gaard	1	1	1
26 Et hved Gaard	1	1	1
27 Et hved Gaard	1	1	1
28 Et hved Gaard	1	1	1
29 Et hved Gaard	1	1	1
30 Et hved Gaard	1	1	1
31 Et hved Gaard	1	1	1
32 Et hved Gaard	1	1	1
33 Et hved Gaard	1	1	1
34 Et hved Gaard	1	1	1
35 Et hved Gaard	1	1	1
36 Et hved Gaard	1	1	1
37 Et hved Gaard	1	1	1
38 Et hved Gaard	1	1	1
39 Et hved Gaard	1	1	1
40 Et hved Gaard	1	1	1
41 Et hved Gaard	1	1	1
42 Et hved Gaard	1	1	1
43 Et hved Gaard	1	1	1
44 Et hved Gaard	1	1	1
45 Et hved Gaard	1	1	1
46 Et hved Gaard	1	1	1
47 Et hved Gaard	1	1	1
48 Et hved Gaard	1	1	1
49 Et hved Gaard	1	1	1
50 Et hved Gaard	1	1	1
51 Et hved Gaard	1	1	1
52 Et hved Gaard	1	1	1
53 Et hved Gaard	1	1	1
54 Et hved Gaard	1	1	1
55 Et hved Gaard	1	1	1
56 Et hved Gaard	1	1	1
57 Et hved Gaard	1	1	1
58 Et hved Gaard	1	1	1
59 Et hved Gaard	1	1	1
60 Et hved Gaard	1	1	1
61 Et hved Gaard	1	1	1
62 Et hved Gaard	1	1	1
63 Et hved Gaard	1	1	1
64 Et hved Gaard	1	1	1
65 Et hved Gaard	1	1	1
66 Et hved Gaard	1	1	1
67 Et hved Gaard	1	1	1
68 Et hved Gaard	1	1	1
69 Et hved Gaard	1	1	1
70 Et hved Gaard	1	1	1
71 Et hved Gaard	1	1	1
72 Et hved Gaard	1	1	1
73 Et hved Gaard	1	1	1
74 Et hved Gaard	1	1	1
75 Et hved Gaard	1	1	1
76 Et hved Gaard	1	1	1
77 Et hved Gaard	1	1	1
78 Et hved Gaard	1	1	1
79 Et hved Gaard	1	1	1
80 Et hved Gaard	1	1	1
81 Et hved Gaard	1	1	1
82 Et hved Gaard	1	1	1
83 Et hved Gaard	1	1	1
84 Et hved Gaard	1	1	1
85 Et hved Gaard	1	1	1
86 Et hved Gaard	1	1	1
87 Et hved Gaard	1	1	1
88 Et hved Gaard	1	1	1
89 Et hved Gaard	1	1	1
90 Et hved Gaard	1	1	1
91 Et hved Gaard	1	1	1
92 Et hved Gaard	1	1	1
93 Et hved Gaard	1	1	1
94 Et hved Gaard	1	1	1
95 Et hved Gaard	1	1	1
96 Et hved Gaard	1	1	1
97 Et hved Gaard	1	1	1
98 Et hved Gaard	1	1	1
99 Et hved Gaard	1	1	1
100 Et hved Gaard	1	1	1

Summa som forde Boets
 fornuft 19 af 1/2 1/4

Altsåledes som pareret med registrering og Værdier, og som
 Beskrivelse med indkomne paa følgende fælle fæstet, Søren Larsen
 Gaard af Sjælland Søren Larsens hustru Karen Jensdatters hustru
 Søren S. Larsen Søren Larsens hustru Karen Jensdatters hustru
 Søren S. Larsen Søren Larsens hustru Karen Jensdatters hustru

Søren S. Larsen Søren Larsens hustru Karen Jensdatters hustru

Dette eksempel fra det sjællandske gods Krogerup viser 1700-tallets skifteproto-
 koller, når de er bedst. Det gengiver opgørelsen af boet efter Søren Larsens hustru
 Karen Jensdatter, som døde 7. maj 1764. Af fortegnelsen over værktøj fremgår det,
 at det er en snedker- og tømrerfamilie. Søren Larsen underskrev sig kun med
 initialerne SLS, men at det ikke nødvendigvis betyder, at han var analfabet, viser
 tilstedeværelsen af 4 gamle bøger i boet. – LAK. Krogerup gods, skifteprotokol
 1751–1806.

bruar 1790 § 9 sammenholde skiftedesignationerne med skifteprotokollernes udvisende og konstatere deres overensstemmelse dermed, og om alt var gået lovligt til. Ved indsendelsen til kancelliet, skulle eventuelle misligheder indberettes. Det antoges i teorien, at amtmanden i øvrigt var beføjet til at efterse skifteprotokollerne, så ofte han fandt det fornødent. Den samme beføjelse havde overrettens justitiarius med hensyn til den københavnske skifteforvaltning. Kancelliet havde overrevisionskompetencen, og efter behandling i kancellikollegiet tilbagesendtes afgørelsen til skifteretterne⁶.

Ved grl. af 1849 § 97 ophævedes enhver i lovgivningen til adel, titel og rang knyttet forrettighed. Som en følge heraf må man opfatte lov af 28. april 1850 (se Bilag 4). Den ophævede den jorddrotlige skiftejurisdiktion og overformynderibestyrelse m.v. og gav i § 3 Justitsministeriet bemyndigelse til at foranstalte det fornødne til udførelse heraf og til at afgøre alle i den anledning opståede spørgsmål. Justitsministeriet udstedte herefter et cirkulære af 16. november 1850, som gav regler for aflevering af de ved bemeldte skiftejurisdiktioner og overformynderibestyrelse »hidtil benyttede protokoller« m.m. til vedkommende retsbetjente. De nævnte protokoller skulle afleveres til den vedkommende retsbetjent, »der vil have til de derefter forefaldende forretninger at benytte jurisdiktionens ordinære skifte- og overformynderiprotokol, dog at de i de afleverede skifteprotokoller begyndte skiftebehandlinger kunne fortsættes og sluttes i de samme protokoller, hvori de er begyndte, ligesom i de tilfælde, i hvilke birkedommeren i et privat birk overdrages birkets skiftejurisdiktion m.v., de tidligere benyttede protokoller fremdeles i det hele kunne bruges«. Meningen synes således at være, at retsbetjentene som hovedregel skulle benytte den ordinære protokol; men at de undtagelsesvis kunne fortsætte i de hidtil benyttede, f.s.v. en skiftesag var begyndt der og burde afsluttes i samme protokol af hensyn til overskueligheden. Der synes i det væsentlige kun at være tale om en pragmatisk bestemmelse med hensyn til brugen af ældre protokoller, nemlig om færdiggørelse af løbende sager, mens de øvrige »hidtil benyttede protokoller« skulle afleveres til retsbetjentembedet som arkivalier.

Ved lov om oprettelse af et Rigsarkiv af 30. marts 1889 bestemtes i § 1, at hovedarkivet dannes af det daværende Kgl. Geheimearkiv og Kongeriget Arkiv samt alle andre af centralad-

ministrationen fremgæede arkiver så langt frem i tiden, som det måtte blive vedtaget for de enkelte ministerier, mens det om provinsarkiverne siges, at de »dannes ved afleveringer fra vedkommende embedsarkiver«. Det er muligt, at der ikke var tilset nogen realitetsforskel ved formuleringsvalget, men ordet »aflevering« bruges kun i forbindelse med den lokale statsadministration. Man synes således endnu ikke at opfatte placeringen i centralarkivet som en egentlig aflevering, men snarere som en ændret placering inden for Slotsholmen.

Ved bekg. af 10. marts 1891 fra Kultusministeriet angående provinsarkiverne gaves en række mere detaljerede regler om embedsmændenes aflevering af arkivalier, dels med hensyn til tidsgrænser, nemlig mellem 20 og 50 år, dels med hensyn til arkivaliernes stand. Afleveringspligten påhvilede efter § 2 bl.a. overretterne og underretterne m.h.t. hovedparten af de almindelige retsprotokoller, hvis aflevering ikke tidligere var påbudt. § 3 handlede om den formelle overlevering af embedsarkivet til efterfølgeren i et embede. Som et supplement til § 3 udsendte 1. Revisionsdepartement et cirkulære af 22. februar 1893 til samtlige amtmænd om særskilt at have indseende med overleveringer af retsbetjenteembederne, »således at der ved overleveringerne optages registraturer ikke alene over de på embedskontoret beroende protokoller og dokumenter m.v., men også over de ældre, under embedsmandens varetægt stående, til embedet hørende arkivalier, der ofte opbevares uden for embedskontorets lokaler«.

Rigsarkivaren udsendte i 1896 nogle udaterede vejledende bestemmelser til bekg. af 10. marts 1891. Ved overlevering af embedsarkiver i forbindelse med embedsoverdragelser ude i de lokale embeder pålagdes det provinsarkiverne (nu landsarkiverne) at være opmærksom på misrøgtede arkiver samt iøvrigt at hævde statens ejendomsret til statslige arkivalier, der måtte være kommet i privat besiddelse.

Flere og flere embeder pålagdes i disse årtier afleveringspligt til arkiverne. En vigtig bestemmelse, der fremkom som følge af retsplejereformen i 1919, var bekg. af 1. april 1919 angående retsbetjentenes aflevering af arkivalier, hvori det bl.a. bestemtes, at skøde- og panteprotokoller ældre end 1848 samt registre til disse, der er omskrevne og ikke længere benyttes, skulle indsendes til landsarkiverne inden den 1. september 1919, jfr. Justits-

ministeriets cirkulære af 26. juni 1919 om deling af de daværende retsbetjentarkiver⁷.

2.1.2. Gældende regler

Først med den såkaldte arkivbekendtgørelse af 20. februar 1976 om statsinstitutioners arkiver og deres forhold til Rigsarkivet og landsarkiverne kan man hævde, at der også formelt påhviler centraladministrationen en egentlig afleveringspligt i den forstand, at alle herunder sorterende myndigheder før eller siden skal aflevere deres arkivalier til Rigsarkivet og ikke som tidligere, hvor styrelserne kunne beholde arkivalierne i ressortarkivet, hvis man havde den fornødne plads, og hvor pligten kun var en pligt til, når man ønskede at aflevere, da kun at aflevere til Rigsarkivet. Det hedder nærmere i § 6, at institutionerne afleverer deres arkivalier til Rigsarkivet eller landsarkiverne, når arkivalierne er 30 år gamle, medmindre der i gældende love, bekendtgørelser, cirkulærer m.m. er fastsat andre frister. Rigsarkivet kan forlænge fristen eller forkorte den. Det tilføjes, at »afleveringspligten« ikke omfatter arkivalier, som er en del af en institutions videnskabelige samlinger, ligesom institutionerne kan fritages af rigsarkivaren for aflevering af arkivalier, som til stadighed anvendes i det løbende arbejde. I § 9 bestemmes, at institutionerne til tjenstlig brug kan låne arkivalier, som de har afleveret til arkiverne. En undtagelse fra dette princip er ved at udvikle sig i kølvandet efter den nye lov om offentlige myndigheders registre og dennes bestemmelser om egenaces. Registermyndigheden må indhente tilladelse fra Registertilsynet og Justitsministeriet for at kunne låne egne personregistre, som er afleveret til Rigsarkivet.

En statsinstitution må kun aflevere sine arkivalier til Rigsarkivet eller et landsarkiv, ikke til andre statslige, kommunale eller private institutioner, herunder til lokalhistoriske arkiver. Arkivalier fra ophævede institutioner skal straks afleveres til Rigsarkivet eller et landsarkiv, medmindre de skal bruges af andre institutioner, der overtager deres sagsområde.

Lov om offentlige myndigheders registre nr. 294 af 8. juni 1978, der trådte i kraft 1. januar 1979, betyder i flere henseender en undtagelse fra de almindelige afleverings- og tilgængelighedsprincipper, som har udviklet sig i en mere end 100-årig praksis med hensyn til alle øvrige former for dokumentation eller arki-

valier fra statsinstitutioner. Lovens § 9, stk. 3 bestemmer, at registrerede oplysninger, der på grund af deres alder eller af andre grunde har mistet deres betydning for varetagelsen af registrets opgaver, skal slettes. Register, der anvendes løbende, skal indrettes således, at der foretages fornøden ajourføring af oplysningerne. § 9, stk. 3 udtrykker således en klar undtagelse fra arkivbekendtgørelsen af 20. februar 1976, der ellers omfatter arkivalier, som også består af magnetbånd eller lignende medier, jfr. § 2. Efter § 7 må kassation af arkivalier *kun finde* sted med rigsarkivarens samtykke eller i henhold til bestemmelser, som er godkendt af rigsarkivaren. Efter § 7, stk. 2 kan rigsarkivaren give generel tilladelse til kassation af bestemte kategorier af arkivalier. Disse bestemmelser har man ikke taget hensyn til ved udarbejdelsen af § 9, stk. 3 i lov om offentlige myndigheders registre. Der eksisterer således en uheldig lovkonflikt mellem reglerne om statens almindelige arkivalier og arkivalier, som består af edb-personregistre.

Efter § 9, stk. 4 i registerloven kan justitsministeren efter indhentet udtalelse fra Registertilsynet tillade, at registereksemplarer overføres til opbevaring i arkiv på nærmere angivne vilkår. Heller ikke denne bestemmelse tager hensyn til almindelige arkivregler. Det er således ikke udtrykkeligt bestemt, at registereksemplarer kun må afleveres til Rigsarkivet eller landsarkiverne, således som det ellers gælder for statsinstitutioners arkivalier, jfr. arkivbekendtgørelsen § 6, stk. 1 og 2. Det synes dog i praksis at være således, at justitsministeren normalt kun giver adgang til aflevering til Rigsarkivet eller landsarkiverne, selv om Justitsministeriet i et enkelt tilfælde har opfattet universitetsinstituttet, Dansk Data Arkiv i Odense som et »arkiv« efter § 9, stk. 4. Da Statens Samfundsvidenskabelige Forskningsråd havde besluttet at standse sit forskningsregister DORIS, anmodede man Registertilsynet om tilladelse til at overføre registret til opbevaring i Dansk Data Arkiv. Hverken Registertilsynet eller Justitsministeriet, som gav tilladelsen, synes at have overvejet problemet, om registret burde have været afleveret til Rigsarkivet på samme måde som andre offentlige myndigheders forskningsregistre. Og man undlod at høre rigsarkivaren om sagen.

Det forekommer for en umiddelbar betragtning uheldigt, at arkivalier bestående af edb-registre ikke, ihvertfald i nogen grad, skal behandles efter de almindelige regler, som gælder for alle de

Mens administrationens afleveringer til landsarkiverne fra starten blev lagt i faste rammer, var Rigsarkivets forhold til centraladministrationen længe styret af gammel sædvane. Rigsarkivets 2. afd. var opstået ved sammenlægning af ministeriernes interne arkiver, og visse ministerier vedblev indtil 1960'erne at aflevere deres sager, når de var blot to-tre år gamle. »Buret«, Rigsarkivets ekspedition til ministerierne, vidner om denne symbiose mellem centralforvaltning og rigsarkiv, som er ret enestående i arkivverdenen. Døren i baggrunden fører ind til finansministeriets sekretariatsgang.

øvrige arkivaliearter, som udgår fra statslige myndigheder. Som et minimum burde Rigsarkivet udtale sig om sletningsbestemmelser, d.v.s. kassationsbestemmelser i de enkelte myndigheders registerforskrifter, ligesom Rigsarkivet burde vejlede disse om, hvor vidt registerforskrifterne skal indeholde en bestemmelse om aflevering til Rigsarkivet efter lovens § 9, stk. 4. Det skal dog nævnes, at der allerede er indledt et mere snævert samarbejde

mellem Registertilsynet og Rigsarkivet for at tilgodese fremtidens forskningsinteresser.

2.2. Kommunale arkivalier

Hovedreglen vedrørende kommunale myndigheders arkivalier har hidtil været, at der ikke kan pålægges disse myndigheder nogen pligt til at aflevere deres arkivalier til statens arkiver. Allerede ved Kultusministeriets bekendtgørelse angående provinsarkiverne og embedsmændenes forhold til dem af 10. marts 1891 blev der i § 4 åbnet adgang for kommuner til at aflevere »sådanne arkivalier, som skønnes at kunne have historisk betydning« til landsarkiverne. Ved Indenrigsministeriets cirkulære nr. 69 af 28. marts 1945 om kassation af arkivalier, blev denne ret til aflevering til landsarkiverne gentaget og nærmere præciseret. Ved Indenrigsministeriets cirkulære af 29. oktober 1964 og den i forbindelse dermed udarbejdede journalplan for journalisering og arkivering ved amtsrådskontorerne bestemtes, at »amtsrådet kun må aflevere arkivalier til landsarkivet, ikke til lokalhistoriske arkiver, private personer og institutioner eller andre. Aflevering finder normalt sted, når sagerne er 40 år gamle og skal i forvejen være aftalt med landsarkivet«. Ved Undervisningsministeriets cirkulære nr. 35 af 6. marts 1945 om bevarelse af arkivmateriale af skolehistorisk interesse understreges, at skolemyndighederne enten kan lade sådant materiale indgå i kommunens almindelige arkiv eller aflevere det til det pågældende landsarkiv. Også her, men dog kun i henstillingsform, understreges, at »arkivmateriale bør ikke afgives til private, til museer eller egnhistoriske arkiver heller ikke i de tilfælde, hvor de nævnte institutioner er kommunale«.

Ved den nyligt udstedte bekendtgørelse nr. 201 af 29. april 1981 om kassation i kommunernes arkiver understreges i § 8 kommunernes ret til at aflevere arkivalier til landsarkiverne. Der er ikke her taget forbehold om, at aflevering til lokalhistoriske arkiver, museer etc. ikke må finde sted. Det foreskrives dog, at kommunalbestyrelsen har ansvaret for arkivaliernes forsvarlige opbevaring.

3. Erhvervelse af ikke-afleverede arkivalier

Selv om det i dag med hjemmel i arkivbekendtgørelsen af 1976 ligger helt klart, at Rigsarkivet og landsarkiverne har eneret til at modtage og kræve afleveret statslige arkivalier, der er over 30 år gamle, må det erkendes, at arkivbekendtgørelsen ikke helt løser spørgsmålet om arkivernes hjemmel til at indfordre ældre arkivalier, der på et eller andet tidspunkt er kommet på privates eller kommunale myndigheders hænder eller i lokalhistoriske arkivers besiddelse. § 6 stk. 4 burde styrke den opfattelse, at sådanne ældre arkivalier skal afleveres til Rigsarkivet. Den fastslår, at arkivalier fra ophævede institutioner straks skal afleveres til Rigsarkivet eller landsarkiverne, medmindre de skal bruges af andre institutioner, der overtager deres sagsområde.

Som udgangspunkt kunne man indtage det standpunkt, at arkivalier, som er blevet til under et ældre administrativt system, der ikke hævdede en explicit afleveringspligt til datidens arkivvæsen eller til andre embedsarkiver, og som ikke ved nyere retlig regulering er henført under en sådan afleveringspligt, næppe vil kunne kræves afleveret fra en hvilken som helst nuværende besidder. Private personer kan ikke pålægges en offentligretlig afleveringspligt uden særlig lovhjemmel, hvor der kan rejses tvivl om statuskrav på arkivalier. En tvangsaflevering ville kunne få karakter af en ekspropriation. Derimod vil private uretmæssige besiddere kunne mødes af et udleveringskrav ved en umiddelbar fogedforretning eller anden tvangsforanstaltning.

Hvis det derimod er muligt at påvise, at sådanne bortkomne ældre arkivalier burde have været bevaret i et embedsarkiv eller burde have været afleveret til arkiverne efter datidens egne eller senere tilkomne regler, men at de på grund af særegne omstændigheder, slendrian eller retsstridige handlinger fra embedsmændenes side er blevet tilbageholdt i embedet og senere afhændet eller foræret til private eller på anden måde bortkommet eller kommet ud i omsætningen, må sagen stille sig klarere. Den privates adkomst må her siges at være tvivlsom. Man vil her kunne drøfte, om statens ret til disse arkivalier skal beskyttes f.eks. ved beslaglæggelse, anden form for tvangsaflevering eller vindikation. Men det vil være ret klart, at staten bør kunne hævde sin ret til arkivalierne.

I det følgende skal omtales nogle eksempler fra arkivernes praksis, hvor eftertiden har været i tvivl om afleveringspligtens omfang med hensyn til særlige arkivalier.

3.1. Arkivalier fra centraladministrationen

Der synes sjældent at være opstået problemer om arkivalier vedrørende centraladministrationen. De lå almindeligvis i de enkelte regeringskollegiers administrationsarkiver. I løbet af det 19. århundrede modtog Geheimearkivet talrige afleveringer fra de forskellige regeringsarkiver.

Danske Kancelli afgav sager indtil 1750, Tyske Kancelli indtil 1730 og de militære arkiver indtil 1763 med visse modifikationer⁸. I 1861 blev de civile ministeriers arkiver, kancelliets (Justits- og Indenrigsministeriets) og Rentekammerets (Finansministeriets og andre dele af Indenrigsministeriets) arkiver forenet til Kongerigets Arkiv. Ved kgl. resolution af 22. december 1882 blev Geheimearkivet forenet med Kongerigets Arkiv under en fælles bestyrelse »med det formål for øje senere hertil at lægge de andre af rigets centraladministration fremgåede arkiver«. Geheimearkivet skulle herefter omfatte arkivalier ældre end 1660, arkivalier vedrørende afståede lande og kolonier og arkivalier vedrørende udenrigspolitik og forsvarsvæsen m.v., mens Kongerigets Arkiv skulle rumme de civile kollegiers og ministeriers arkiver, bortset fra Udenrigsministeriet, for tiden efter 1660.

Næppe nogen privat person vil kunne hævde, at han besidder sådanne arkivalier med gyldig adkomst. Problemet synes især at være opstået, hvor et privatarkiv, rummende aktstykker fra den ældre centraladministration, er blevet afleveret til en anden offentlig myndighed, f.eks. til Det kgl. Bibliotek. Hvis sådanne aktstykker dukker op i privatarkiver, der afleveres til Rigsarkivet, vil man normalt blot overføre de arkivaliestykker, som måtte have en offentlig proveniens til de offentlige arkivfonds, hvor de hører hjemme.

I 1894 opstod en sag om aflevering af tidligere statslige arkivalier. Kammerherre, greve C. Rantzau til Frederikslund på Fyn havde ved en kulturhistorisk udstilling i Odense bl.a. fremlagt en forestillingsprotokol, som var en kopibog fra statholderarkivet i Norge. Rigsarkivaren pålagde provinsarkivaren på Fyn at søge arkivalierne afleveret ved en underhåndsaftale. Rantzau ville imidlertid ikke give afkald på sin påståede ejendomsret og næg-

tede aflevering. Rigsarkivaren tilskrev Justitsministeriet under 19. februar 1894 og anmodede om dettes bistand. Han ønskede sagen afgjort ved domstolene for at få løst spørgsmålet om, hvorvidt 1885-cirkulæret kunne danne hjemmel for vindikation eller, hvis ikke, da at få fastlagt, at Rigsarkivet i sådanne situationer for fremtiden måtte erhverve sådanne ting ved køb⁹. Dette skete dog ikke.

Efter at Kultusministeriet havde forhandlet med Rantzau, pålagdes det rigsarkivaren at indhente mere udførlige oplysninger om arkivalierne. Ved skrivelse til ministeriet af 3. september 1894 oplystes det, at forestillingsprotokollen, formentlig hidrørte fra den grev Christian Rantzau, der 1732–39 var statholder i Norge. Rigsarkivaren mente, at så længe domstolene ikke havde udtalt sig om spørgsmålet, måtte man have lov til at gå ud fra, »at staten har en umistelig ret til sine arkivalier, hvor ikke deres afhændelse retsgyldig kan dokumenteres«. Atter fremsatte han derfor en udtalelse om det ønskelige i at fremkalde en dom på området.

Sagen kompliceredes yderligere derved, at forestillingsprotokollen egentlig kunne siges at høre til det norske statholderarkiv, som havde været opbevaret på Akershus, og som efter rigernes adskillelse var forblevet i Norge. Rigsarkivaren rejste derfor det spørgsmål, om en vindikationsret skulle være gået over til den norske stat.

Det oplystes nærmere om den ældre Rantzau, at han efter sin afgang som statholder havde indberettet til Danske Kancelli, at han på sin gård, Brahesborg, sad inde med en stor mængde embedssager. Det var herefter blevet ham pålagt at aflevere disse til kancelliet. Rigsarkivaren gik derfor ud fra, at den nævnte protokol måtte være blevet holdt tilbage af Rantzau. Om denne Rantzau oplyste rigsarkivaren, at han skulle have ord for endog at have bortført vigtige dele af det gamle norske Rigsarkiv på Akershus, »som han senere i sindssyge skal have ødelagt«¹⁰.

Protokollen var formentlig på et senere tidspunkt kommet ud i handelen og sluttelig købt af den yngre Rantzau fra en skolebestyrer Rasmussen. Det var rigsarkivarens opfattelse, at staten måtte kunne vindicere protokollen, eventuelt imod erstatning for købesummen, fordi den »vistnok i længere tid og i god tro har været genstand for køb og salg«¹¹.

Ved en skrivelse af 22. oktober 1894 vendte rigsarkivaren til-

Norges vicestatholder, grev Christian Rantzau til Brahesborg (1684–1771) har efterladt sig et meget dårligt ry i arkivverdenen, fordi han på sine gamle dage blev sær og tilintetgjorde bl.a. nogle middelalderlige norske klosterarkiver, som han havde ført hjem fra Norge. Man bør dog ikke glemme hans store indsats som mæcen for kunst og videnskab inden alderdomssvækkelsen greb ham. Bl.a. bidrog han af sit rige bibliotek til genopbygningen af Universitetsbiblioteket efter Københavns brand 1728. Nogle af Danmarks fornemste middelalderlige håndskrifter (Næstvedkalendariet, Øm klostets krønike, Esrombogen) er blevet bevaret ad denne vej. – Fot. Frederiksborgmuseet efter maleri på Gaunø.

bage til den Rantzauske forestillingsprotokol. Provinsarkivaren på Fyn havde i mellemtiden undersøgt protokollen og afgivet meddelelse om, at den måtte anses for en officiel kopibog, der var statslig ejendom.

Om forholdet til Norge i denne forbindelse synes han ikke længere at være i tvivl. Protokollen opfattedes nu som dansk statsejendom. Overenskomsten af 13. september 1851 angående arkivsagers udlevering fra Danmark til Norge i henhold til traktaten af 14. januar 1814 § 21 og konventionen af 1. september 1819 § 8 havde til formål at fremme en endelig afgørelse af udleveringsproblemet. § 1 bestemte, at »det var begge høje kontrahenters mening og vilje ved nærværende overenskomst for stedse at gøre ende på enhver fordring på arkivsager fra den ene eller den anden side, hvad enten sådanne fordringer måtte hidledes af sluttede traktater og konventioner eller af andre grunde, og hvad enten de angik arkiver eller andre samlinger, offentlige eller private«. (se Bilag 5).

A. D. Jørgensen anførte i tilslutning hertil, at eftersom den danske stat repræsenterer ejendomsretten til alle den tidligere fællesstats ejendele, f.s.v. de ikke udtrykkelig er afståede i forbindelse med de nævnte udleveringer til Norge, kan der af denne grund heller ikke være tvivl om, at staten kan gøre sin vindikationsret gældende uden hensyn til, at det norske statholderembede ikke længere eksisterer¹².

Protokollen er vistnok stadig ikke blevet afleveret til Rigsarkivet og befinder sig formentlig på et fynsk gods eller i dettes godsarkiv, som er afleveret til en kommunal fynsk myndighed, der i øvrigt ikke har nogen som helst beføjelse til at modtage statslige arkivalier.

Omkring 1880'erne opdagede geheimearkivaren, at Det kgl. Bibliotek var i besiddelse af nogle arkivalier af offentlig proveniens i sin håndskriftsamling. Trods modstand fra biblioteket lykkedes det at få arkivalierne overført til Geheimearkivet. Arkivet havde til fordel herfor anført, at arkivalier burde opbevares i forbindelse med de rækker, de administrativt hører sammen med, og ikke spredt i forskellige private brevsamlinger. Der var desuden også et hensyn til forskningen¹³. I denne forbindelse kunne der også henvises til Collin-sagen, hvor en del af problematikken bestod i, at den tidligere departementschef i sin embedsperiode havde hjemtaget en del arkivalier af statslig proveniens, som efter hans afgang fra stillingen ikke blev afleveret. Smh. nf. s. 101f.

Der kan næppe herske tvivl om, at Rigsarkivet også i dag kan gøre tilsvarende synspunkter gældende over for biblioteker,

kommuner, lokalhistoriske arkiver eller private, som måtte komme i besiddelse af arkivalier af offentlig proveniens. Dog vil man næppe kræve overført statslige arkivalier fra Folketingets arkiv til Rigsarkivet, selv om visse arkivalier måske rettelig burde ligge i Rigsarkivet.

3.2. Arkivalier fra den statslige lokaladministration eller lokaljurisdiktion

Tvivel med hensyn til statens ret til arkivalier, som er bortkommet fra statens lokale administrative eller judicielle embeder, er af og til rejst fra privat hold.

Et par eksempler skal i det følgende fremdrages til belysning af problemet. Eksemplerne er valgt, fordi der m.h.t. disse i praksis ret ofte forekommer sager, hvor vindikationssynspunktet har været bragt på bane eller måske været brugt som en pression. Der findes ingen eksempler på, at en egentlig vindikationssag har været søgt gennemført. Der er dels tale om arkivalier hidrørende fra den pligtige brandforsikring, dels arkivalier fra lokale statsmyndigheder. I sidstnævnte henseende har der ofte været problemer med at få bragt doms- eller retsprotokoller fra tidligere lensbesiddere tilbage til staten.

Det kan i denne forbindelse nævnes, at man i 1887 i Norge havde et tilsvarende problem vedrørende aflevering af en række rets- og skifteprotokoller fra forskellige sorenskriverembeder. Justitsdepartementet pålagde ved en skrivelse til amtmanden for Bratsberg amt (Telemark fylke) af 18. oktober 1887 denne at indhente erklæringer fra samtlige sorenskrivere inden for hans embedsdistrikt om, hvilke protokoller, der fandtes ved embederne, samt, hvorvidt der inden for de pågældende embedsdistrikter fandtes sorenskriverarkiver, »som ere komne på afveie«.

Departementet fandt sluttelig »at burde bemærke, at man ikke anser det tvivlsomt, at de et embedsarkiv tilhørende protokoller og papirer må ansees som *det offentlige tilhørende*, selv om de måtte være komne i godtroende trediemænds besiddelse«¹⁴.

Justitsdepartementets opfattelse synes utvetydig og i øvrigt helt overensstemmende med det danske Justitsministeriums daværende opfattelse.

3.2.1. Den offentlige brandforsikring

Arkiverne har altid opfattet brandforsikringsarkivalier fra tiden

før 1872 som værende statslige¹⁵. Flere forhold taler for denne opfattelse. Alligevel synes det ikke ubegrundet at undersøge grundlaget for denne opfattelse, om der er forhold ved arkivaliernes tilblivelse, som kunne begrunde, at de snarere måtte betragtes som fremgået af kommunal virksomhed eller af en blandedt offentligretlig/privatretlig virksomhed. Ved fr. af 13. januar 1761 oprettedes på Kommercekollegiets foranledning et offentligt brandforsikringsvæsen. Det pålagdes magistrater og byfogder at føre hovedbøger m.v. samt at korrespondere med Kommercekollegiet om brandforsikringsforhold. Samme år oprettedes et særligt brandforsikringskontor for købstæderne i Danmark under Kommercekollegiet. I tilslutning til brandforsikringsanordning af 29. februar 1792 udsendtes et promemoria af 4. december 1800 fra Kommercekollegiet til stiftsbefalingsmænd og de amtmænd, der havde købstæder under sig, angående købstadsbygningers holdelse og kvartalsekstracters indsendelse. Efter 1792-anordningens § 7 skulle der hvert 10. år ved stiftamtmandene foranstaltes eftersyn af købstædernes bygninger og den hidtidige taxation eventuelt omgøres og fornyes. Taxationsforretningen skulle udføres på trykt skema af hensyn til ensartetheden m.v. for alle købstæder. Inden 8 uger derefter skulle der være udfærdiget 3 ligelydende originale genparter af skemaet på stiftamtmandens ordre. Den ene skulle blive i byen, den anden sendes til stiftsarkivet og den tredje indsendes til Kommercekollegiet. Disse taxationer havde således stor bevisværdi i forbindelse med vurderingen efter en påkommen brandskade.

Promemoriets af 4. december 1800 udstedtes i anledning af den forestående nye 10-års taxation og var begrundet i ønsket om at indføre brandtaxationsprotokoller og brandforsikringsprotokoller. Efter § 2 indsendtes en kopi af brandforsikringsprotokollen til Kommercekollegiet, og efter § 3 skulle der løbende indsendes kvartalsudskrifter af købstadens løbende førte brandforsikringsprotokol om skete forandringer i den følgende 10-års periode til supplement for brandforsikringsprotokollens genpart i kollegiet. I en note til promemoriets litra B. bestemtes, at den genpart af brandforsikringsprotokollen, som skulle indsendes til Kommercekollegiet, i enhver henseende skulle være overensstemmende med originalen. Ved et reskript af 9. februar 1816 § 3 besluttedes det i forbindelse med sammenlægningen af Kommercekollegiet og Generaltoldkammeret, at de danske brandforsikringsager

tilligemed kontorerne for disse skulle henlægges under Danske Kancelli¹⁶.

Kravet om indsendelse af genpartsprotokollen m.v. kan måske opfattes som et indicium for disses såvel som originalernes karakter af statslige arkivalier. For dette synspunkt taler også, at brandforsikringen var tvungen og i den forstand statslig indrettet, at Kommercekollegiet og senere kancelliet var overordnet myndighed og havde kompetence til at anvise udbetalinger m.v. Det var efter § 4 forbudt ejere at forsikre deres huse eller bygninger i andre forsikringsselskaber, indenlandske som udenlandske. De lokale magistrater eller, hvem der var beskikket havde ansvaret for taxeringer og de indbetalinger, som skulle overleveres eller deponeres i hvert stifts hovedamtsstue. Her havde amtsforvalteren ansvaret for pengenes tilstedeværelse eller anbringelse.

Selv om Købstædernes Brandforsikring således var omgærdet af regler af offentligretligt indhold, er der dog et moment af mere formel karakter, som komplicerer den klare opfattelse af, at den måtte betragtes som en statsforsikringsordning. Systematisk henførtes forsikring i den juridiske teori til tingsretten eller kontraktsretten. Forsikring opfattedes som et eksempel på de såkaldte hasardkontrakter, hvorefter man påtager sig at tilsvare den skade, som en andens faste ejendom ved ildsvåde eller i anledning af samme kan komme til at lide. Købstædernes Brandforsikring var ikke organiseret i et egentligt interessentskab, selv om bygningsejerne indgik i en slags gensidig forsikringsordning, d.v.s. at samtlige forsikrede kunne blive solidarisk ansvarlige, såfremt indtægterne af det faste kontingent ikke skulle være tilstrækkeligt til at afholde de indtrufne skader¹⁷.

Denne tvungne købstadsforsikring synes således at have haft en blandet privatretlig/offentligretlig karakter, således som det ofte var tilfældet under enevælden med hensyn til retlige institutioner eller ordninger. Der lå formentlig praktisk-administrative og fiskale årsager bag denne sammenblanding. At brandkontingenterne ikke indbetaltes direkte i kongens kasse, men forblev i amternes kasser og blev genstand for en fælles repartition, behøver næppe at tale imod den opfattelse, at den tvungne købstadsbygningforsikring kan opfattes som en statslig ordning. Selv om magistrat og byfoged havde visse forpligtelser med hensyn til bygningstilsyn, taxation og indbetaling, behøver man næppe heller heri at lægge, at brandforsikringsprotokollerne skulle opfattes

som kommunale dokumenter eller bevismidler. Hertil kommer, at disse myndigheder opfattedes som en del af den statslige lokalforvaltning. I tilfælde, hvor der skete en brandskade, som ikke ville kunne erstattes inden for den stipulerede tid enten af forsikringen eller »ifølge foregående correspondance med vedkommende collegium ved forskud fra kongens kasse«, skulle Kommercekollegiet efter 1792-fr. § 10 være autoriseret til at foranstalte den nødvendige sum optaget på brandforsikringens vegne til låns imod lovlig rente. Samtlige husejere hæftede for dette lån, som med renter skulle tilbagebetales ved næste repartition af de indkomne kontingenter. Det var altså staten, ikke den lokale købstad, som trådte hjælpende til. Men hæftelsen hvilede, som det ses, på forsikringstagerne.

Både taxationsprotokoller og brandforsikringsprotokoller havde vigtige funktioner som bevisgrundlag i skadesituationer. Men ældre protokoller mistede noget af denne funktion over tid, nemlig efter hver nyvurdering og omtaxering. Statens interesse i at sikre protokollernes autorisering og rigtige førelse understreger deres betydning som statslige dokumenter, men deres hurtige forældelse og den øjensynligt hårdhændede kassation, som de har været genstand for i centraladministrationens arkiver, peger f.s.v. i retning af en svækkelse af protokollernes vedvarende betydning som bevismidler, men ikke som statslige arkivalier af historisk værdi for nutiden. Alligevel må man nok fastholde, at arkivalierne er skabt til sikring af den tvungne offentlige brandforsikring og derfor, trods den fremførte tvivl, må betegnes som »protokoller, indkommet til eller fremgået af statens administration i videste forstand« efter 1885-cirkulæret og derfor ikke retmæssigt kan være i privates besiddelse.

Vedrørende de københavnske brandforsikringsarkivalier var forholdene anderledes. Brandforsikringen på huse og gårde i København, jfr. fr. af 17. juli 1795, kan på samme måde som købstadsforsikringen opfattes som en blandet privatretlig/offentligretlig institution. Forsikringen var organiseret som et brandforsikringsselskab af interessentskabskarakter. Men den var tvungen. Kongen udnævnte og lønnede halvdelen af selskabets direktører. På generalforsamlinger, som bestod af 10 borgere fra hvert kvarter, rådsloges om selskabets interesser. Disse borgere valgtes af samtlige interessenter i hvert kvarter efter flertalsprincippet. Hvis de deliberationskommitterede på gene-

ralforsamlingen stod lige i stemmetal trådte de sammen med direktørerne. Også hvor det i øvrigt drejede sig om vigtige sager, skulle de træde sammen med disse.

Når arkivalierne efter selskabets virke nu bevares i Københavns Stadsarkiv, hænger det vistnok sammen med, at man med hensyn til taxationsforretninger kun udfærdigede 2 kopier, een til ejeren og een til kollegiet, mens originalen blev hos rådstueskriveren. Opfattelsen understøttes også af det forhold, at med hensyn til bygninger uden for København, men på stadens grund, skulle forretningerne indleveres til magistraten, der i København havde samme funktion, som amtmanden havde vedrørende brandforsikringer på landet, jfr. fr. 29. februar 1792 om brandforsikringen på landet § 4.

Vedrørende brandforsikringen på huse og gårde på landet efter fr. af 29. februar 1792 kan tilføjes, at den i modsætning til de to førstnævnte var frivillig. Men bortset herfra var den i flere henseender organiseret som brandforsikringen for købstæderne. Herreds- eller birkefogden havde ansvaret for de lokale forretninger og pengenes inddrivelse m.v., amtmanden fungerede som overøvrighed og Kommercekollegiet havde overordnet myndighed og anvisningsret, mens det for købstæderne som nævnt var stiftamtmanden, som oprindelig var overøvrighed. Ved fr. af 26. marts 1800 indførtes en noget ændret ordning, idet der for fremtiden skulle beskikkes nogle såkaldte branddirektører. Ordningen begrundedes i selve forordningen med, at amtmænds og herredsfogders samt birkedommers arbejde med brandforsikringsvæsenet var blevet voldsomt forøget. I forbindelse med denne ændring bestemtes, at en del af brandkontingenterne for fremtiden skulle samles i en forsikringsfond, hvis overskud gjordes rentebærende til fondens fordel. Branddirektørerne skulle være underordnede embedsmænd under amtmændene. Alle specialinstruktioner vedrørende brandforsikringen, protokoller, registre m.v. skulle autoriseres af Kommercekollegiet.

Brandforsikringen for landdistrikter var således også organiseret på sin egen facon. Det økonomiske grundlag hvilede ud over på de almindelige kontingenter tillige på en fast fond.

Ved lov af 23. april 1870 frigjorde staten sig for brandforsikring fra landbygninger. Den stod ikke længere under Justitsministeriets *bestyrelse*, men nu kun under dettes *tilsyn* efter nærmere forhandling mellem ministeren og forsikringsrepræsentantskabet.

21

No. 228. Den 18. April 1834 af 26 Ulydige forsatte underskrevne Branddirektør, og
 Taksationsmænd, Lømmersmand Haas Jensen og Sognefoged Johan Andersen sig på
 begge af Skatte, Taksationskommisjonen og den Brandkade, som ved alle
 vore anstændige og retfærdige undersøgelser og Guds og Møllegaardens
 Skovgaard i Kirkerup Sogn, tilfjærdig og skøjtemæssigt u-
 drettes Gade, og de borte af Skattefogedens, Taksations og Møllefogedens
 Michæl Torsens Gade, Jernskovgaardens Gade og den Gade 68 af de
 7820 Aln. Båle - Skovgaardens og Jernskovgaardens
 Gade tilfjærdig og skøjtemæssigt u-
 drettes Gade, der i den anseelige Gade mælede 540 Aln. Båle.
 København den 26. April 1834.

Haas Jensen, Taksationsmand
 24 Aln. Taksationsmand Haas Jensen og Møllegaardens Møllesten
 i den anseelige Gade mælede 540 Aln. Båle. København den 26. April 1834.
 Michæl Torsens Gade, Jernskovgaardens Gade og den Gade 68 af de
 7820 Aln. Båle - Skovgaardens og Jernskovgaardens Gade tilfjærdig og skøjtemæssigt u-
 drettes Gade, der i den anseelige Gade mælede 540 Aln. Båle.
 København den 26. April 1834.

Haas Jensen, Taksationsmand
 24 Aln. Taksationsmand Haas Jensen og Møllegaardens Møllesten
 i den anseelige Gade mælede 540 Aln. Båle. København den 26. April 1834.
 Michæl Torsens Gade, Jernskovgaardens Gade og den Gade 68 af de
 7820 Aln. Båle - Skovgaardens og Jernskovgaardens Gade tilfjærdig og skøjtemæssigt u-
 drettes Gade, der i den anseelige Gade mælede 540 Aln. Båle.
 København den 26. April 1834.

Haas Jensen, Taksationsmand
 24 Aln. Taksationsmand Haas Jensen og Møllegaardens Møllesten
 i den anseelige Gade mælede 540 Aln. Båle. København den 26. April 1834.
 Michæl Torsens Gade, Jernskovgaardens Gade og den Gade 68 af de
 7820 Aln. Båle - Skovgaardens og Jernskovgaardens Gade tilfjærdig og skøjtemæssigt u-
 drettes Gade, der i den anseelige Gade mælede 540 Aln. Båle.
 København den 26. April 1834.

Haas Jensen, Taksationsmand
 24 Aln. Taksationsmand Haas Jensen og Møllegaardens Møllesten
 i den anseelige Gade mælede 540 Aln. Båle. København den 26. April 1834.
 Michæl Torsens Gade, Jernskovgaardens Gade og den Gade 68 af de
 7820 Aln. Båle - Skovgaardens og Jernskovgaardens Gade tilfjærdig og skøjtemæssigt u-
 drettes Gade, der i den anseelige Gade mælede 540 Aln. Båle.
 København den 26. April 1834.

Haas Jensen, Taksationsmand
 24 Aln. Taksationsmand Haas Jensen og Møllegaardens Møllesten
 i den anseelige Gade mælede 540 Aln. Båle. København den 26. April 1834.
 Michæl Torsens Gade, Jernskovgaardens Gade og den Gade 68 af de
 7820 Aln. Båle - Skovgaardens og Jernskovgaardens Gade tilfjærdig og skøjtemæssigt u-
 drettes Gade, der i den anseelige Gade mælede 540 Aln. Båle.
 København den 26. April 1834.

Haas Jensen, Taksationsmand
 24 Aln. Taksationsmand Haas Jensen og Møllegaardens Møllesten
 i den anseelige Gade mælede 540 Aln. Båle. København den 26. April 1834.
 Michæl Torsens Gade, Jernskovgaardens Gade og den Gade 68 af de
 7820 Aln. Båle - Skovgaardens og Jernskovgaardens Gade tilfjærdig og skøjtemæssigt u-
 drettes Gade, der i den anseelige Gade mælede 540 Aln. Båle.
 København den 26. April 1834.

Haas Jensen, Taksationsmand
 24 Aln. Taksationsmand Haas Jensen og Møllegaardens Møllesten
 i den anseelige Gade mælede 540 Aln. Båle. København den 26. April 1834.
 Michæl Torsens Gade, Jernskovgaardens Gade og den Gade 68 af de
 7820 Aln. Båle - Skovgaardens og Jernskovgaardens Gade tilfjærdig og skøjtemæssigt u-
 drettes Gade, der i den anseelige Gade mælede 540 Aln. Båle.
 København den 26. April 1834.

Haas Jensen, Taksationsmand
 24 Aln. Taksationsmand Haas Jensen og Møllegaardens Møllesten
 i den anseelige Gade mælede 540 Aln. Båle. København den 26. April 1834.
 Michæl Torsens Gade, Jernskovgaardens Gade og den Gade 68 af de
 7820 Aln. Båle - Skovgaardens og Jernskovgaardens Gade tilfjærdig og skøjtemæssigt u-
 drettes Gade, der i den anseelige Gade mælede 540 Aln. Båle.
 København den 26. April 1834.

Haas Jensen, Taksationsmand
 24 Aln. Taksationsmand Haas Jensen og Møllegaardens Møllesten
 i den anseelige Gade mælede 540 Aln. Båle. København den 26. April 1834.
 Michæl Torsens Gade, Jernskovgaardens Gade og den Gade 68 af de
 7820 Aln. Båle - Skovgaardens og Jernskovgaardens Gade tilfjærdig og skøjtemæssigt u-
 drettes Gade, der i den anseelige Gade mælede 540 Aln. Båle.
 København den 26. April 1834.

Haas Jensen, Taksationsmand
 24 Aln. Taksationsmand Haas Jensen og Møllegaardens Møllesten
 i den anseelige Gade mælede 540 Aln. Båle. København den 26. April 1834.
 Michæl Torsens Gade, Jernskovgaardens Gade og den Gade 68 af de
 7820 Aln. Båle - Skovgaardens og Jernskovgaardens Gade tilfjærdig og skøjtemæssigt u-
 drettes Gade, der i den anseelige Gade mælede 540 Aln. Båle.
 København den 26. April 1834.

Haas Jensen, Taksationsmand
 24 Aln. Taksationsmand Haas Jensen og Møllegaardens Møllesten
 i den anseelige Gade mælede 540 Aln. Båle. København den 26. April 1834.
 Michæl Torsens Gade, Jernskovgaardens Gade og den Gade 68 af de
 7820 Aln. Båle - Skovgaardens og Jernskovgaardens Gade tilfjærdig og skøjtemæssigt u-
 drettes Gade, der i den anseelige Gade mælede 540 Aln. Båle.
 København den 26. April 1834.

Branddirektøren skulle sammen med lokale taksationsmænd dels ansætte de forsikrede bygningers forsikringsværdi, dels vurdere de brandskader, som indtraf. Det er den sidstnævnte funktion, billedet viser. Den 26. april 1837 indfandt Branddirektør Videbeck, tømmersmand Hans Jensen og sognefoged Johan Andersen sig på møllegården Skovsgård i Kirkerup sogn for at taksere skaden på gårdens hestemølle, som var brændt afstien før. Selv om både jernet fra mølleværket og alle anvendelige bygningsrester blev omhyggeligt ansat i penge, måtte det erkendes, at bygningen var totalskadet. - LAK, Branddirektorater, Antvorskov birk, Taksationsprotokol D, 1833-40.

Ved en bekendtgørelse nr. 62 af 9. april 1872 ophørte magistraternes forpligtelser i henseende til brandforsikringsvæsenet for købstæderne, idet byskrivernes forretninger herefter skulle udføres af særlige dertil beskikkede branddirektører, der beskikkedes af Justitsministeriet. Ved et cirkulære nr. 224 af 3. september 1872 fra Justitsministeriet til samtlige borgmestre og byskrivere m.fl. pålagdes det disse at aflevere alle protokoller og dokumenter, koncepter m.v. brandforsikringen vedkommende senest 8. oktober 1872 til de nye branddirektører.

Baggrunden herfor var lov af 14. maj 1870 om brandforsikring af købstadsbygninger, som bestemte, at brandforsikringen for fremtiden skulle bestyres af justitsministeren i forening med et repræsentantskab. Dette skulle sammensættes således, at interessenterne i hver af de købstæder, hvis bygninger havde en forsikringssum af over 4 millioner rd, skulle vælge en repræsentant, medens interessenterne i de øvrige skulle vælge 2 repræsentanter efter landstingskredse. Det bestemtes i § 3, at denne ordning kun var en overgangsordning, og at brandforsikringen senest 1875 skulle udsondres fra Justitsministeriets bestyrelse og stilles under dettes *tilsyn*. Herefter skulle repræsentantskabet have ene besluttende myndighed. Ovennævnte bekg. af 9. april 1872 fremtræder som vedtaget af repræsentantskabet med justitsministerens samtykke og er en gennemførelse af bestemmelsen i § 3¹⁸.

En sammenfattende retlig karakteristik af bygningsbrandforsikringernes status i det 18. og 19. århundrede som grundlag for en vurdering af det rejste problem, om arkivalier udgået af denne virksomhed må opfattes som arkivalier af statslig proveniens, der som følge heraf eventuelt kan blive genstand for et vindikationssøgsmål, skal hermed søges opstillet.

Alle tre brandforsikringsselskaber eller sammenslutninger var ordnede efter et gensidighedsprincip, men de var underlagt væsensforskellige styrelsesformer. Københavns Brandforsikring havde allerede fra starten haft udstrakt selvstyre, mens brandforsikringerne for købstæder og for landdistrikter principielt styredes fra regeringskontorer. De lokale kgl. embedsmænd, amtmænd, herredsfogder, herredsskrivere og amtsforvaltere optrådte som mellemmand mellem de forsikrede og brandforsikringskontoret i København. Deres tilsynsfunktioner i forbindelse med brandforsikringerne var en følge af deres status som kgl. embedsmænd. Også de senere udnævnte branddirektører på

landet var at opfatte som embedsmænd. De var ikke blot forretningsførere for forsikringskontoret, men overlodes det offentlige tilsyn med brandvæsenet på landet, som hidtil havde påhvilet herredsfogderne. De var i den henseende at opfatte som statsembedsmænd udstyret med politimyndighed¹⁹.

Københavns Brandforsikring hvilede derimod på et udstrakt selvstyre, men havde et bureaukratisk indslag i form af de tre direktører, som udnævntes af regeringen. Efterhånden bortfaldt denne ordning, og efter 1865 fandtes der ikke længere kgl. udnævnte direktører i styrelsen. For brandforsikringen for landet indførtes i 1857 et repræsentantskab bestående af udvalgte interessenter, som fik del i styrelsen²⁰.

Væsentlige forhold synes at pege i retning af, at brandforsikringsordningen både for købstæder og landdistrikter må opfattes som statslig virksomhed, d.v.s. virksomhed, hvis styrelse i hvert fald frem til midten af det 19. århundrede helt lå i hænderne på forvaltningen.

Den ændrede organisering af landbygnings- og købstadsbygningsforsikringen efter 1870–72 medførte en overgang fra *statslig bestyrelse og tilsyn* til kun at være *statslig tilsyn*, ligesom antallet af brandforsikringsselskaber efterhånden øgedes. Pligten til at benytte de oprindelige forsikringsordninger bortfaldt også.

Det rejste spørgsmål synes således at måtte besvares bekræftende, nemlig, at arkivalier, som udspringer af brandforsikringernes administration frem til 1872, i hvert fald for så vidt angår brandforsikring for købstæder og for landdistrikter principielt må opfattes som arkivalier af statslig proveniens med den følge, at staten også i fremtiden vil kunne hævde en vindikationsret til sådanne arkivalier, som måtte være kommet ud i privat besiddelse. Her kan også henvises til cirkulære af 6. december 1906 fra Skattedepartementet til samtlige amter angående aflevering til provinsarkiverne af arkivalier fra branddirektoraterne. At staten, hvis resultat af undersøgelsen var det modsatte, alligevel burde kunne gøre krav gældende på grund af arkivaliernes historiske værdi, er en anden sag.

3.2.2. Jorddrotlig forvaltning og patrimonial jurisdiktion

Udgangspunktet med hensyn til såvel den jorddrotlige forvaltning som den patrimoniale jurisdiktion er en antagelse om, at disse myndighedsområder var en del af datidens statslige lokal-

forvaltning eller lokale domsmyndighed, uanset om myndighedsindehaverne iøvrigt var at opfatte som private lensbesiddere og godsejere. For lensbesidderne var disse beføjelser særskilt hjemlet i grevernes privilegier af 25. maj 1671 §§ 5 og 16 og friherrernes privilegier af samme dato §§ 4 og 14 jfr. DL 3. bog 1. og 2. kap. samt i 5-3-20 og 21 f.s.v. angår andre privilegerede jordegodsbesiddere.

Forskellige problemer er i tidens løb opstået med hensyn til de arkivalier, som er udgået af disse funktioner, bl.a. på grund af sammenblanding af privatretlige forhold og offentligretlige funktioner hos embedsudøverne. Nogle besiddere af sådanne arkivalier har ment, at arkivalierne, når de efter en vis periode ikke længere var i brug, kunne opfattes som opgivet af staten og overgået som privateje til efterkommerne af myndighedsindehaverne, hvorimod statslige myndigheder og senere statens arkiver typisk har ment, at arkivalierne, uanset om de ikke længere havde praktisk eller retlig betydning, fortsat måtte være statens ejendom. Et andet spørgsmål, som har været ventileret, er, om sådanne arkivalier, der var kommet ud i omsætningen og havde befundet sig der i meget lang tid, kunne antages at være blevet besidderens ejendom ved hævd. Dette problem har dog et videre perspektiv. Det må i princippet også kunne rejses overfor andre arkivalier, hvor der kan rejses tvivl om proveniensen, og hvor man ikke med sikkerhed kan fastslå, om der i forbindelse med tilegnelsen er sket retsstridige handlinger.

I nærværende afsnit skal især undersøges to forhold: a. om *kommunale myndigheders* ret i forhold til staten med hensyn til at opbevare sådanne arkivalier, hvor disse myndigheder har overtaget de tidligere patrimonielle eller jorddrotlige beføjelser og b. *privates retsstilling* i forhold til staten, hvor private er kommet i besiddelse af sådanne arkivalier enten ved arv eller omsætning.

a. Det omtalte *forhold mellem kommunale myndigheder og statens arkiver* skal især belyses på grundlag af en korrespondance, som førtes omkring nogle ældre arkivalier både af den her omhandlede art og af utvivlsom statslig proveniens (f.eks. fra egentlige regeringskontorer), som Københavns Stadsarkiv (Rådstuearkiv) lå inde med i slutningen af forrige århundrede. Efter at magistraten i første omgang havde afvist at have nogen forpligtelse til at aflevere sådanne arkivalier, fortsattes korrespondan-

cen med en skrivelse af 21. november 1894, hvori rigsarkivaren nærmere betonedes Rigsarkivets adkomst til alle ældre arkivalier, som hidrørte fra retter eller forvaltningsmyndigheder.

Rigsarkivaren fremførte først den almindelige opfattelse i praksis, at overgang af statsfunktioner fra et myndighedsområde eller fra en myndighed til en anden medførte en forpligtelse for den ældre til at aflevere de af forretningerne affødte arkivalier, eftersom den nye autoritet kun derved sættes i stand til fuldt ud at optage tråden og bevare kontinuiteten. Denne praksis var aldrig blevet nedfældet i en lov eller anordning. Grunden hertil fandt han deri, at denne praksis måtte antages at ligge i sagens natur. Han opfattede det som et naturligt krav, som ikke kunne forældes, fordi det af tilfældige grunde – ligegyldighed eller eksistensen af en praktisk ordning – ikke havde været gjort gældende²¹. Han er således ikke langt fra at bruge naturretlige begrundelser. Man kan undre sig over, at A. D. Jørgensen, der havde stor indflydelse på udformningen af arkivloven af 1889, ikke havde gjort en indsats for at få indflettet nogle materielretlige regler herom, enten i 1889-loven selv eller i forbindelse med rigsarkivarinstruksen af 16. december 1896. Iøvrigt viser gennemgangen af de historiske afleveringsregler, at princippet var nedfældet i ikke så få enkeltlove m.v., jfr. ovenfor s. 36ff.

Sagen om aflevering af de pågældende arkivalier verserede frem og tilbage et stykke ind i 1895, men blev afbrudt af forskellige ydre omstændigheder, herunder rådstuearkivar Oluf Nielsens død, udnævnelse af en ny rådstuearkivar og arkivets omordning i forbindelse med opførelse af det nye rådhus.

Det var Justitsministeriets opfattelse, jfr. skrivelse til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet af 8. marts 1897, at spørgsmålet formentlig skulle forelægges Indenrigsministeriet, når magistraten nærmere havde præciseret sit standpunkt til sagen. Som hjemmel for denne betragtning henvistes til cirk. nr. 153 af 10. juli 1891 fra Indenrigsministeriet til overpræsidenten i København, samtlige amtmænd og magistraterne uden for København, som var udstedt under henvisning til bekg. af 10. marts 1891 angående provinsarkiverne. Cirkulæret regulerede nærmere, hvorledes afleveringer af arkivalier skulle foregå, og fastslog i § 1, at afleveringer skulle ske efter nærmere aftale mellem embedsmændene og provinsarkiverne, men i tilfælde, hvor enig-

hed ikke kunne opnås, skulle sagen forelægges Indenrigsministeriet til afgørelse.

Sagen synes at være stillet i bero allerede i løbet af kort tid, således at en principiel afgørelse fra Indenrigsministeriet aldrig er fremkommet. Rådstuearkivet gik ind på at aflevere visse arkivalier til Landsarkivet for Sjælland, men ikke alle de arkivalier, som A. D. Jørgensen havde ønsket afleveret. Selv om Rigsarkivet måske formelt stadig kunne rejse krav om de tilbageblevne arkivaliers aflevering, må det på den anden side erkendes, at Københavns Stadsarkiv nu i en meget lang årrække på statens vegne har bevaret arkivalierne og sørget for deres konservering, tilgængeliggørelse for forskningen m.v. Det taler stærkt for, at arkivalierne fortsat bevares der under forudsætning af, at Københavns kommune kan betragtes som ikke blot at have fået en på praksis hvilende ret dertil, men også at have en fortsat forpligtelse til at varetage statens interesser i arkivaliernes bevarelse. Det kan tilføjes, at Aarhus by aldrig foranstaltede aflevering af tingbøger m.v. fra Marselisborg, og at de nu er overdraget til og opbevares i Erhvervsarkivet i Århus, der dog er et statsligt arkiv, men ikke underlagt rigsarkivaren.

b. Cirkulæret af 15. januar 1885 var især inspireret af et ønske om at sikre arkivalier, som hidrørte fra godsejeres og lensbesidderes tidligere statslige funktioner.

Aa. Rasch oplyste således, at netop nogle skifteprotokoller fra et godsarkiv, som i 1884 var blevet udbudt på en bogauktion, skulle have været den direkte årsag til, at geheimearkivar A. D. Jørgensen satte sig i aktivitet for at sikre både disse og tilsvarende statslige arkivalier. De nævnte protokoller måtte han imidlertid købe tilbage til staten. Ved en skrivelse fra Kultusministeriet til Justitsministeriet af 19. december 1884 anbefaledes geheimearkivarens ønske om, at der måtte blive foretaget skridt til på en så omfattende måde som muligt at sikre statens besiddelser af alle de aktstykker, protokoller, regnskaber m.v., som indkommer til eller udgår fra dens administration i videste forstand²².

I 1897 blev Rigsarkivet stillet over for et særligt problem vedrørende en skifteprotokol for Borreby gods fra 1719–57, en pakte originale skiftebreve m.v. fra 1783–1850 samt en tingbog for Borreby birk 1678–83 og fra Basnæs gods 2 pakker skifte- og overformynderidokumenter. Disse arkivalier blev tilbudt afleveret som depositum, således at ejeren af Borreby forbeholdt sig

ret til til enhver tid at kunne låne stykker af de deponerede arkivalier, og således at ejeren af Basnæs forbeholdt sig ret til til enhver tid at kunne kræve alle arkivalier eller enkelte stykker tilbage.

Rigsarkivaren anmodede herefter Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet om en afgørelse af, hvorledes man skulle forholde sig til dette krav. Samtidig opstod der en intern drøftelse i Rigsarkivet mellem A. D. Jørgensen og arkivar V. A. Secher om tolkningen af 1885-cirkulæret. (se Bilag 7). A. D. Jørgensen var af den opfattelse, at de pågældende arkivalier, som hidrørte fra den tidligere birkeret og skiftejurisdiktion, ikke kunne modtages som depositum, eftersom de måtte betegnes som statens ejendom, mens Secher havde gjort gældende, at statens mulige ret til arkivalierne var tabt ved hævd, og at staten iøvrigt aldrig kunne siges at have haft nogen sikker ret til arkivalierne. Endelig var han af den opfattelse, at ordlyden af 1885-cirkulæret, hvor det hedder, at de i cirkulæret omtalte arkivaliegrupper »*som regel* ikke retmæssigt kunne være i privates besiddelse eller genstand for salg eller privat disposition« måtte læses som et forbehold i denne henseende.

A. D. Jørgensen fremførte i en skrivelse til Kultusministeriet af 23. januar 1897, at han altid havde opfattet 1885-cirkulæret og ordene »*som regel*« som sigtende til de mange grænsestridigheder mellem officielt og privat, som kan forekomme i embedsmænds brevveksling og forarbejder til embedsforretninger m.m. Han henviste til, at han i sin oprindelige indstilling til cirkulæret havde gjort gældende, at det, som er indkommet udefra og journaliseret, eller det, som administrationen selv har produceret af endelige resultater eller udkast m.v., ikke bør fjernes fra deres plads i sagerne og heller ikke må gå over i privat eje. Han fandt, at der ikke kan herske tvivl om, at skifteprotokoller må være statens ejendom, eftersom han netop i sin indstilling til ministeriet i sin tid havde nævnt en sådan, der var blevet falbudt ved auktion, uden at ministeriet havde anført, at der kunne være tale om en vunden hævdsret. Man kunne også tilføje, at cirkulæret selv nævner arkivalier udgået fra den tidligere patrimoniale skiftejurisdiktion.

A. D. Jørgensen fortsatte drøftelsen af problemet om privates mulige ejendomsret til ældre arkivalier, som måtte være udgået af en statslig forvaltning, og gik i denne sammenhæng ind på en

drøftelse af, om private kunne tænkes at have vundet hævde over sådanne ældre arkivalier²³. Dette spørgsmål skal drøftes nærmere nedenfor under III.

Ved en skrivelse af 8. marts til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet udtalte Justitsministeriet, at man var enig med rigsarkivaren i, at de modtagne arkivalier fra Borreby og Basnæs godser, der var fremgaaede af udøvelsen af statens myndighed, således som den på de pågældende tidspunkter udøvedes, var statens ubetingede ejendomsret undergivne og ikke ville kunne modtages som et depositum, der kan kræves tilbage af de vedkommende.

Vi så ovenfor i afsnittet om afleveringsreglernes udvikling, at arkivalier fra lokale statsmyndigheder, også fra de tidligere lens- og godsbesiddere med f.eks. birkejurisdiktion, har været krævet afleveret. En afleveringspligt fremgår således af reglerne om ophævelse af den jorddrotlige skiftejurisdiktion m.v. i lov af 28. april 1850, af bekg. af 1. april 1919 ang. retsbetjentenes aflevering af arkivalier samt af bekg. af 10. marts 1891 om den almindelige pligt for en række deri nærmere opregnede myndigheder og retsinstanter til at aflevere deres arkivalier til de da nyindrettede landsarkiver, jfr. ovenfor s. 42–43. Den retsikkerhed om dette problem, som visse private arkivaliebesiddere har villet påberåbe sig, eksisterer således ikke.

En lignende opfattelse gjordes gældende vedrørende norske sorenskriverprotokoller, som var kommet på afveje se ovenfor s. 53. Justitsministeriets praksis, herunder 1885-cirkulæret, peger også klart i retning af afleveringspligt.

På dette grundlag må jeg konkludere, at disse arkivaliegrupper, uanset hvor de måtte befinde sig, er statslige arkivalier, som i henhold til lov eller bekendtgørelser burde have været afleveret til arkiverne forlængst.

Men da arkivalierne nu typisk vil befinde sig hos sene efterkommere af de oprindelige embedsforpligtede eller hos fjerne omsætningserhververe, bør staten næppe gøre sit krav gældende ved forvaltningstvung eller søge sig indsat i besiddelsen ved umiddelbar fogedforretning, selv om en sådan fremgangsmåde set fra arkivernes side kunne anses for ønskværdig. Derimod bør et vindikationssøgsmaal kunne komme på tale, hvis den nuværende besidder ikke vil gå ind på en frivillig ordning.

3.3. Arkivalier af tvivlsom proveniens

Arkivbekendtgørelsen af 20. februar 1976 gælder efter § 1 »alle statens myndigheder, institutioner og virksomheder«. Der kan dog i en række tilfælde opstå *tvivl* om, hvorvidt virksomheder, som er under statsligt tilsyn, eller som på anden måde er statslig regulerede eller under statslig styring eller dominans, kan siges at falde ind under § 1.

Vedrørende nogle af de i det foregående omtalte grupper af arkivalier er der på forskellig måde rejst tvivl om arkivaliernes proveniens som offentlige eller private. Dette gjaldt brandforsikringsarkivalierne fra tiden før 1872, men også om visse godsarkiver er der i tidens løb rejst tvivl. Efter den gældende opfattelse i arkiverne henføres begge kategorier til de offentlige eller statslige arkivalier. Denne opfattelse støttes af ministeriel praksis og lovgivningen på området.

Visse virksomheder i samfundet, der normalt betegnes som autoriserede, idet en offentlig autorisation eller særlig beskikelse er en forudsætning for virksomhedens lovlige udøvelse, kan ikke med tilsvarende sikkerhed henføres til den offentlige forvaltning i den forstand, at almindelige forvaltningsretlige regler finder anvendelse derpå. Ofte er der tale om privat virksomhed under en vis offentlig kontrol.

Der er med mellemrum rejst spørgsmål om lodsarkivers proveniens. Spørgsmål kunne muligvis også rejses om de arkiver, som apotekere eller vejere og målere efterlader sig. Om lodsvesenet har ombudsmanden udtalt en række argumenter til støtte for den antagelse, at lodserierne må betragtes som en del af den offentlige forvaltning, bl.a. at området er statsligt reguleret, at ministeriet fastsætter takster, at der eksisterer lodstvang og lovreguleret pensionsordning; men han gav trods alt udtryk for tvivl i henseende til lodserivæsenets historiske udvikling²⁴.

Selv på grundlag af lodsloven nr. 116 af 21. marts 1979 kan problemet ikke betragtes som helt afklaret. Nævnes kan bl.a., at udgifter ved lodsdriften dækkes af lodsreguleringsfonden, jfr. § 14, hvis midler fremskaffes ved skibenes betaling af lodsgebyr. Staten træder kun til, såfremt fondens midler ikke strækker til. Lodsfondsmidler går til betaling af lodsløn, fartøjsanskaffelser og driftsudgifter samt pensionsbidrag m.v. Hvis et lodseri giver overskud, fordeles overskuddet blandt lodserne ved lodseriet.

Dette er ikke normalt i statslig administration og kunne sammen med de øvrige nævnte forhold vedrørende lodsgebyr og lodsreguleringsfonden tale for, at området og dermed lodseriernes arkivalier ikke kan opfattes som del af den offentlige forvaltning. Derimod må det antages, at arkivalier, som hidrører fra myndigheder, der fører tilsyn og kontrol med lodserierne, må have en klar offentlig proveniens.

Ifølge lov nr. 299 af 8. juni 1977 om apotekervæsenet § 6 kan et apotek kun oprettes ved kgl. resolution, ligesom alene et sådant privilegeret apotek må føre betegnelsen apotek (det såkaldte apoteksprivilegium). Et apotek må kun drives ifølge kgl. bevilling, som bortfalder ved indehaverens fyldte 70 år. Disse etablerings- og autorisationskrav er dog næppe i sig selv nok til at henføre den i øvrigt som privat udøvede forretningsvirksomhed under den offentlige forvaltnings regi. Derimod hører Apotekerfonden utvivlsomt under 1976-bekendtgørelsen. Det hedder om dennes midler i § 63, at der over disse ikke må rådes uden ved lov, og at dens indtægter og udgifter skal fremtræde på de årlige finanslove. Fonden bestyres under indenrigsministerens tilsyn, og medlemmerne beskikkes af ham. Fondsbestyrelsens formand udpeges af indenrigsministeren, ligesom han fastsætter bestemmelser for bestyrelsens virksomhed. Efter § 66 kan indenrigsministeren af Apotekerfondens midler yde tilskud til nedsættelse af prisen på livsvigtig medicin. Efter §§ 55 og 56 yder fonden pension til apotekere og farmaceuter ansat på apoteker, i eller under Sundhedsstyrelsen, ved Danmarks farmaceutiske højskole, ved universiteternes farmakologiske institutter eller ved de faglige organisationer m.fl. Regler om optagelse i pensionsordningen m.v. fastsættes af indenrigsministeren, der som hovedregel skal lægge reglerne for statens tjenestemænd til grund.

Der findes rundt omkring i samfundet en række kulturelle institutioner, der vel er struktureret som selvejende, men som modtager betydelige offentlige tilskud. Rigsarkivets praksis i forhold til disse institutioner synes dikteret af pragmatiske hensyn, d.v.s. såfremt institutionerne selv ønsker at aflevere deres arkivalier i henhold til reglerne i arkivbekendtgørelsen af 1976 om offentlige arkivalier, accepteres det uden indsigelse fra Rigsarkivets side. Hvis de pågældende ikke mener, at den offentlige støtte ændrer deres status som private institutioner, vil man fra

Rigsarkivets side forsøge at nå et resultat ad forhandlingens vej, eventuelt i form af en frivillig aflevering efter reglerne om privatarkiver.

For Rigsarkivets praksis må reglen i lov om offentlige myndigheders registre § 2 efterhånden få en vis betydning. Den bestemmer, at ministeren for det ressort, hvorunder nærmere angivne selskaber, institutioner, foreninger m.v., hører, efter indhentet udtalelse fra Registertilsynet kan bestemme, at loven skal gælde for disse institutioner m.v., som vel ikke kan henregnes til den offentlige forvaltning, men hvis driftsudgifter »overvejende dækkes af statslige eller kommunale midler«.

Overførelsen af sådanne midler vil normalt bestå i direkte tilskud, men bestemmelsen antages efter bemærkningerne til lovforslaget også at omfatte tilfælde, hvor en institutions udgifter dækkes i form af egentlige betalinger fra offentlige myndigheder for modydelse. Ved overvejende tænkes på en størrelsesorden af mindst 60%–70% af de samlede udgifter. Selvfølgelig betyder det også noget for en institutions henførelse under loven, hvilken virksomhed den udøver. Udenfor bestemmelsen falder f.eks. den blotte statslige aktiebesiddelse i et aktieselskab, hvor der ikke er tale om tilskud til driften. Det vigtigste hensyn bag bestemmelsen er at sikre, at de større edb-registre, som sådanne virksomheder måtte føre, såfremt de indeholder oplysninger af personhenførbart art, for fremtiden bliver underkastet de særlige registerkontrolregler, herunder reglen i § 9, stk. 4 om overførelse af registereksemplarer til Rigsarkivet. En sådan henførelse under lov om offentlige myndigheders registre medfører eo ipso, at institutionen ikke længere vil være omfattet af reglerne i lov om private registre.²⁵

Efter bekg. nr. 201 af 29. april 1981 om kassation i kommunernes arkiver § 3, stk. 2 må arkivalier, der ikke er af egentlig kommunal karakter, men er indgået i kommunens arkiver, f.eks. foreningsarkiver, *ikke* kasseres. I Indenrigsministeriets skr. af 11. juni 1981 til samtlige kommunalbestyrelser udtales det, at bekendtgørelsen vel kun omfatter egentlige kommunale arkiver, og at Indenrigsministeriet ikke har hjemmel til at udstede regler om arkivalier i selvejende institutioner, som løser kommunale opgaver. Men man henstiller til kommunerne, at det ved forhandling søges opnået, at disse institutioner indfører tilsvarende regler om opbevaring og kassation af arkivalier.

Efter den gældende offentlighedslov fra 1970 kan enhver forlange at blive gjort bekendt med dokumenter i sager, der er eller har været under behandling i »den offentlige forvaltning«. Efter Justitsministeriets vejledning til loven falder efter punkt 9 koncessionerede selskaber og selskaber, hvori det offentlige er aktionær, interessent eller lignende, uden for lovens område. Dette gælder også kommunale fællesskaber organiseret i selskabsform. Det tilføjes, at institutioner, der modtager tilskud fra det offentlige, ikke af den grund vil være omfattet af loven. I udkastet til en revideret lov om offentlighed i forvaltningen er det imidlertid foreslået, at offentlighedsloven skal kunne bringes i anvendelse på nærmere angivne selskaber, institutioner, foreninger m.v., som ikke kan henregnes til den offentlige forvaltning, såfremt udgifterne ved deres virksomhed overvejende dækkes af statslige eller kommunale midler, eller i det omfang de ved eller i henhold til lov har fået tillagt beføjelse til at træffe afgørelse på statens eller en kommunes vegne. Forudsætningen herfor er efter udkastets § 1, stk. 2, at resortministeren efter forhandling med justitsministeren fastsætter regler herom.

Man kunne få det indtryk, at den foreslåede bestemmelse i udkastet til en ny lov om offentlighed i forvaltningen var en total nyskabelse. Imidlertid er der næppe nogen tvivl om, at man allerede i gældende ret er nået et stykke på vej frem imod den foreslåede udvidelse. I Betænkning 857/78 (s. 87ff) foretages en nærmere afgrænsning af den gældende offentlighedslovs rækkevidde i henseende til de nævnte institutioner m.v. organiseret på privatretligt grundlag. Afgrænsningen er delt op i forhold til virksomheder, der drives i selskabsform (aktieselskaber, interessent- eller andelsselskaber, koncessionerede selskaber m.v.) på den ene side og andre institutioner, foreninger m.v. oprettet på privatretligt grundlag.

Det følger af fremstillingen i betænkningen (s. 88), at det afgørende for offentlighedslovens rækkevidde antages at være organisationsformen i sig selv (selskabsformen) og ikke graden af det offentliges indflydelse i form af aktiebesiddelse eller lignende eller arten af selskabets virksomhed. Endvidere skønnes det uden betydning, om selskabet er af statslig eller kommunal art.

Den nærmere afgrænsning i gældende ret mellem f.eks. selskaber, hvori det offentlige er aktionær, men som på grund af organisationsformen falder uden for loven, og på den anden side

private institutioner, der efter en konkret vurdering falder inden for loven som følge af, at de modtager offentlige tilskud og dermed undergives offentlig tilsyn og kontrol, er vanskelig. I betænkningen nævnes eksempler, der ikke altid forekommer lige konsekvente, på henholdsvis foretagender, der falder inden for eller uden for den offentlige forvaltning og dermed offentlighedsloven. Eksempelvis er det blevet antaget at følgende falder uden for lov om offentlighed: Det københavnske Saneringsselskab, Mellempfolkeligt Samvirke, Det danske Hedeselskab, Kirkefondet, mens Landsdelsscenen Århus Teater er anset for omfattet af offentlighedsloven.

Som vejledende kriterium i forsøget på at afklare forholdet synes man i praksis, at have lagt vægt på, om en virksomhed eller institution er omfattet af ombudsmandsloven, ligesom ombudsmanden har lagt vægt på offentlighedslovens regler som vejledende for, om en institution falder under ombudsmandens kompetence. Ombudsmanden skal således have indtaget den holdning, at Dansk Flygtningehjælp ikke hører under offentlighedsloven og derfor heller ikke under ombudsmanden, uanset organisationens funktioner af offentligretlig art.

Afgrænsningen giver i praksis anledning til betydelig tvivl, især med hensyn til de tilskudsberettigede institutioner m.v. Modtagelsen af tilskud fra det offentlige antages ikke i sig selv at medføre, at institutioner bliver omfattet af loven. Men i almindelighed er det en betingelse for at opnå sådant tilskud, at virksomheden indordnes under mere eller mindre intensiv regulering, tilsyn og kontrol fra det offentliges side. Det offentliges indflydelse antages herigennem at kunne blive af et sådant omfang, at den private rådighed i realiteten er bragt til ophør.

Efter Justitsministeriets praksis har man ikke med hensyn til tilskudsinstitutioner lagt sig fast på det offentlige tilskuds procentuelle størrelse ved afgørelsen af, om de skal henføres under offentlighedsloven, modsat forarbejderne til lov om offentlige myndigheders registre. Man har hidtil afgjort sagen ud fra en helhedsvurdering, hvorunder man har lagt vægt på omfanget af tilsynsmyndighedens indflydelse på den daglige drift, f.eks. gennem repræsentation i bestyrelsen eller ved ansættelse af medarbejdere ved institutionen.

I sine overvejelser om, hvorvidt institutioner på privatretligt

grundlag i fremtiden bør henføres til offentlighedsloven, rejser udvalget følgende spørgsmål: Hvorledes skal man begrunde det forhold, at en institution, som er tillagt administration af offentlige midler og dermed findes at burde henføres under offentlighedsloven, ikke også skal henføres under andre forvaltningsretlige sagsbehandlingsregler, f.eks. reglerne om kontradiktion, inhabilitet, begrundelse samt ombudsmandens efterfølgende kontrol? Udvalget søger i den forbindelse at opstille visse retningslinier for fastlæggelsen af anvendelsesområdet for offentlighedsloven i forhold til privatretlige institutioner, der udøver offentlige forvaltningsfunktioner: Det må herefter først afklares, om de pågældende institutioner overhovedet opfylder forudsætningerne for at kunne være underlagt en generel forvaltningslovgivning. Dette vil alt andet lige stille store krav til institutionernes administrative opbygning, f.eks. med hensyn til forvaltningens regler om journalisering, restancekontrol, arkivering osv. Udvalget anså det for givet, at de mange forskelligartede institutioner ikke i almindelighed vil kunne opfylde sådanne fordringer²⁶.

I overensstemmelse med gældende praksis understregede udvalget, at det alene synes rimeligt begrundet generelt at udstrække offentlighedslovens rækkevidde til private institutioner, der udøver offentligretlige beføjelser, når denne virksomhed er af en mere omfattende karakter og har medført, at institutionen er undergivet intensiv regulering, tilsyn og kontrol. Derfor ønsker man at få indflettet den i udkastet nævnte regel om, at vedkommende minister kan træffe bestemmelse om, at en sådan institution skal være omfattet af loven enten som følge af den tillagte afgørelsesmyndighed eller omfanget af offentlig tilskudsdekning. En sådan ministeriel beslutning vil dog ikke ændre institutionens almindelige retlige status som privatretlig funderet. Allerede efter gældende ret er der efter udvalgets opfattelse hjemmel til i forbindelse med kompetenceoverladelse, ydelse af tilskud etc., at stille *vilkår* om, at institutionen skal følge såvel reglerne i offentlighedsloven som andre forvaltningsretlige sagsbehandlingsregler. Reglerne om aflevering af arkivalier og kassation efter arkivbekendtgørelsen af 20. februar 1976 må formentlig også kunne kræves overholdt. Særligt med hensyn til selskaber finder udvalget ikke rimelig anledning til at foreslå reglerne ændret i henseende til offentlighedslovens rækkevidde. F.s.v. angår f.eks.

kommunale fællesskaber anbefales det at søge regler om dokumentoffentlighed fastsat ved vedtægtsbestemmelser eller i den offentlige tilsyns- eller approbationsbeføjelse.

Efter omstændighederne udelukkes det dog ikke, at der med hjemmel i den foreslåede bestemmelse undtagelsesvis vil kunne træffes bestemmelse om udvidelse af offentlighedsloven også overfor selskaber²⁷. Det ville være ønskeligt, om problemet om aflevering fra sådanne selvejede institutioner, virksomheder, koncessionerede selskaber etc. kunne finde en afklaring. I Finland har man ved den nye arkivlov nr. 184 af 13. marts 1981 § 2 indført regler om, at loven også finder anvendelse på »samfund eller stiftelse, som på grundval av lag, förordning eller bemyndigande i lag (handhar) offentlig uppdrag, och samlas av denna orsak hos samfundet eller stiftelsen allmänna handlingar, skall denna lag tillämpas på samfundets eller stiftelsens arkiv i fråga om däri ingående allmänna handlingar«. Det tilføjes, at regeringen igen kan bestemme »att på arkiv som hör till privat samfund eller anstalt som åtnjuter statsbidrag skall tillämpas vad i denna lag är stadgat«. Arkivmyndighedernes kompetence vedrører dog kun de dokumenter eller arkivalier, som kan henføres til institutionens eller virksomhedens varetagelse af den dem pålagte offentlige opgave, ikke hele arkivet (se Bilag 15).

Hvis man på denne baggrund skal vurdere Rigsarkivets praksis med hensyn til at forhandle sig frem til aflevering af sådanne private institutioners eller selskabers arkivalier, kan den vel som udgangspunkt betegnes som hensigtsmæssig til i almindelighed at sikre de vigtigere institutioners arkivalier for eftertiden.

Formentlig har Rigsarkivet dog efter gældende ret i enkelte tilfælde større beføjelser i retning af at kræve eller sikre aflevering. I de tilfælde, hvor det ved en ministeriel afgørelse måtte blive bestemt, at en institution skal henføres under offentlighedsloven, må Rigsarkivet ikke blot efter en almindelig analogi med offentlighedsloven, men *a fortiori* kunne kræve reglerne om aflevering til Rigsarkivet og dettes tilgængelighedsregler overholdt. Hvor virksomheder eller institutioner efter gældende praksis er undergivet intensiv regulering, tilsyn og kontrol (f.eks. fra Rigsrevisionen) på grundlag af vilkår givet i forbindelse med kompetenceoverladelse eller ydelse af tilskud, bør Rigsarkivet gøre ministerierne opmærksom på, at man for at undgå tvivl for fremtiden – og allerede under den gældende offentlighedslov – i

vilkårene indfletter bestemmelser om aflevering af arkivalier, journaltilsyn og kassation, d.v.s. om institutionens forhold til Rigsarkivet. Rigsarkivet bør derfor kræve indblik i de dokumenter, hvori tilskudsreglerne eller vilkårene for kompetenceoverladelser nærmere er formuleret, for at Rigsarkivet kan varetage sine arkivmæssige forpligtelser.

Det er formentlig ikke nødvendigt i alle tilfælde at argumentere ud fra praksis omkring offentlighedsloven til Rigsarkivets regler om aflevering og tilgængelighed. Arkivhensynet har et historisk forskningsaspekt, som ikke gør sig gældende med hensyn til almindelig aktindsigt, men kun med hensyn til den såkaldte »meroffentlighed« i videnskabeligt øjemed. Rigsarkivet må utvivlsomt under den gældende praksis altid kunne pålægge eller dog henstille til selskaber eller institutioner af den nævnte art, at de indtil videre *bevarer* deres arkivalier og ikke foretager uovervejede og skadelige kassationer.

Særligt med hensyn til den almindelige aktindsigt synes det generelt at være et rimeligt krav fra borgernes side, at en institution, der på det offentliges vegne forvalter et område, bør være underkastet offentlighedslovens bestemmelser, ikke mindst hvis den pågældende institution, virksomhed, forening m.v. har en monopolstilling, således at borgeren ikke har valgfrihed mellem denne og andre tilsvarende.

Det kan også forekomme en betænkelig udvikling, hvis staten eller kommunerne i stigende grad gennem oprettelse af interessentskaber, aktieselskaber m.v., kan unddrage områder fra offentlighedsloven, som ellers anses for at være offentlige anliggender (Datacentralen, DONG).

I og med at det offentlige deltager i sådanne selskaber og har krav på indseende i disses virksomhed, bør de også inddrages under arkivbekendtgørelsen, bl.a. for at sikre at de ikke gennem kassationer gør den offentlige indsigt illusorisk. Naturligvis bør institutioner som disse, ligesom statens forvaltning i øvrigt, have mulighed for at beskytte sensitive oplysninger imod offentlighedens indblik.

Trods de særlige hensyn, som har fremkaldt ønsket om at oprette institutioner i privatretlig selskabsform, bør man fra statens side sikre, at sådanne selskaber bevarer deres arkivalier uantastet for at sikre statens ret til sine arkivalier også i disse relationer.

Såfremt udvalgets forslag til § 1, stk. 2 bliver endelig vedtaget,

bør Rigsarkivet søge at opnå en fast ordning med Justitsministeriet om, at Rigsarkivet inddrages i alle forhandlinger om, hvorvidt institutioner eller selskaber skal henføres under offentlighedsloven, således at Rigsarkivet sikres indseende i institutionernes journaliseringssystem samt arkiv- og kassationspolitik og samtidig opnår sikkerhed for aflevering af institutionernes arkivalier efter arkivbekendtgørelsen af 1976²⁸.

4. Kommunale arkivalier

Der synes ikke at være udviklet nogen klar retsopfattelse vedrørende kommunale myndigheders retsstilling i forhold til ældre kommunale arkivalier, som måtte være bortkommet fra en kommunes besiddelse.

Såvel primærkommuner som amtskommuner må opfattes som offentlige myndigheder udstyret med en særlig kvalificeret kompetence, der kan betegnes som almeninteresseret og pligtbundet, omend den er mere begrænset end statens kompetence. Ovenfor under I, 3 er spørgsmålet om kommunernes privatretlige retssubjektivitet berørt. Kommuner kan i visse relationer opfattes som juridiske personer, selv om de ikke sidder inde med alle de retlige funktioner, som normalt tilkommer et fysisk retssubjekt. De varetager offentlige, kollektive interesser, nemlig befolkningens interesser i den respektive kommune.

Kommunale myndigheder har efter lov. nr. 223 af 31. maj 1968 nu lovbkg. nr. 188 af 22. april 1981, om kommunernes styrelse § 62 pligt til at drage omsorg for, at de kommunale arkivalier *opbevares på betryggende måde*^{28a}. At en kommune ikke kan tillade private personer eller institutioner at varetage denne forpligtelse synes indlysende og bestyrkes kraftigt af den nye bekg. nr. 201 af 29. april 1981 om kassation (og bevaring) af kommunernes arkiver § 8, hvorefter arkivalier, der skal bevares, enten kan opbevares i kommunerne eller afleveres til landsarkiverne, mens materiale, der skal kasseres, normalt skal tilintetgøres på en sådan måde, at *uvedkommende ikke kan få adgang til dem* jfr. § 6. Dog kan visse skolearkivalier deponeres i et lokalhistorisk arkiv under forudsætning af, at de for landsarkiverne fastsatte regler om tilgængelighed bliver overholdt, jfr. Bilag til betænkningen s. 8.

Selv om hverken lovgivningen vedrørende kommuner eller kommunale vedtægter rummer almindelige bestemmelser om, at underordnede kommunale myndigheder, personer i kommunale hverv eller kommunalt ansatte iøvrigt skal aflevere de til stillingen eller hvervet hørende arkivalier til den centrale kommunale myndighed, må det antages, at en kommune uden videre må kunne kræve sådanne decentralt skabte eller beroende arkivalier afleveret eller opbevaret på forsvarlig måde. Dette må formentlig også gælde tidligere ansatte eller tidligere byrådsmedlemmer etc., som måtte ligge inde med sådanne arkivalier. Mere tvivlsomt stiller det sig, hvor kommunale arkivalier er kommet på private hænder, eventuelt ad omsætningsvejen, hvorom nedenfor under III, se s. 89ff.

5. Kan offentlige myndigheders arkivalier afleveres som depositum?

Som omtalt ovenfor i kapitel I, 2 kan der rejses en vis tvivl, om statens ret til ældre arkivalier, som aldrig er blevet retmæssigt afleveret til den centrale myndighed, men er kommet i privat besiddelse, nyder beskyttelse som en særlig offentligretlig eller højhedsretlig beføjelse²⁹. Hovedsynspunktet synes uanset denne tvivl efter 1885-cirkulæret at være, at aktstykker, protokoller m.v. udgåede af statens virksomhed som regel ikke retmæssigt kan være i privates besiddelse eller genstand for salg eller private dispositioner.

Hvis en besidder af arkivalier af denne type skulle anmode et af statens arkiver om at få en depositumftale, d.v.s. ønsker at deponere sådanne arkivalier i et statsligt arkiv, således at arkivet som depositar skal påtage sig at forvare arkivalierne for besidderen (deponenten), burde arkivet principielt nægte at gå ind på noget sådant. Forvarings- eller depositumskontrakten pålægger depositaren pligt til at tilbagelevere arkivalierne, når som helst deponenten ønsker at få dem tilbageleveret. Det synes indlysende, at et statsligt arkiv, som har pligt til at indsamle, opbevare og beskytte statslige arkivalier, ikke retmæssigt kan påtage sig en pligt til at tilbagelevere sådanne arkivalier til den hidtidige uberegtigede besidder. Støtte for denne opfattelse kan også hentes i ældre administrationspraksis.

Justitsministeriet understregede i skrivelse af 8. marts 1897 til Kultusministeriet, at man med rigsarkivaren var enig i, at nogle skifteretsarkivalier samt nogle overformynderedokumenter var fremgåede af udøvelsen af statens myndighed på det pågældende tidspunkt og derfor var undergivet statens ubetingede ejendomsret jfr. ovenfor s. 65. Denne statens ubetingede ret opfattede Justitsministeriet som en hindring for et krav om at *deponere* statslige arkivalier i et landsarkiv med ret for deponenten til til enhver tid at kræve dem alle eller enkelte stykker tilbage på disse betingelser.

Det i overskriften rejste spørgsmål må således umiddelbart forekomme absurd. Men det kan ikke skjules, at statens arkiver rent faktisk har modtaget sådanne arkivalier i en slags depositum. Der synes at ligge forskellige motiver bag denne praksis.

Landsarkiverne udviser normalt større tilbageholdenhed end de retligt behøver. Udover af konkrete magasinproblemer kan arkivernes tilbageholdenhed være motiveret af ønsket om at etablere eller fastholde et godt og fortroligt forhold til arkivaliebesiddende godsejere i det hele taget. Uden at sætte denne tillid over styr vil jeg mene, at landsarkiverne burde gøre sådanne godsejere klart, at arkiverne ved at undlade at kræve de statslige arkivalier udleveret dels ikke derved har givet afkald på statens ret til sine arkivalier, dels principielt gør sig skyldige i en retsstridig adfærd, idet arkiverne derved tilsidesætter deres forpligtelse til at skaffe disse arkivalier afleveret.

Hvis man skal bruge en depositumkonstruktion vedrørende statslige arkivalier fra ældre godsarkiver, må problemstillingen vendes. I tilfælde, hvor arkivalier overlades til et arkiv, har man i praksis fejlagtigt opfattet arkivet som depositar og den deponerende godsejer som deponent. Det synes imidlertid ikke at være almindeligt forstået, at hvor arkivet af »courtoisie« undlader at gøre et retmæssigt afleveringskrav gældende, foreligger der i realiteten en *stiltiende* depositumaftale, hvor *godsejeren* er depositar og staten eller landsarkivet er deponent.

Som depositar eller opbevarer af statslig ejendom har godsejere, der vanrøgter eller forsømmer de deponerede arkivalier, et almindeligt erstatningsansvar. DL 5-8-14, som fortsat er gældende ret, pålægger forvareren at »gemme det (de statslige arkivalier) som sit eget gods«. Staten kan kræve erstatning for ødelagte arkivalier af statslig proveniens, som godsejeren således har fået

lov at beholde. Her gælder et almindeligt culpaansvar. Staten må derfor også kunne pålægge en godsejer, der vanrøgter værdifulde historiske arkivalier at udrede omkostningerne ved deres restaurering og konservering. Godsejeren har som forvarer eller depositar pligt til at udlevere arkivalierne, når som helst staten kræver det.

Såfremt et arkiv går med på en ordning, hvorefter statslige arkivalier forbliver på et gods som depositum, må arkivet kunne kræve dels adgang til at foretage en fuldstændig registrering af arkivalierne, dels tillige en sikkerhedsfotografering til brug for det pågældende landsarkiv.

Forinden et landsarkiv går ind på at lade statslige arkivalier forblive i depositum på et gods, bør det formentlig først søge at gennemføre en normal aflevering og kan herunder eventuelt tilbyde den, som har haft arkivalierne i sin besiddelse, en fotokopi eller anden kopi af arkivalierne som en imødekommenhed. For så vidt man går ind på at lade den hidtidige besidder fortsætte med at opbevare arkivalierne, bør der under alle omstændigheder træffes aftale om depositumforholdets varighed, således at det ikke udstrækkes længere end til den pågældendes død – alt dog under den klare forudsætning, at staten kan kræve forholdet bragt til ophør nårsomhelst, og især såfremt godsejeren som depositar misligholder aftalen ved at misrøgte arkivalierne.

Landsarkiverne har i nogle tilfælde truffet aftale om erhvervelse af sådanne arkivalier imod en affindelsessum. Dette forekommer inden for rimelige grænser hensigtsmæssigt som en imødekommenhed; men det kan og skal ikke opfattes som et udtryk for, at staten derved har givet afkald på sin ret til arkivalierne, men kun som en erkendtlighed, fordi besidderen og hans slægt har passet på arkivalierne, så de ikke er gået (helt) til grunde.

For de godser, som havde den særlige lensretlige status, kan man spørge, om § 6 i lov nr. 563 af 4. oktober 1919 om lens, stamhuse og fideikommissgodsers samt de herhen hørende fideikommisskapitalers overgang til fri ejendom kan tillægges nogen vægt i forsøget på at afklare problemet om aflevering af statslige godsarkivalier (se Bilag 9).

§ 6 bestemmer: »Genstande af kunstnerisk eller historisk værdi der har almindelig interesse, skal, når de overgår til fri ejendom i henhold til § 1, forblive her i landet, og kan, f.s.v. de udgør en samling, gøres tilgængelige for almenheden efter regler, der

De danske landsarkiver har en lang tradition for samarbejde med godserne om arkivspørgsmål. Det skyldes ikke blot de offentligretlige dokumenter, som indgik i godsarkiverne, men også de egentlige godsarkivers store historiske betydning. I mange tilfælde er ældre godsarkiver blevet deponeret i landsarkiverne; i andre tilfælde har landsarkiverne bistået ved ordning og sikring af arkiver, som er forblevet på godserne. Et godt eksempel på den sidstnævnte løsning er Lerchenborg ved Kalundborg, hvis omfattende arkiv (1651 ff) i 1980–81 blev ordnet og registreret med bistand fra Landsarkivet for Sjælland m.m. Godsets statslige arkivalier beror i landsarkivet. – Fra arbejdet med arkivets nyopstilling. Fot. arkivar Jørgen Andersen.

fastsættes af nævnet efter indhentet forslag fra besidderen«. Ved salg til udlandet skal der foreligge dispensation fra undervisningsministeren, og afgiften skal fordobles. Lensnævnet, i dag formentlig Lenskontrollen, skal afgøre hvilke genstande der falder ind under bestemmelsen. I forbindelse med lovens gennemførelse spurgte lensnævnet nogle museumsekspertter, men ikke Rigsarkivet til råds, med henblik på godsarkiver.

Bestemmelsen vedrører kun private godsarkiver, men ikke arkivalier af statslig proveniens. Disse sidste har aldrig hørt under det fideikommissariske bånd, men burde have været afleveret, da lensbesidderen endeligt mistede sine offentligretlige funktioner. § 6 kan derfor kun tillægges betydning overfor private godsarkiver, der opfylder betingelsen, »genstande af historisk værdi, der har almindelig interesse«. Om dem må gælde, at hvis de ønskes solgt samlet, træder statens forkøbsret i funktion, og at eventuelt salg til udlandet udover afgiftsbetalingen forudsætter, at der først

indhentes tilladelse fra undervisningsministeren – nu formentlig kulturministeren³⁰.

1. *Axel Linvald*, Dansk Arkivvæsen, (1933) s. 50ff.
2. *Axel Linvald*, ib., s. 51ff.
3. Se også *A. S. Ørsted*, Haandbog III, s. 211.
4. Danske Kancelli F. 10. Koncepter og Indlæg til Sjæll. Reg. 1790 nr. 121; – F. 54. Suppliquer 1789 sidste halvår 5. november 1789.
5. *Axel Linvald*, ib., s. 20.
6. *J. O. Hansen*, Systematisk fremstilling af det danske skiftevesen, 3. udg. (1837), s. 520ff.
7. *Axel Linvald*, ib., s. 53ff.
8. *Axel Linvald*, ib., s. 22.
9. Rigsarkivets Brevkopibog I 1889–96 nr. 312.
10. *Lange*, De norske Klosters Historie 2. udg., s. 401. Til belysning af denne opfattelse kan også henvises til A. D. Jørgensens brev til rigsarkivar Michael Birkeland i Kristiania om Rantzaus behandling af vigtige statsarkivalier, jfr. »A. D. Jørgensens breve« nr. 297 s. 363.
11. Rigsarkivets Brevkopibog I. 1889–96. nr. 350.
12. Ib. nr. 358.
13. *Aa. Rasch*, A. D. Jørgensens og cirkulæret om vindikationsretten af 15. januar 1885. Afhandlinger om arkiver (1964), s. 242.
14. Justitsdepartementets Kopibok 1887 nr. 1143.
15. Jfr. Vejledende Arkivregistraturer I. Danske Kancelli og de dermed beslægtede Institutioner, (1943), s. 135ff.
16. Desværre synes disse genparter ikke at eksistere mere, hverken blandt Kommercekollegiets eller kancelliets arkivalier.
17. *F. Th. Hurtigkarl*, Den danske og norske rets første grunde, 2. bd. (1817), s. 222ff og *A. S. Ørsted*, Haandbog, bd. V, s. 354–360.
18. For Københavns Brandforsikring skete en reorganisering i tiden mellem 1870 og 1885, se *Alfr. Thomsen*. Forsikringsvæsenets Historie i Danmark i det 19. århundrede (1963), s. 328ff.
19. *Alfr. Thomsen*, ib., s. 237ff.
20. *Alfr. Thomsen*, ib., s. 245.
21. Rigsarkivets Kopibog I 1889–96, nr. 369.
22. *Aa. Rasch*, ib., s. 237–238.
23. Rigsarkivets Journal 1897 nr. 5.
24. F.O.B. 1976, s. 314.
25. Folketingstidende, 1977–78 till. A sp. 678–679.
26. Betænkning 857/78, s. 87–92.
27. A. st., s. 92–94, jfr. også bemærkningerne til lovforslaget, s. 39.
28. *Inger Dübeck*, Dansk Arkivret, s. 128–129, jfr. også udkast til forvaltningslov af 23. maj 1979 § 1, stk. 2.
- 28a. *Preben Espersen*, Beslutning og samtykke. Studier over approbationsinstituttet i den kommunale styrelseslovgivning, (1974), s. 199.
29. Uanset om statens ret må opfattes som privatretlig eller offentligretlig, kan der rejses spørgsmål, om senere besiddere af arkivalier kan have vundet hævd over sådanne arkivalier. Herom nedenfor under III.
30. Bestemmelsen i § 6 må vistnok fortsat opfattes som gældende ret, jfr. Karnovs Lovsamling 9. udg. Bd. I, 1140–1141.

III Kan statens eller kommunernes ret til egne arkivalier bortfalde?

1. Kan statens ret bortfalde ved eksstinktion?

1.1. Almindelige vindikationsregler

Den almindelige opfattelse i dansk ret vedrørende ejendomsretens beskyttelse har altid været, at en ting, frakkommet ejeren på uretmæssig måde, kan kræves tilbage fra en trediemand, også selv om han sidder inde med den i god tro. Denne vindikationsregel er især baseret på bestemmelserne i DL 6-17-5, 5-8-12 og 5-7-4, som hjemler vindikation dels i tyveri-, dels i låne- og pantsætningstilfælde (se Bilag 1). Imidlertid har en del enkeltbestemmelser hjemlet eksstinktion, d.v.s. at godtroende omsætningserhverver kan beholde tingen. Også igennem retspraksis er der på visse ulovbestemte områder antaget at gælde en eksstinktionsregel. En almindelig adgang til tilbagesøgning mod erlæggelse af en eventuel købesum, den såkaldte løsningsret, som er kendt fra svensk ret, er ikke hjemlet i danske lovbestemmelser¹.

I ældre svensk ret har man kendt almindelige vindikationsregler i forhold til stjålet gods og senere også m.h.t. betroet gods. Efterhånden indførtes regler (Handelsbalken 11:4 og 12:4) om, at der kun kunne kræves en løsningsret ved betroet gods². Retsopfattelsen vedrørende stjålet gods for tiden efter 1734 års lagen synes noget uklar. Men allerede før 1800-tallets første årtier synes der at ske en ændring væk fra en klar vindikation og frem imod løsningsret ved godtroserhvervelser, ligesom strafferetlige bestemmelser kun anvendtes overfor ondtroende erhververe³.

Som et resultat af nordisk lovsamarbejde fik Norge en lov om godtroserhvervelse af løsøre, nr. 37 af 2. juni 1978, som ophævede Norske Lov 5-7-4 og 5-8-15 (se Bilag 12). Efter denne lovs § 1 vinder den godtroende erhverver ret til en ting, uanset om afhænderen manglede ret til at råde over den. Efter § 2 vinder modtageren ingen ret, hvis tingen er eller må antages at være

fravendt ejeren ved tyveri, brugstyveri, ran eller anden vold eller trussel om vold, ligesom modtageren heller ikke vinder ret »til kunstverk, antikviteter eller museumsgjenstander, som er i offentlig eie eller tilhører privat samling som er åben for allmenheten«. Efter § 3 har den godtroende modtager, såfremt han må levere tingen tilbage og ejeren kan lastes for, at den er kommet på afveje, krav på at få dækket sine udgifter i et vist omfang.

Det nordiske samarbejde har ikke resulteret i en tilsvarende dansk lov, og der synes for tiden ikke at være ønsker om, at en sådan lov indføres i Danmark. Det almindelige vindikationsprincip opfattes som bedst stemmende med dansk retstradition og at have den bedste generalpræventive virkning over for købere i retning af at skabe sig sikkerhed for tilstedeværelsen af rigtig adkomst.

1.2 Arkivernes vindikationsret

En forudsætning for statens vindikationsret til sine arkivalier er efter cirkulære af 15. januar 1885, at der er tale om arkivalier af såkaldt offentlig proveniens, d.v.s. arkivalier, som er et resultat af statens administrative og judicielle virksomhed (se Bilag 7). At staten også må kunne vindicere et privatarkiv, som er blevet statens ejendom ved overgivelse til Rigsarkivet, og som derefter på uretmæssig måde er kommet ud på private hænder, er en anden ting, som ikke nærmere skal drøftes her.

Blandt de problemer, som har betydning for Rigsarkivets vindikationsret, er f.eks. problemet, om ældre arkivalier, der måtte befinde sig i privat besiddelse, men som efter deres tilblivelse må karakteriseres som statslige, skulle være overgået til at blive private arkivalier.

Såvel den statslige lokaladministration som den patrimonielle jurisdiktion, en række godsejere og lensbesiddere besad under enevælden, udgjorde en ikke uvæsentlig del af statsfunktionerne. Imidlertid mistede godsejerne disse beføjelser omkring grundlovens indførelse. Der er ovenfor (s. 42–44) redegjort nærmere for de regler, som påbød aflevering først til efterfølgende embeder, senere til arkiverne af de herhenhørende statslige arkivalier. Disse gentagne afleveringskrav er et kraftigt indicium for, at staten ingensinde har opgivet sin ejendomsret til sine arkivalier.

Den vigtigste bestemmelse, som hjemler Rigsarkivet eller staten en adgang til at kræve aflevering af sådanne arkivalier, er

Justitsministeriets cirkulære af 15. januar 1885 til samtlige skifte- og auktionsretter samt politimestre om statens vindikationsret til sine arkivalier. Cirkulæret fremhæver selv, at det er en selvfølge, at statens arkivalier er undergivet statens ejendomsret. Det hedder nærmere, at »alle de aktstykker, protokoller og regnskaber osv., som indkommer til eller fremgår af statens administration i videste forstand, altså såvel rettens pleje i dens forskellige grene, hvorunder den tidligere patrimonielle skiftejurisdiktion indbefattes, som administrationen i strengere forstand«, er undergivet statens ejendomsret, medmindre de ifølge selve det øjemed, hvori de er blevet til, er bestemt til at udleveres til private. Yderligere redegør cirkulæret for, at »dokumenter af fornævnte art, derunder indbefattet de af embedsvirksomheden fremgaaede udkast, koncepter, voteringer og deslige, der ikke hører til blot forberedende arbejder for embedsmandens virksomhed som sådan, som regel ikke retmæssigt« kan være i privates besiddelse eller genstand for salg eller privates disposition. Det fremstår således som indiskutabelt, at staten er den legitime »ejer« af alle former for statslige arkivalier, og at private ikke normalt kan hævde en modstående ejendomsret.

Til belysning af cirkulærets betydning for Rigsarkivet fra tiden omkring dets fremkomst kan følgende brev⁴ fra daværende Rigsarkivar A. D. Jørgensen til etatsråd E. Collin tjene:

14. februar 1885.

Hr. etatsråd E. Collin! – Deres ærede meddelelse om den påtænkte avktion modtog jeg igår, og katalogen er derefter bleven undersøgt. Der er neppe nogen tvivl om, at jo adskillige af de her falbudte dokumenter har hjemme i de offentlige arkiver, og avktionsdirektørens opmærksomhed vil nu blive henledt derpå. — — —

I øvrigt er det jo en selvfølge, at dette og lignende tilfælde må tages med en vis varsomhed af hensyn til den i de sidste menneskealdre udviklede, for arkiverne fordærvelige skødesløshed overfor statens arkivalier.

Justitsministeriets cirkulære, muligvis kommenteret ved en højesteretsdom, dersom forholdene måtte medføre rettergang i et sådant spørgsmål, vil dog vistnok snart bringe den almindelige retsbevidsthed på det rene med, at arkiverne her kun varetager en embedspligt ved at stå på statens ret. For mig står det som i høj grad demoraliserende, at sligt falbydes offentligt, ligesom at notorisk offentlige aktstykker meddeles almenheden med udtrykkelig tilkendegivelse af, at de er i private hænder. Cirkulæret har i øvrigt alt havt den glædelige virkning, at der fra forskellige sider hertil er indsendt bortkomne sager, som ingen kunde tænke endnu eksisterede. Forhåbentlig vil denne virkning også fremdeles give sig vidnesbyrd til fordel for alle dem, der nu og i fremtiden vil benytte den adgang, alle har til at gøre sig bekendt med, hvad offentligheden er i besiddelse af.

Idet jeg tillader at bevidne hr. etatsråden min tak for den sendte meddelelse er jeg

Deres forbundne
A. D. Jørgensen.

Ved rigsarkivarens interne cirkulære af 20. oktober 1977 opfordredes arkiverne til at gå ind i forhandlinger med besiddere af ældre statslige arkivalier for at opnå en mindelig ordning, selv om staten fortsat kan hævde sin vindikationsret med hjemmel i 1885-cirkulæret.

Cirkulæret nævner, at arkivalier fra tid til anden dukker frem i antikvarier, eller de bliver måske direkte tilbudt arkiverne af private personer. Rigsarkivaren henstillede, at arkiverne af hensyn til et godt og tillidsfuldt forhold til antikvarierne ikke uden videre skulle stille krav, men gennem forhandling søge at finde frem til en rimelig løsning, herunder eventuelt en affindelsessum.

1977-cirkulæret bygger således klart på et ønske om så vidt muligt at tilstræbe en mindelig ordning, især ved at åbne mulighed for en slags løsningsret som en rent pragmatisk fremgangsmåde. Dette interne tjenestecirkulære af 1977 udgør ikke hjemmel for fremsættelse af krav om løsningssum. Udgangspunktet i skrivelsen er, at man bør stræbe imod at få besiddere af statslige arkivalier til frivilligt at aflevere dem. Hvis der udtales ønske om en afhændelsessum, f.eks. fordi besidderen selv har erhvervet arkivalierne imod en økonomisk ydelse, kan rigsarkivaren gøre ønsket til genstand for nærmere overvejelser. Det fremgår af ordlyden, at rigsarkivaren forestiller sig på dette område at have et frit skøn. Han skulle herefter inden for de bevillingsmæssige rammer kunne beslutte at indgå i en almindelig købeaftale, at indgå en mindelig ordning med en affindelsessum, anlægge vindikationssøgsmål eller andre former for søgsmål, eller undlade at foretage sig videre til generhvervelse af arkivalierne.

Rigsarkivarens beføjelse til at udstede denne tjenestebefaling (nemlig cirkulæret af 1977) må ud over i arkivloven af 1889 søge sin hjemmel i instruksen for rigsarkivaren af 16. december 1896 med senere anstaltsanordninger samt i selve 1885-cirkulæret, der pålagde auktions- og skifteretterne samt politimestrene at være opmærksomme på tilstedeværelsen af statslige arkivalier ved auktioner eller ved gennemsyn af papirerne i dødsboer eller ved andre lejligheder og »derom at gøre indberetning til »Det kgl. Gehejmearkiv«, for at derfra foranstaltning kan blive truffet til efter omstændighederne at gøre statens ejendomsret gældende«.

Ingen af de nævnte bestemmelser hjemler imidlertid udtrykkeligt rigsarkivaren et frit skøn. Men det tør vel hævdes, at 1885-cirkulæret med sin beskrivelse af faktum og retsfølge og

med den sidstnævnte bemærkning »foranstaltning . . . til efter omstændighederne at gøre statens ejendomsret gældende« åbner mulighed for et skøn. Helt isoleret kan man rejse det spørgsmål, om rigsarkivaren ikke ved dette tjenestecirkulære har overskredet sin kompetence. Han er efter 1885-cirkulæret forpligtet til at varetage vindikationsinteressen, ikke til at tilsidesætte denne interesse. En undladelse vil, hvis det drejer sig om væsentligere arkivalier, kunne anses som en tjenesteforsømmelse; jfr. s. 99ff.

Set fra arkivernes side hersker der ikke tvivl om, at 1885-cirkulæret stadig er udtryk for gældende ret. Noget andet gælder cirkulærets adressatmyndigheder, der formentlig ofte ikke længere husker eller kender cirkulæret og derfor ikke længere efterlever det.

Såfremt en mindelig ordening ikke kan opnås med besidderen af statslige arkivalier af historisk betydning, eller såfremt arkiverne i fremtiden skulle komme til at savne økonomisk mulighed for at indgå i sådanne courtoisie-aftaler, kan det blive nødvendigt, at arkiverne beslutter sig til at gennemtvinge en tilbagelevering ved en retssag. Vindikationssøgsmål må i så tilfælde rettes mod den person, fysisk eller juridisk, som ved sagsanlægget er aktuel besidder. Også et dødsbo eller andet bo må kunne sagsøges.

Hvorledes udfaldet af en retssag vil blive er næppe helt uomtvisteligt. På den ene side kan det som allerede påpeget være forbundet med vanskelighed at dokumentere statens historiske adkomst til visse arkivalietyper. På den anden side må det være af betydning for afgørelsen, hvorledes arkivalierne er bortkommet fra staten (ved tyveri, ulovlig omgang med hittegoods eller anden form for retsstridig adfærd, eventuelt efterfulgt af salg eller anden formueretlig disposition længere ude i omsætningsleddet). Hertil kommer formentlig, at domstolene vil søge at afveje de implicerede interesser i forhold til hinanden⁵.

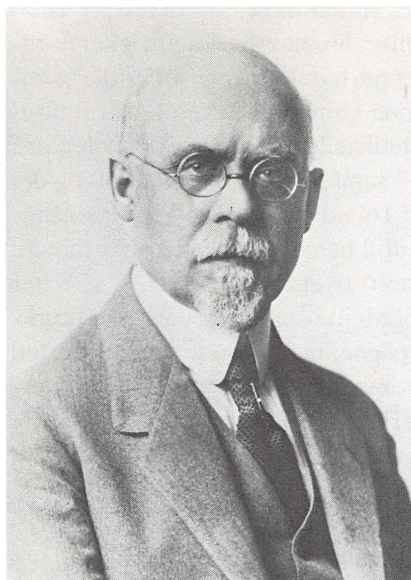
Den almindelige samfundsinteresse, der normalt karakteriseres som ønsket om sikkerhed i omsætningsforholdene, gør sig ikke eller kun i ringe grad gældende i denne sammenhæng. Samfundets interesse må her være sammenfaldende både med statens interesse i at hindre krænkelser af statslig kompetence og med arkivernes interesse i, at historisk værdifulde arkivalier bevares for eftertidens forskning.

Et moment af betydning for tilsidesættelse af statens interesser

kunne være, om det kan lægges staten til last, at den efter 1850 lod embedspapirer m.m. forblive hos lensbesiddere eller jordrotter, som tidligere havde været indehavere af offentlig kompetence, men som mistede denne kompetence ved omstrukturen af de administrative og judicielle forhold i 1800-tallet, jfr. fr. 3. juni 1809 og 25. juli 1817 samt lov af 28. april 1850 og det sig dertil sluttende cirkulære af 16. november 1850 fra Justitsministeriet om aflevering af de hidtil benyttede protokoller m.v. til vedkommende retsbetjente, smh. ovenfor under II, 2.1. Efter min opfattelse kan man ikke bebrejde staten, at den ikke iværksatte en større afleveringskampagne, men i første række overlod det til de efterfølgende lokale embedsmænd at sørge for erhvervelsen af dokumentationsmaterialet.

En forudsætning for at kunne anlægge sag er selvfølgelig, at Rigsarkivet får kendskab til, hvor arkivalierne befinder sig. Som nævnt kan kendskab ofte bibringes via antikvariaters henvendelse. Mere tilfældigt kan kendskab opnås via oplysninger i aviser, tidsskrifter, faglitteratur eller andre publikationer, jfr. nedenfor under IV om Collin-sagen. Det kan også tænkes, at arkiverne allerede ligger inde med viden om arkivaliers eksistens og placering, f.eks. i et privat godsarkiv, men at besidderen ikke vil give arkiverne adgang til arkivalierne eller mulighed for at registrere eller affotografere dem.

Det meget store registreringsarbejde som Kommissionen til undersøgelse af de i dansk privateje bevarede kilder til dansk historie, som i 1922 blev iværksat efter initiativ fra Videnskaberne Selskab efter fremkomsten af lensloven af 1919, har betydet, at man har fået kendskab til en række arkivalier af offentlig proveniens, som opbevarede og delvis endnu opbevares på danske godser. Kommissionen blev nedsat efter initiativ fra historieprofessorerne Aage Friis og Johannes Steenstrup samt rigsarkivar Kristian Erslev og overbibliotekar (rigsbibliotekar) H. O. Lange. De skrev indledningsvis i deres henvendelse af 17. november 1922 til Videnskaberne Selskab, »Ved statens forsorg er der i de senere årtier draget omsorg for bevaring og ordening af administrationens og de offentlige institutioners arkivalier, hvorved en mængde vigtige håndskrevne kilder til Danmarks historie er sikret. Tilsvarende skridt er der ikke foretaget for at redde de store skatte, der findes i privateje«. Man fortsætter med en beskrivelse af risikoen for disses ødelæggelse, bl.a. som følge af

Den radikale historiker, professor Aage Friis (1870–1949) fik ikke mindst stor betydning for det 20. årh.s historieskrivning som igangsætter og organisator. Det var på hans initiativ, Videnskabernes Selskab i 1922 nedsatte Kommissionen til undersøgelse af de i dansk privateje bevarede kilder til dansk historie, som han også blev formand for. Initiativet hang utvivlsomt sammen med Friis' store interesse og talent for biografiske skildringer, og med hans tidligere, heldige eftersøgning af Bernstorffernes privatarkiver, som indbragte omkring 100.000 dokumenter. – Foto i Det kgl. Bibliotek.

ejerskifte efter lensloven og tilføjer: »medens staten for en del har sikret sig indseende med, hvad der blev af bygninger, kunstgenstande og *godsarkiver*, er familiearkiver og -biblioteker rundt om på gårdene udsat for at splittes og ødelægges«⁶.

Det efterlader nogen tvivl, hvad afsenderne af skrivelsen har ment med, at »staten for en del har sikret sig indseende med, hvad der blev af . . . godsarkiver«, om disse tænkes at stå i modsætning til indledningens ord om »administrationens og de offentlige institutioners arkivalier«, således at der med godsarkiver kun tænkes på arkivalier vedrørende den egentlige godsadministration, mens arkivalier vedrørende den statslige lokaladministration og skiftejurisdiktion m.v. opfattes som hørende under indledningens ord om arkivalier, som staten selv drager omsorg for. Det ville forekomme mest rimeligt, hvis man antager, at den tager sigte på at sikre *private* arkivalier fra ødelæggelse.

I mange tilfælde opnåede kommissionen, at godsejerne afleverede arkivalier af statslig proveniens til de respektive landsarkiver, i en del tilfælde kun at de blev deponeret der. Som allerede nævnt burde staten nok undlade at modtage statslige arkivalier som depositum, fordi en sådan deponeringsordning tilslører de retlige relationer mellem arkivaliebesiddere og staten. Når man

alligevel i nogle tilfælde er gået med til en deponeringsordning, skyldes det hensynet til at bevare godsejerstandens tillid og velvilje, som i årene omkring og efter lensloven af 1919 blev sat på en hård prøve.

Om denne de facto-praksis, som arkiverne nu har fulgt i en årrække, kan siges at have ændret arkivernes retsstilling og i realiteten at have sat 1885-cirkulæret ud af kraft, er et spørgsmål. Man kunne i tilslutning hertil rejse det spørgsmål, om arkivernes praksis har skabt et tilfældigt sameje eller fælleseje mellem arkiverne og besidderne. Såfremt dette måtte kunne antages, vil det ud fra almindelig ejendomsretlig opfattelse ikke betyde, at arkiverne har fraskrevet sig ret til at deltage i beslutninger, som kan få vidererækkende konsekvenser for arkiverne selv, ligesom arkiverne eller staten må kunne kræve dette tilfældige sameje opløst hurtigst muligt^{6a}.

Efter min opfattelse kan det forhold, at arkiverne har været imødekommende over for godsejerstanden, ikke i sig selv tages til indtægt for den opfattelse, at staten dermed skulle have opgivet sin højhedsret til sine arkivalier, jfr. den specielle afleveringsregel i arkivbekendtgørelsen af 20. februar 1976 § 6, stk. 4 om, at arkivalier fra ophævede institutioner skal afleveres til Rigsarkivet eller landsarkiverne.

Der er ikke mange tilfælde i retspraksis, som vil kunne anvendes til belysning af spørgsmålet om statens vindikationsret. Heller ikke Swane-sagerne er direkte anvendelige. De opstod som følge af, at en søn havde stjålet en række malerier fra faderen, Sigurd Swane, og solgt dem. Vedrørende den første (U 1972. 746) udtalte Trolle i sin kommentar (U 1972 B. 252), at Højesterets statuering af eksstinktion kan opfattes som – ikke en breche – men et lille hul i DL's vidtgående vindikationsret m.h.t. tyvekoster »den siger ikke noget om, at den, der har været ufor-sigtig, kan miste sin vindikationsret efter DL 6-17-5«. Han hen-viste yderligere om betroelsestilfælde til Illum (U 1965 B. 41), som mener, at vindikation har haft sikker hjemmel i DL, »at det ikke bør være således, at den, der betror en anden sine ting til leje, lån, *opbevaring* etc., skal bebrejdes, at han omgås skødesløst med sine ting og derfor selv må tage skade for hjemgæld. En bestjålen kan ikke miste sin vindikationsret, fordi han har passet dårligt på sine ting – eller slet ikke passet på dem«. Trolle fort-sætter: Hvis ejeren af et kostbart bibliotek eller en frimærkesam-

ling begyndte at realisere, og han over for forskellige handlende, som han træffer aftale med, benytter sin privatsekretær eller et familiemedlem til at overbringe de kostbare ting og til at modtage betaling, vil det bringe ejeren i farezonen, hvis det pågældende bud en dag tilegner sig nogle af værdierne og sælger dem under henvisning til, at han er sendt i byen af principalen eller slægtningen.

Betydning for arkivernes retsstilling synes disse anskuelser kun at kunne få, hvis det kunne påvises, at Rigsarkivet via sine arkivarer var begyndt at afhænde værdifulde arkivalier (og endda fortrinsvis til medlemmer af godsejerstanden), således at disse arkivarer måtte fremstå som legitimerede til at foretage afhændelse. I så tilfælde måtte staten affinde sig med et krav om ekstinktion på grund af arkivarernes legitimation og på grund af god tro hos køberen. Noget sådant har aldrig været tilfældet.

Det bør ikke kunne bebrejdes staten, at den omgås skødesløst med sine arkivalier, fordi den har ladet lensbesidderes efterkommere opbevare statslige arkivalier. Tværtimod viser arkivernes praksis i det sidste 100 år, at man normalt, så snart det har været praktisk muligt, og hvor man har haft kundskab om forholdet, har forlangt arkivalierne tilbageleveret eller dog registreret. Den affindelsessum som iblandt er erlagt, kan ikke tillægges afgørende betydning i retning af, at staten skulle have givet afkald på sådanne arkivalier. Betalingen er en courtoisie eller et udtryk for, at arkiverne gerne vil vederlægge den besidder, som igennem en årrække har bevaret arkivalierne og sikret dem imod undergang. I nogle tilfælde kan betalingen opfattes som et vederlag for direkte udgifter, den nuværende besidder har haft, f.eks. ved at købe arkivalier, der var kommet ud i omsætningen, tilbage til det gods, hvor de oprindeligt blev skabt eller opbevaret.

Vedrørende den anden Swane-sag (U 1975. 381), fremhævede Trolle (U 1975 B. 393), at der efter højesteretsdommen fortsat er tale om et yderst beskedent skår i 6-17-5's stærke vindikationsregel. Undtagelse gælder alene tilfælde, hvor der har været tale om langvarig passivitet overfor misbrug fra en nærtstående, og efterfølgende betroelse til denne misbruger, hvorved en større ubestemt kreds af godtroende i omverdenen kunne udsættes for betydelige tab ved en fastholden af Danske Lovs vidtgående vindikationsregel.

Situationen i den anden sag karakteriseredes af Trolle vel som

en tyverisituation, men på grænsen til betroelsestilfælde, ligesom det kriminelle nærmede sig underslæb eller mandatsvig. Også herom gælder en vindikationsregel, jfr. DL 5-7-4 og 5-8-12, men en mindre absolut vindikation, der kan mistes ved letsindigt forhold.

Hvis man ud fra denne anskuelse skulle drage en parallel til arkivernes relationer til bortkomne arkivalier, synes følgende at måtte blive resultatet: Den lensbesidder eller hans arvinger eller et bo efter disse, der som successorer, fortsat må opfattes som opbevarer af statslige arkivalier, kan ikke under henvisning til statens passivitet i en årrække påberåbe sig at have eksstingveret arkivalier af statslig proveniens. Eksstinktion kan ikke ske, hvis overgangen af ejendomsretten er sket ved arv. Staten må efter de almindelige principper i dansk ret have bevaret en klar vindikationsret også over for en senere efterkommer af den, som må siges at have fået arkivalierne *betroet*. Godsejere er naturligvis fuldt legitimerede til at afhænde private godsarkivalier. Hvis nogle statslige skulle gå med i købet, opstår spørgsmålet om en godtroende køber skulle kunne eksstingvere statens ret. Jeg finder, at man med støtte i Swane-sagerne kunne fastslå lidt hårdhændet, at eksstinktion må afvises, med mindre de statslige arkiver skulle komme ind på i fremtiden selv at afhænde historisk værdifulde arkivalier og derved skabe en sådan legitimationssituation, at den mindre absolute vindikationsregel vedrørende betroelsestilfælde tilsidesættes.

2. Kan kommunerne vindicere bortkomne arkivalier efter en analogi fra 1885-cirkulæret?

Det er ovenfor under I. 1.2. antaget, at kommunerne i alt væsentligt vedrørende arkivforhold må lignedes ved staten under hensyn til de offentlige formål, som begge skal varetage, i hvert fald indtil en nærmere regulering af de kommunale arkivforhold har fundet sted.

Hvis denne antagelse holder stik, skulle kommunale myndigheder, ligesom det er tilfældet for staten, kunne kræve, at ældre arkivalier, som f.eks. fra en tidligere embedsmand er kommet over på arvingers eller andres private hænder, bliver afleveret til

den kommunale arkivforvaltning. Om en kommune ud fra en analogi af 1885-cirkulæret om statens vindikationsret over for bortkomne statslige arkivalier ville kunne gøre et vindikationskrav gældende i en retssag mod en nuværende besidder er vel uklart. For en sådan opfattelse taler måske, at der spredt blandt de få regler om kommunernes arkiver forekommer bestemmelser om, at kommunale arkivalier skal behandles efter samme regler, som gælder for arkivalier i landsarkiverne. Imod taler dels at 1885-cirkulæret har et meget konkret sigte, dels den historiske baggrund for cirkulærets udstedelse.

Kommunerne vil dog i en tilsvarende situation næppe være uden retsbeskyttelse. Cirkulæret var f.s.v. kun et udtryk for eller en særlig anvendelse af det almindelige vindikationsprincip i dansk ret. Kommunerne bør derfor efter almindelige vindikationsregler kunne kræve bortkomne arkivalier tilbageleveret.

Der synes ikke at være udviklet nogen praksis i denne henseende. I et enkelt tilfælde har vindikationsproblematikken dog været rejst af en kommune.

En kommune havde adspurgt et landsarkiv, om dette kunne gøre statens vindikationsret gældende overfor nogle skolearkiver, som var på private hænder. Landsarkivet afviste denne mulighed. Man foreslog i stedet kommunen under henvisning til lov om kommunernes styrelse nr. 223 af 31. maj 1968 § 62 at vindicere skolearkivet med hjemmel i en analogi fra cirkulæret af 1885 vedrørende statens arkivalier. § 62 pålægger som nævnt kommunalbestyrelsen at drage omsorg for, at kommunens arkivalier opbevares på betryggende måde.

Kommunens arkivalier kan ikke siges at være opbevaret på betryggende måde hos enkeltstående privatpersoner. Det kan også hævdes, at såfremt en kommune affinder sig med, at dens arkivalier tilegnes af privatpersoner, vil kommunen kunne få vanskelighed ved at opfylde sine forpligtelser i henhold til offentlighedsloven.

I den nævnte sag burde landsarkivet nok ikke have henvist til en analogi af 1885-cirkulæret, men i stedet have henvist enten til de almindelige vindikationsregler eller til muligheden for at kommunen kunne kræve sig indsat i besiddelsen ved en umiddelbar fogedforretning, bl.a. med støtte i kommunestyrelseslovens § 62 og Undervisningsministeriets cirkulære nr. 35 af 6. marts 1972 om bevarelse af arkivmateriale, inventar og undervis-

ningsmateriale af skolehistorisk interesse, som er udarbejdet efter henstilling fra rigsarkivaren og Dansk historisk Fællesforening. De reale grunde bag cirkulæret anføres i indledningen at være, at skolemyndigheder bør drage omsorg for, at materiale af skolehistorisk interesse ikke går tabt. Efter § 1 bestemmes, at sådant materiale skal opbevares enten på den skole, der overtager en nedlagt skoles opgaver, eller indgå i kommunens almindelige arkiv eller afleveres til det gågældende landsarkiv. Det tilføjes, at arkivmateriale ikke bør afleveres til private, til museer eller egnhistoriske arkiver, heller ikke selv om disse institutioner måtte være kommunale.

I fremtiden må en kommune kunne kræve et sådant arkiv afleveret og med støtte i bekg. nr. 201 af 29. april 1981 om kassation i kommunernes arkiver kunne gennemføre et vindiakations-søgsmål.

3. Kan statens ret bortfalde ved hævð?

Det spørgsmål er flere gange strejft i det foregående, om statens ret til statslige arkivalier kan bortfalde ved hævð. Problemet opstår, såfremt statens ret til (ældre) statslige arkivalier vil være at opfatte alene som en ejendomsret i privatretlig forstand. Ovenfor under I. 2 er omtalt, at teorien i det 19. århundrede opstillede en sondring imellem *res publica*, som ikke kunne være genstand for hævð, og *res publico usui destinatae*, hvor hævð kunne forekomme. Ørsted mente som nævnt, at »offentlige ting« kunne hævðes, hvis en besiddelse ikke havde de mangler, som DL 5-5-1 omtaler i slutningen. De pågældende mangler er efter 5-5-1, at tingen haves i pant, i forlening eller forsvar. L. Nørregaard forklarede nærmere dette sted i sin privatret: 20 års hævð kan herefter ikke finde sted, selv om en panthaver besidder en ting i 20 år, heller ikke kan den, »som haver en ting til nytte eller brug, hvad enten sådan nytte og brug er ham overladt i følge hans embede, kontrakt eller arveret etc. , hvad enten den er forundt uden vederlag eller mod vederlag, vinde hævð. Altså kan hverken beneficiarius, fæsteren, leje- eller låntageren nogen tid få hævð. . . »Han tilføjede, at heller ikke gemmeren kan få hævð på det ham betroede gods d.v.s. depositaren – som i lovens terminologi har tingen »i forsvar«⁷.

Nørregaard fortsatte, at når alle disse personer, uanset deres

lovlige besiddelse, ikke kan erhverve hævd, så er det så meget mere upassende, hvis personer, der får tingen i besiddelse på ulovlig måde eller ved en strafbar handling, skulle erhverve hævd. Han nævnte i denne sammenhæng finderens, som forsømmer at give oplysning, tyven eller ransmanden.

Også Hurtigkarl var af den opfattelse, at hævd ikke kunne erhverves af »den, som på embeds vegne er beneficeret med en ting« og »den, som en rørlig ting er given i forvaring«. Konsekvensen heraf er efter Hurtigkarl, at en sådan uretmæssig besidder må være pligtig at levere tingen fra sig, uanset hvor længe han har besiddet den, hvis man kan bevise hans manglende adkomst⁸.

Ørsted gik ikke ind på en nærmere drøftelse af denne problemstilling. Som tidligere omtalt ville Ørsted ikke udelukke muligheden for at vinde hævd også f.s.v. angik »offentlige« ting, selv om han fandt det rimeligt, at en længere hævdsfrist burde gælde i forhold til statens ting, fordi staten ikke på samme måde som privatpersoner er i stand til at varetage sin ret og lettere end private risikere at miste sin ejendom. Han var ikke i tvivl om, at lånt, lejet, pantsat, betroet gods såvel som stjålne koster m.v. kunne hævdes, når det kom på trediemands hænder ved en retmæssig adkomst.⁹

Efter gældende ret bevares vindikationsretten også over for en senere godtroende erhverver af stjålne eller i øvrigt på kriminel måde bortkomne ting, med den begrænsning, som retspraksis har gjort i Swane-sagerne. Men den godtroende erhverver af stjålne ting kan vinde ejendomsret til tingen ved (friheds)hævd eller forældelse. Det samme er tilfældet med hensyn til ting i lån, leje, forvaring etc. Det gælder dog her, at vindikationskravet bliver stående, så længe den, som har fået tingen betroet, ikke har vundet hævd, og især gælder det, at så længe betroelsestiden ikke er udløbet, kan ejerens vindikationsret overhovedet ikke bortfalde¹⁰. Hvor betroelsestiden ikke var fastlagt for de oprindelige lensbesiddere, kunne en hævdstid derfor ikke begynde at løbe i deres levende live. Hvis betroelsestiden blev afbrudt ved et pålæg om aflevering inden en vis frist, måtte hævd kunne begynde at løbe fra denne frists udløb. For en godtroende omsætningshverver af et gods med tilhørende arkiv, må hævdstiden begynde at løbe fra overtagelsen. Hvis trediemands adkomst er i orden, og han opfylder de normale hævdsbetingelser, eksstingverer han

efter Hurtigkarl og Ørsted ejerens rettighed ved 20 års rolig hævdbesiddelse.

Som omtalt byggede Hurtigkarl og andre af hans samtidige på en sondring imellem ting, som kunne være genstand for menneskelig handel og vandel, og de, som ikke kunne være det, og blandt de sidste regnede han *res publica*, som enten kunne være offentlige ting i egentligste forstand, *res publica sensu proprio*, eller i uegentlig forstand, *res in patrimonio publico*. Disse ting kunne efter Hurtigkarl ikke hævdes. Han sluttede herfra, at »på de højere regalier (kan hævd ikke vindes) da disse efter deres natur ikke kan udøves af andre end regenten«. Han skønnede derfor, at man ikke kunne blive fri for at betale skatter i fremtiden, fordi man ikke i hævdstid var blevet afkrævet dem. Hvis man derimod havde udøvet et af de mindre regalier som jagtretten i hævdstid, mente han nok, at der kunne blive tale om hævdserhvervelse¹¹.

Ørsted kunne ikke erklære sig helt enig i Hurtigkarls opfattelse. Dersom en skattefrihed bestod i at være unddraget fra »kongens constitutionelle ret til at påbyde skatter, så kunne den naturligvis lige så lidet hævdes, som den på anden måde kunne erhverves. Men denne egenskab ved en ejendom, at være ganske eller tildeels undtaget fra de almindelige love om skatter på ejendomme, står ikke i modsigelse med hin majestætsrettighed«. Principielt må der kunne vindes hævd over en sådan frihed, men han erkendte dog, at der findes andre grunde til, at man ikke blot ved i 20 år at have været fri for en præstation, skulle erhverve fritagelse for offentlige byrder. Han redegør nærmere for kravet om tidligere lovhjemmel og alderstidshævd. Det offentlige, herunder også kommuner, var efter Ørsted ingenlunde »incompetent til også, uagtet de derunder interesserede privatpersoners tavshed eller endog samtykke, at modsætte sig ubeføjede fordringer på slig frihed, thi det er ikke uden interesse for det offentlige, om der er flere eller færre, mellem hvilke det kan fordele byrden«¹².

Desværre gik Ørsted ind i diskussionen om disse problemer på en måde, som ikke er særlig belysende for nærværende problemstilling. Men hans kommentarer til problemet om de offentlige ting, som normalt ikke kunne være underlagt hævdserhvervelse, synes at antyde, at der skulle foreligge lovhjemmel for særlig

frihed i denne retning, samt at staten ikke ved sine handlinger direkte har modsat sig privates fordringer på ejendomserhvervelse ved hævd.

Af den række forordninger og reskripter m.v. som er omtalt, hvor det nævnes, at en embedsmand har embedets arkivalier i »forvaring«, i varetægt eller på anden måde i forsvar, kan der ikke udledes nogen grundlæggende lovhjemmel til hævdserhvervelse hverken for besidderen eller hans efterkommere, jfr. f.eks. fr. af 19. august 1735 § 5«. . . og dem hos sig i god forvaring, under embeds forlis, at lade forblive«, fr. af 7. februar 1738 § 6 om at skøde- og panteprotokoller skulle forblive ved tinget »og følge skriveren eller laugmanden mand efter mand«, fr. af 15. marts 1771 § 10 om at justitssekretæren skal have Hof- og Stadsrettens arkiv »i forvaring og derfor stå til ansvar«. Klarest er måske fr. af 12. februar 1790 om skifteforvaltningen, smh. ovenfor II, 2.1., hvor udviklingen m.h.t. aflevering af embedsarkivalier igennem det 19. århundrede skitseres.

Staten har dels ved denne række af bestemmelser, dels ved cirkulæret om vindikation og hele sin praksis med at søge afleveret statslige arkivalier tilkendegivet sin interesse i at fastholde kravet på arkivalierne.

Fr. Vinding Kruse var af den opfattelse, at hævd kan vindes på alle ejendomme, offentlige såvel som private. Han tog afstand fra den romerretlige opfattelse, som Hurtigkarl og flere af hans samtidige fulgte. Men han kunne ikke acceptere hævd på det »*almene fælleseje*«, hverken det åndelige eller det materielle«. Det er nu et spørgsmål, om man ikke vil kunne påstå, at de for Danmarks historie værdifulde statslige arkivalier, som måtte findes på private hænder, bør betegnes som alment fælleseje, som alment dansk kulturreje, hvorover ingen privat person kan vinde ret.

Vinding Kruse fremhæver også som noget fundamentalt, at der ikke kan vindes hævd på en ejendomstilstand, der er i strid med tvingende offentlige forskrifter, ligesom man ikke kan vinde frihed for det offentliges fordringsrettigheder¹³.

I forbindelse med en afleveringssag fra 1897 blev som tidligere omtalt, jfr. ovenfor s. 64, spørgsmålet om godsbesidderes mulighed for at vinde hævd over ældre statslige arkivalier, der hidrørte fra den lokale stadsadministration eller patrimoniale jurisdiktion, genstand for en vis drøftelse, dels internt mellem rigsar-

kivar A. D. Jørgensen og provinsarkivar, dr. jur. V. A. Secher, dels i Justitsministeriet, som fik problemet forelagt.

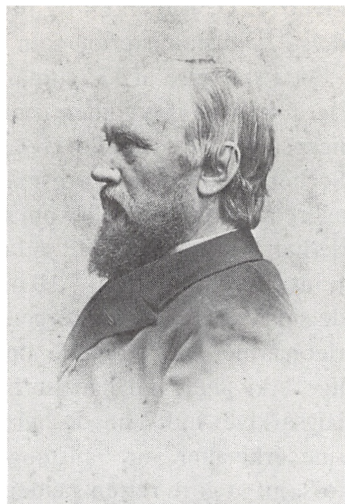
Ved skrivelse af 23. januar 1897 fra rigsarkivaren til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet vedrørende godsarkivalier, som ønskedes afleveret som depositum, redegjordes for, at Secher havde rejst spørgsmålet, om staten ikke havde tabt sin ældre ret ved hævde, eller om staten overhovedet nogensinde havde haft en særskilt ret til sådanne arkivalier. Han henviste her til fr. af 12. februar 1790 § 10 om aflevering af skifteprotokoller fra de sidste 20 år. A. D. Jørgensen henstillede herefter til ministeriet nærmere at bedømme, om staten kunne miste sin ret til statslige arkivalier ved hævds erhvervelse, idet han anførte dels, at Rigsarkivet hidtil havde hyldet den opfattelse, at statens ret til sine arkivalier var umistelig, også selv om staten skulle have forsømt at gøre retten gældende, dels at den myndighed, som fik overdraget udøvelsen af en vis statsmyndighed, eo ipso fik ret til de arkivalier, som var fremgaaede af en forudgaaende tidligere myndigheds udøvelse inden for samme funktionsområde, hvad enten denne havde været en anden statsmyndighed, eller af kommunal eller blandet offentlig-privat natur.

Hvis Rigsarkivets opfattelse var rigtig, ville staten have ret til meget betydelige samlinger af ældre rets- og skifteprotokoller omkring på herregårdene, hvis Secher havde ret, ville disse store og vigtige samlinger til landets historie ved embedsmænds forsømmelse være gået tabt for staten og voldgivet private mænds fri disposition.

A. D. Jørgensen gik her yderligere ind på en drøftelse af A. S. Ørsteds opfattelse, således som den var kommet til udtryk i Haandbogen (IV, s. 362ff), hvor Ørsted principielt ville godtage anvendelse af hævde over for staten, men hvor han tillige gjorde modifikation m.h.t. ejendomme, der forfatningsmæssigt er uafhængelige. A. D. Jørgensen opfattede DL 5-5-1 således, at arkivalier må henføres til artiklens sidste led, som ejendom embedsmanden (godsbesidderen) kun havde »i forsvar«¹⁴.

Kultusministeriet hørte Justitsministeriets 1. ekspeditions-kontor om sagen i løbet af februar 1897. Sagsbehandleren afgav sin indstilling under 22. februar. Han kunne principielt tiltræde Rigsarkivets standpunkt. Han var dog i tvivl vedrørende spørgsmålet, om staten ved fr. af 12. februar 1790 § 10 måtte have givet afkald på at kræve skifteprotokoller fra før 1770 afleveret,

To arkivmænd med diametralt modsatte opfattelser af vindikationsspørgsmålet: juristen V. A. Secher (t.v.; 1851–1918, rigsarkivar 1903–15) mente, at statens ret til arkivalier kunne bortfalde ved hævd; historikeren A. D. Jørgensen (t.h.; 1840–97, rigsarkivar 1882/89–97) fastholdt, at statens ret var umistelig. Til alt held for arkivvæsenet og den historiske forskning var det A.D. Jørgensens synspunkt, som sejrede. – Fot. RA og Det kgl. Bibliotek.

jfr. ovenfor under II, s. 40. Når disse protokoller i 1790 overlodes til godsarkiverne, havde det sammenhæng med, at jorddrotterne var indehavere af skiftejurisdiktionen, og under den forudsætning, at så snart dette forhold ændredes, måtte staten »arve« de af hver jurisdiktion fremgæede arkivalier.

Vedrørende birkernes tingbøger mente han, at den samme »autoriteternes arveret« til arkivalierne måtte bevirke, at disse måtte tilfalde statsarkiverne uden hensyn til, på hvilken måde birkeretten var overtaget af staten.

Overreferenten, som underskrev sig R, og som formentlig er identisk med departementschef C. F. Ricard, bemærker i en tilføjelse i margenen, at han principielt er enig, men med følgende forbehold: »Kun at jeg m.h.t. de protokoller, der er ældre end 1770 mener, at man ikke tør stille sig på standpunktet af, at staten har »arvet« disse ved den patrimoniale jurisdiktions ophør, men overensstemmende med standpunktet i cirkulæret af 1885 fastholder, at udøveren af den patrimoniale jurisdiktion altid har indesiddet med de denne vedkommende dokumenter på statens vegne, »haft dem i forsvar«, så at de til enhver tid kunne

indhentes. At staten i 1790 kun forlangte afleveret for de sidste 20 år, betyder ikke, at den dermed renuncierede m.h.t. de ældre aktstykker, men kun at den m.h.t. disse ikke fandt dem at have en sådan aktualitet, at man behøvede at fordre den af en aflevering flydende bedre bevaring, og altså fremdeles kunne tillade jorddrotten at sidde inde med dem som hidtil«. Denne marginalnote er sammen med den øvrige indstilling tiltrådt den 27. februar 1897 under mærket R, som formentlig var justitsminister N. R. Rump¹⁵.

Disse interessante bemærkninger, der i høj grad støtter min opfattelse af, at de af den lokale statsadministration og patrimoniale jurisdiktion skabte arkivalier ikke kan gøres til genstand for hævd, jfr. ordene »altid har indesiddet med de denne vedkommende dokumenter på statens vegne, »haft dem i forsvar«, så at de til enhver tid kunne indhentes«. På den anden side, viser Ricard's ordvalg »haft dem i forsvar«, at han netop tænkte på undtagelsen i DL 5-5-1 in fine, hvorefter man ikke kan vinde hævd over ting, som man har i forsvar på embeds vegne. Men staten har selvfølgelig bevisbyrden for, at arkivalierne ikke kan udsættes for hævdserhvervelse, jfr. udtrykket »med mindre det bevises, at han havde det enten til pant, i forlening eller i forsvar«. Det kan i øvrigt tilføjes, at den franske arkivlov fra 1979 i tit. II § 3 bestemmer, at arkivalier af offentlig proveniens, uanset hvem der sidder inde med dem, ikke kan gøres til genstand for hævdserhvervelse eller anden form for fortabelse. Blandt sådanne arkivalier regnes efter nr. 2 i § 3 dokumenter, som udgår fra privatretlige institutioner, der udøver offentlige funktioner eller tjener offentlige formål (se Bilag 14).

Konklusionen for dansk rets vedkommende synes på det hidtidige retsgrundlag at måtte være, at hvad enten man betragter ældre statslige arkivalier som fortsat havende vigtige offentlige funktioner (bevisfunktion, offentlig troværdighed) eller som værende alment dansk kulturreje, synes muligheden for at vinde hævd trods statens passivitet og trediemands godtroende rolige besiddelse ikke at kunne antages.

Hvor det således drejer sig om arkivalier uden »aktualitet« i administrativ eller bevismæssig forstand, som befinder sig hos private trediemænd, vil staten næppe kunne anvende forvaltningstvang overfor sådanne besiddere, idet ingen af de få bestemmelser om aflevering af arkivalier hjemler en sådan frem-

gangsmåde. Staten eller Rigsarkivet vil være henvist til at anlægge almindeligt søgsmål imod besidderen i den civile retsplejes form. Der vil formentlig kun meget sjældent kunne blive tale om at anlægge straffesag, smh. nedenfor under IV. Sagen skal formentlig anlægges som en vindikationssag, hvorunder problemet om hævd skal afklares.

1. Om vindikation og eksstinktion i almindelighed se: *F. Vinding Kruse*, *Ejendomsretten I*, (1951), s. 712ff og 715ff, II s. 1223ff og *W. E. von Eyben*, *Formuerettigheder* (1972), s. 262ff og s. 282 om løsningsret. Se også *Bet. 370/1964* om fællesnordiske regler om erhvervelse af løsøre i god tro.
2. *Stig Jägerskiöld*, *Handelsbalkens utländska källor* (1967), s. 120–24.
3. *SOU 1965:14* om Godtrosvärv av Lösöre s. 19–26.
4. *A. D. Jørgensens Breve ved Harald Jørgensen*, (1939) (nr. 108). I noten til brevet oplyses, at den boghandler, som havde stillet de pågældende samlinger til auktion, gik ind på at aflevere de deri indeholdte statslige arkivalier efter at være blevet truet med et vindikationssøgsmål efter cirkulæret af 15. januar 1885.
5. *Niels Lassen*, *Hvorvidt bør vindikationsretten med hensyn til rørlige ting udelukkes eller indskrænkes til fordel for godtroende erhververe?* Forhandlinger ved V. Nordiske Juristmøde 1884, Bilag I, s. 8ff.
6. *Ark. Journ.* nr. 1. (Kommissionens arkiv, Erhvervsarkivet).
- 6a. *W. E. von Eyben*, *Formuerettigheder*, s. 140 og s. 170f.
7. *L. Nørregaard*, *Forelæsninger over den danske og norske private ret*, II, (1798) s. 220f.
8. *F. Th. Hurtigkarl*, *Den danske og norske private rets første grunde*, bd. II, 1. s. 215f.
9. *A. S. Ørsted*, *Haandbog over den danske og norske Lovkyndighed* bd. IV., (1831) s. 364, jfr. *F. Th. Hurtigkarl* ib. II, 1. s. 230–232.
10. *F. Vinding Kruse*, *Ejendomsret I*, s. 546ff.
11. *F. Th. Hurtigkarl*, ib. II, 1, s. 232.
12. *A. S. Ørsted*, a. st. IV, s. 365–368.
13. *F. Vinding Kruse*, a. st. I, s. 574–577.
14. *Arkivvæsenets Arkiv. Rigsarkivet 5. Rigsarkivets brevkopibog 1897–1903*, s. 2–6.
15. *Justitsministeriets arkiv, 1. kontor, j.nr. Z 743*.

IV Offentlige myndigheders strafferetlige beskyttelse

Selv om 1885-cirkulæret ikke omtaler muligheden for at gøre en strafferetlig forfølgelse gældende enten i forbindelse med en vindikationssag eller alene, og selv om en sådan forfølgelse ikke normalt vil byde sig til som det mest nærliggende middel til at beskytte statens interesse i aflevering af statslige arkivalier af historisk eller administrativ værdi, kan der næppe være tvivl om, at denne mulighed må stå åben. Dette vil navnlig være tilfældet, hvis omstændighederne måtte være af en sådan art, at forhandling med uretmæssige besiddere ikke kan opnås.

1. Tjenesteforseelser

Vindikationscirkulæret af 1885 pålagde samtlige skifte- og auktionsretter samt politimestre at være opmærksom på tilstedeværelsen af statslige arkivalier i privates eller private boers besiddelse og at gøre indberetning derom til Det kgl. Geheimearkiv. Eksistensen af denne oplysningspligt synes ikke længere almindeligt påagtet eller kendt hverken i Justitsministeriet eller ude i retterne m.v., selv om det er forekommet i et enkelt tilfælde for ganske nylig, at en skiftedommer har indsendt arkivmateriale fra et dødsbo. For så vidt domstolene i overensstemmelse med arkiverne skulle komme til den opfattelse, at pligten stadig må påhvile de myndigheder, som nu varetager de embedsområder, cirkulæret henvendte sig til, kan man rejse det spørgsmål, hvilket ansvar, der vil kunne gøres gældende overfor de pågældende, såfremt det tilsidesættes.

De regler i straffeloven, man kunne forestille sig anvendt, synes især at måtte være §§ 155–157 i kap. 16 om forbrydelser i offentlig tjeneste eller hverv. § 155 vedrører misbrug af en offentlig stilling til at krænke privates eller offentliges ret, mens § 156 vedrører tjenesteforseelser, hvorved en offentlig ansat nægter eller undlader at opfylde pligt eller lovlig tjenestebefaling.

§ 157 retter sig mod de offentlig ansatte, som gør sig skyld i grov eller oftere gentagen forsømmelse eller skødesløshed i tjenestens eller hvervets udførelse (se Bilag 10).

Den uklarhed, der hersker omkring hjemlen for denne oplysningspligt, vil formentlig bevirke, at forsømmelse af denne næppe vil kunne sanktioneres strafferetligt, med mindre forholdet er af meget klar og alvorlig karakter. Et begrænset disciplinæransvar, måske i form af irettesættelse eller advarsel, vil formentlig være en nærliggende reaktion, også selv om oplysningspligten ikke længere vil kunne hævdes at bygge på 1885-cirkulæret, men alene på den ansattes almindelige forpligtelse til at varetage statens interesser.

Såfremt en offentlig ansat ved sin forsømmelse eller skødesløshed muliggør en andens forseelse efter strfl. § 125 derved, at han ikke hindrer, at denne tilintetgør, forvansker eller bortskaffer vigtige dokumenter, registeroplysninger el. lign., må han kunne ifalde ansvar såvel efter §§ 157, jfr. 156 som efter § 125.

Dansk ret har ikke således som fransk ret en udtrykkelig bestemmelse vendt imod forsømmelige arkivarer eller andre ansatte i statens eller statslige myndigheders arkiver. Efter den franske Code pénal art. 254 kan sådanne personer idømmes straf af bøde eller fængsel, hvis dokumenter tilintetgøres, ødelægges eller bortskaffes på grund af deres skødesløshed, hvad enten det drejer sig om straffeprocessakter eller andre papirer, registre, akter og genstande, som er opbevaret i statens arkiver, offentlige kontorer eller offentlige myndigheders arkiver eller overladt til offentlig opbevaring. Bestemmelserne hører hjemme i afsnittet om forbrydelse mod offentlig myndighed (Section IV: Résistance, désobéissance et autres manquements envers l'autorité publique). Dette afsnit rummer også regler om straf for ødelæggelse af offentlige monumenter (se Bilag 3).

At man også i udlandet kan udsættes for, at endog meget højtstående embedsmænd forgriber sig på arkivalier, fremgår af en anmeldelse i The Times Litterary Supplement fra 12. juni 1981 af et omfattende biografisk værk om Montgomery (Nigel Hamilton: Monty. The making of a General 1887–1942). Kildematerialet til en del af værket omhandlende tiden omkring 2. verdenskrig udgøres af officielle dokumenter, som Montgomery havde udtaget eller ikke afleveret. Det oplyses, at Montgomery fjernede mange højt klassificerede dokumenter fra Krigsministe-

riet, mens han var imperiets generalstabschef. Nogle dokumenter har han brændt, andre blev overladt i private hænder for god betaling. Blandt de mere celebre dokumenter var overgivelsesdokumentet fra Lüneburger Heide, som gjorde en ende på 2. verdenskrig. Montgomery beholdt originalen og sendte en kopi til Eisenhower. Fra regeringens side synes man at have opgivet at gøre statens ejendomsret gældende over for feltmarskallen, som på sin side hævdede, at de forsvundne vigtige dokumenter for længst var brændt eller skulle brændes ved hans død.

Fra tiden omkring 1885-cirkulærets tilblivelse skal omtales en sag, hvor der fra Justitsministeriets side blev rejst spørgsmål om muligheden for at anvende 1866-straffelovens bestemmelser om tjenesteforseelser. Sagen havde været omtalt i dagspressen og havde påkaldt sig ikke så lidt opmærksomhed. Geheimearkivaren var blevet opmærksom på, at etatsråd E. Collin og litteraten Edgar Collin var i besiddelse af et meget stort antal arkivalier, som hidrørte fra statslig virksomhed. I Justitsministeriets arkiv¹ fra 1884 findes et notat, som nærmere tager stilling til Collin-sagen. Det hedder heri: »Det kan formentlig ikke være tvivlsomt, at ligesom det altid er utilladeligt for embedsmænd at tilegne sig eller undlade at aflevere staten tilhørende aktstykker, således må det også efter omstændighederne kunne belægges med straf enten efter straffelovens § 141 eller § 143, og det bør vel antages, at dette forhold også før straffeloven (af 1866) ville kunne belægges med straf efter lovgivningens analogi«. § 141 svarer i det væsentlige til den nugældende § 155. Henvisningen til § 141 var begrundet dermed, at der ikke skulle mangle lovhjemmel til at straffe embedsmisbrug og embedsforseelser, der ikke kunne henføres under de mere specielle regler. Anvendelsen forudsattes overladt til domstolenes overvejelse. § 142 svarer til den nugældende § 156, ligesom § 143 svarer til § 157 (se Bilag 6).

Det hedder videre i notatet, »hvor vidt der nu in casu kan blive spørgsmål om straf, kan ikke vides og er vel snarest meget tvivlsomt både for etatsråd Collins vedkommende, idet han synes ikke oprindeligt at have beholdt aktstykkerne i noget retstridigt øjemed, så at hans forseelse kun består i senere – da han måske ikke længere var statens embedsmand – at have undladt at aflevere dem, og for Edgar Collins vedkommende, hvis forseelse jo kun kan blive efterfølgende meddelagtighed i den førstes forseelse«.

På denne baggrund fandt Justitsministeriet dog, at der var tilstrækkelig føje for det offentlige til at foranstalte afholdt en offentlig undersøgelse. Formålet hermed var ikke så meget at få de vedkommende straffede, som snarere dels at få konstateret, i hvilket omfang de sad inde med staten tilkommende dokumenter, dels eventuelt at få disse udleverede. Notatet mundede ud i en indstilling om, at sagen tilstilledes politiet med anmærkning om at foranledige undersøgt, om nogen af de pågældende måtte sidde inde med sådanne aktstykker, og om der ved disses tilegnelse eller indtagelse måtte være udvist noget strafbart forhold.

Der blev herefter foranstaltet en række forhør over Collin'erne i kriminal- og politirettens 3. kriminalkammer. Efter yderligere korrespondance i sagen, herunder med chefen for Det kongelige Teater vedrørende nogle breve fra J. L. Heiberg, hvis proveniens var uklar, tilskrev Kultusministeriet Justitsministeriet bl.a. som følger: »Hvad sagen i øvrigt angår, finder ministeriet ligeledes at kunne acquiescere ved resultatet af den foretagne undersøgelse, da denne, efter hvad Geheimearkivaren har udtalt, i alt væsentligt har nået sin hensigt, at vindicere en række mere eller mindre værdifulde arkivalier, hvorfor der formentlig ikke bør lægges videre vægt på, at afgørelsen af, hvad der med rette kunne forlanges udleveret eller ikke, på flere punkter synes at være truffet med nogen vilkårlighed«².

På samme måde kan man rejse spørgsmål om, hvorvidt en arkivar, der undlader at gøre rigsarkivaren opmærksom på forekomsten af statslige arkivalier, der uretmæssigt er kommet i privat besiddelse og muligvis endda står i fare for at lide skade eller på anden måde gå til grunde, gør sig skyldig i en tjenesteforseelse, der enten kan medføre strafferetligt eller disciplinært ansvar. Vedrørende arkivarer ved landsarkiverne kan man henvise til de vejledende bestemmelser for provinsarkiverne af 1896, som udstedtes med hjemmel i Kultusministeriets bekg. af 10. marts 1891, og som pålagde landsarkivarerne at være opmærksomme på statens ejendomsret til sine arkivalier, hvor disse måtte være kommet i privates besiddelse, og til at gøre denne ejendomsret gældende. Uanset om der også måtte kunne rejses tvivl om denne bestemmelses fortsatte gyldighed, må en sådan årvågenhed hos arkivarer ved landsarkiverne formentlig opfattes som udtryk for en almindelig tjenestepligt, som påhviler alle offentligt ansatte herunder også arkivarer ved Rigsarkivet og landsarkiverne. Selv

forsætlig eller grov uagtsom tilsidesættelse af en sådan almindelig oplysningspligt kan dog næppe medføre grundlag for strafferetlig forfølgelse, men i det højeste en disciplinær indskriden af en vis alvor, herunder afskedigelse. Straffesanktioner vil formentlig kun kunne være tænkelige, hvis den ansattes undladelse er kombineret med f.eks. berigelseshensigt.

2. Ulovlig tilegnelse af statslige arkivalier

En sådan tilegnelse kan forekomme derved at offentlig ansatte i statslige institutioner eller i arkiverne misbruger deres stilling til at tilegne sig dokumenter eller arkivalier, der er i de pågældendes varetægt, for derved at skaffe sig eller andre uberettiget vinding. For offentlig ansatte vil således strfl. § 278, stk. 1 nr. 1 om underslæb muligvis kunne tænkes anvendt. For udenfor stående vil en berigelsesforbrydelse snarere kunne henføres under reglerne om tyveri. Hvis en arkivar eller anden person ansat i arkiverne tilegner sig arkivalier, hvorpå der er anbragt, måske nu, værdifulde frimærker, og den pågældende afhænder disse, straffes den arkivansatte for tyveri eller underslæb og eventuelle frimærkehandlere for hæleri³.

Flere forudsætninger må være opfyldt, før man vil kunne skride til strafferetligt søgsmål af denne art. Der skal således være tale om forbrydelser rettet mod statens ejendomsret, og der skal være berigelseshensigt. Man må derfor nødvendigvis rejse det spørgsmål, om arkivalier kan antages at repræsentere en formueværdi, eller om de er *res non pretii*. I denne forbindelse synes det irrelevant, om staten opfatter sine store samlinger af historisk værdifulde arkivalier som repræsenterende en formueværdi eller ej. Det afgørende må være, om den ulovlige tilegnelse er sket, fordi gerningsmanden eller en senere erhverver rent faktisk vil være i stand til at opnå økonomisk vinding, f.eks. ved at afhænde arkivalierne til samlere eller antikvariater. At det vil være muligt at opnå en økonomisk gevinst ved afhændelse af arkivalier er utvivlsomt. Arkivalier handles ikke sjældent både i Danmark og i udlandet og til ret høje priser, ligesom islandske håndskrifter i privateje forhandles på verdensmarkedet til imponerende priser. Endelig behøver berigelseshensigt ikke at involvere et økonomisk motiv. Berigelseshensigt antages også at foreligge, hvor handlingen eller tilegnelsen var dikteret af samlermani⁴.

En anden forudsætning for at kunne gøre et strafferetligt ansvar gældende er, at der ikke er indtrådt forældelse, hvilket typisk vil være tilfældet vedrørende ældre arkivalier, der for længe siden er bortkommet fra administrationen. Forseelsen må derfor være af ret ny dato, hvis den skal danne grundlag for strafferetlig forfølgelse.

Ulovlig tilegnelse af statens arkivalier eller dokumenter vil typisk forekomme i form af tyveri eller ulovlig omgang med hittegods. Sidstnævnte form vil formentlig hyppigere forekomme m.h.t. arkivalier af ældre dato. Som ulovlig omgang med hittegods må man formentlig også opfatte tilfælde, hvor arkivalierne ikke aktuelt var i nogens varetægt, f.eks. fordi en myndighed uretmæssigt havde henkastet arkivalierne på en losseplads, eller som følge af de statslige myndigheders forglemmelse, forsømmelse eller passivitet var kommet i gerningsmandens varetægt f.eks. »glemte« under rømning af lokaler, flytning etc.

Efter 1866-straffelovens § 242 kunne der idømmes bødestraf for undladelse af at aflevere eller anmelde hittegods, som en person havde fået i sin varetægt, også selv om der ikke var tale om en tilegnelseshensigt. Den blotte undladelse kan efter 1930-straffeloven ikke medføre bødestraf. En sådan kan kun begrundes i et efterfølgende forhold, nemlig en positiv tilegnelse. Tilegnelse antages at foreligge eller dog være indiceret derved, at finderne bruger eller afhænder eller i øvrigt behandler det fundne som sin ejendom, skjuler det eller på forespørgsel benægter at have det i sin besiddelse. Undladelsen af at aflevere eller fremløse kan alene højst medføre et erstatningsansvar⁵.

Strfl. § 277 om ulovlig omgang med hittegods er formentlig anvendelig i tilfælde, hvor gerningsmanden i god tro har sat sig i besiddelse af nogle dokumenter eller arkivalier, f.eks. ved forveksling, og efter at være blevet klar over fejltagelsen har beholdt dem. Hvis der ikke har foreligget en undskyldelig vildfarelse ved tilegnelsen, kan forholdet efter omstændighederne henføres under brugstyveri efter § 293, og en senere tilegnelse vil i så fald blive underslæb.

Straf for hæleri efter § 284 kan kun idømmes den, som har udvist forsæt eller grov uagtsomhed, jfr. strfl. § 303, hvorimod den, som uagtsomt tilforhandler sig eller på anden måde modtager ting, der er erhvervet ved en berigelsesforbrydelse, typisk en antikvitetshandler, ikke kan straffes efter straffeloven⁶.

Efter bekg. nr. 7 af 9. januar 1969 om handel med brugte genstande m.v. med senere ændringer § 8, skal den, som handler med brugte genstande, give meddelelse til politiet og tilbageholde genstanden, hvis den tilbydes ham under omstændigheder, der kan begrunde mistanke om manglende lovlig adkomst. Sådanne omstændigheder kan efter § 8 være »genstande, der er stemplet eller mærket som tilhørende en offentlig myndighed eller særlige af politiet opgivne institutioner«, eller det kan være »genstande, der frembyder tegn på, at nummer eller mærke er, eller er for- søgt fjernet eller ændret«. Overtrædelse kan medføre bødestraf.

I praksis vil der ofte ske det, at et antikvariat, der får mistanke til en sælgers adkomst, retter henvendelse til Rigsarkivet eller et landsarkiv for at få afklaret spørgsmålet. En henvendelse vil ofte resultere i, at arkiverne tilbyder en affindessum eller en slags findeløn, hvis arkivalierne afleveres frivilligt, uden at det bliver nødvendigt at rette henvendelse til politiet.

Fra Sverige skal omtales en sag⁷ om omfattende arkivtyverier fra forskellige arkivinstitutioner i årene 1973–74. Det drejede sig især om materiale af filatelistisk værdi. Fra landsarkivet i Göteborg havde en højt betroet medarbejder tilegnet sig omfattende samlinger gennem flere år (i alt 79 pakker indeholdende 13.250 dokumenter af både statslig og privat proveniens). De hidrørte fra tidsperioden 1647–1977, de fleste dog fra 1780–1860. Også andre såvel statslige som kommunale arkiver var i øvrigt den pågældende periode udsat for tyverier, dels af ansatte dels af forskere eller besøgende. Dommen fra Göteborg blev på 2 års ubetinget fængsel. De arkivalier, som fandtes i tyvens besiddelse, blev beslaglagt, mens landsarkivet ved dommen fik tilkendt en erstatning på 105.000 sv. kr. til tilbagekøb af videresolgte arkivalier eller til reparation og rekonstruktion af ødelagte.

Det er bemærkelsesværdigt, at svensk ret ikke giver adgang til vindikation, men at staten må tilbagekøbe de videresolgte, stjålne arkivalier stykke for stykke og er tvunget til at betale markedsprisen.

Det er en vanskelig vej for et statsligt arkiv med begrænsede bevillinger at betræde. Det kan undre, at man ikke forlængst har truffet legale modforanstaltninger overfor de svenske løsningsretsreglers meget negative virkning for staten selv. Jeg finder især anvendelsen af godtroskravet uheldigt. En erhverver burde ikke kunne hævde at være i god tro med hensyn til objektet, når der er

tale om utvivlsomt statslige dokumenter udstyret med stempel, segl eller andet mærke, som normalt bruges på offentlige myndigheders dokumenter⁸.

Der er fra svensk arkivside rejst spørgsmål, om ikke en sikring kunne opnås ved en arkivlov, som modsvarer fornminneslagen (SFS 1942:350), derved at kronen skal tilbydes sådanne arkivalier og til en lavere pris end markedsprisen.

Men det må erkendes, at dansk ret ikke yder nogen helt klar beskyttelse af statens ret til bortkomne arkivalier. I praksis ligger man det svenske løsningsretssystem nærmere, end man kan få indtryk af efter 1885-cirkulæret, idet man normalt udbetaler en vis affindelsessum til godtroende erhververe af sådanne arkivalier, når de afleverer dem til arkiverne.

1. 1. Kontor 1884, j. nr. L 5815.
2. Skr. fra Kirke- og Undervisningsministeriet til Justitsministeriet 2. april 1885. L 5815 – Se nærmere om sagen *Aa. Rasch* i: *Afhandlinger om arkiver*, (1964), s. 240–241.
3. Århus by- og herredsrets dom af 27. juli 1970, som pålagde den anklagede 6 måneders ubetinget fængsel og 8.000 kr. i erstatning. Se også *Knud Waaben*, *Strafferettens specielle del I* (1978), s. 124ff og 139ff.
4. *Stephan Hurwitz*, *Spec. Del*, (1969) s. 367.
5. *Stephan Hurwitz*, *ib.*, s. 402ff.
6. *Stephan Hurwitz*, *ib.*, s. 499, *Waaben*, *ib.*, s. 208.
7. *Per Clemensson*, *Tanker kring stöder i arkiv*, i: *Arkiv, Samhälle och Forskning* Nr. 19, (1977), s. 7–23.
8. SOU 1965: 14, s. 90ff.

V Statens erhvervelse eller sikring af historisk værdifulde arkivalier

1. Danefæ eller hittegods

Regler, som direkte regulerer statens retsstilling med hensyn til ældre historiske arkivalier, som ikke har nogen påviselig ejer, og som pludselig dukker op, findes ikke. Der kan næppe anføres særlig vægtige grunde for, at meget gamle arkivalier af statslig proveniens skulle kunne blive genstand for fri bemægtigelse. De må normalt tilhøre Rigsarkivet, såfremt de kan påvises at være udgået fra en statslig myndighed. De tidligere omtalte principper om statens højhedsret til sine arkivalier må gælde, uanset fra hvilken epokes statsmyndighed, de måtte hidrøre.

Forholdet stiller sig ikke helt så klart vedrørende gamle, historisk værdifulde privatarkiver. Det forekommer mig utvivlsomt, at et helt ukendt Saxo-manuskript, som uventet blev fundet, måtte betragtes som et nationalklenodie og som fælles kultureje, der bør afleveres til Rigsarkivet eller Det kgl. Bibliotek. Også manuskripter eller breve fra mindre kendte kulturpersonligheder fra Danmarks nyere historie må kunne opfattes som fælles kultureje.

Området er i det væsentlige kun lovreguleret for så vidt angår det, man siden landskabslovene har betegnet som danefæ, og hvorved normalt tænkes på genstande af metal- eller lignende værdi, som skal afleveres til Nationalmuseet. Hovedreglen er stadig DL 5-9-3, hvorefter »guld og sølv«, som findes enten i høje eller efter ploven eller andenstæds, og ingen kender sig ved, og kaldes danefæ, det hører kongen alene til og ingen anden«. Reglen er hentet dels fra Eriks sjællandske Lov III, 69, dels fra Jyske Lov II, 112. Ved en fr. af 22. marts 1737 blev der givet en autentisk fortolkning af 5-9-3, fordi det åbenbart kneb for såvel dommere som øvrighed at forstå reglen. Den bestemte: »Guld, sølv, metal og al anden skat, som findes nedgravet eller forborget i jord, skov, mark, hus eller andensteds, og ingen kender sig ved, det kaldes danefæ, og hører kongen alene til og ingen anden,

medmindre nogen dermed ved særdeles kgl. benådning måtte være forlenet«. Dette sidste kunne være tilfældet med hensyn til sådanne ting, som fandtes på lensbesidderes områder indtil grundloven af 1849.

Grevernes privilegier af 25. maj 1671 § 15 bestemte, at »om nogen skat udi grevskabets distrikt findes under jorden forgravet og forborgen, skal sådant greven selv og ingen anden tilhøre«. Denne ret tilkom ikke friherrerne.

Ved pl. af 7. august 1752 om godtgørelse af den kgl. kasse for gamle mønter og andet af nogen rarhed, som i Danmark og Norge findes og til Rentekammeret indsendes, bestemtes, selv om det med hjemmel i såvel DL 5-9-3 og fr. af 1737 er forbedt kongen, at det til opmuntring »for de undersætter, som noget sådant opdage . . . skal, imod samme til Rentekammeret behørig indsendes, derfor af kongens kasse nyde efter dets værd fuldkommen betaling«. De værdier, som plakaten sigter til, er »gamle mønter og andet, som formedelst dets ælde og særdeles beskaffenhed af nogen rarhed kan anses«. Hvis nogen skulle skjule sådanne værdier »være sig enten hvad foran meldt er, eller andet, som kongen i alt eller tildels tilfalder« skal han ifalde tilbørlig straf efter lovgivningen.

Disse bestemmelser er stadig gældende, således at Nationalmuseet må betale en findeløn, der svarer til fuldkommen betaling af metalværdien. Ud over metalværdien betales typisk en dusør. Man kan rejse det spørgsmål, om denne plakat skulle kunne anvendes også på historisk værdifulde arkivalier, når henses til ordene »eller andet som kongen i alt eller tildels tilfalder«. Dog ville en sådan anvendelse medføre det problem, hvorledes findereren skulle belønnes. Hvad der skulle ansættes som rimelig findeløn, vil selvfølgelig afhænge af flere forhold, f.eks. arkivaliernes alder, sjældenhed etc. Måske måtte en findeløn også tage et vist hensyn til arkivaliers værdi i handel ogandel. Arkivalier er sjældent udformet på særligt værdifuldt materiale, der vil oftest være tale om papir eller pergament. En rimelig tolkning måtte da være at give en rund findeløn som en opmuntring for findereren.

Mens DL 5-9-3 efter gængs opfattelse først og fremmest anvendes på materielle, arkæologiske fund, betyder fr. af 22. marts 1737 efter nyere dansk ejendomsretsteori en betragtelig udvidelse af arten af genstande, som kan betragtes som danefæ. Men

der synes dog stadig at være tænkt på ting af metalværdi, jfr. også pl. af 1752¹.

F. Vinding Kruse har i En nordisk Lovbog § 461 skitseret følgende regel: »Findes nogen genstand, der har historisk værdi, og hvortil der ikke længere findes nogen ejer, tilhører den staten, hvor den end findes. Finderen skal straks give meddelelse om fundet til den museumsmyndighed, som staten forordner. Denne myndighed har ret til enhver undersøgelse på stedet og kan bestemme, om den selv vil tage genstanden i forvaring eller lade den blive på stedet, i hvilket tilfælde tinglysning må ske. Hvis denne forbliven medfører tab eller udgifter udover, hvad den hidtidige tilstand har medført, skal de erstattes af staten. Finderen har krav på en af museumsmyndigheden fastsat belønning, der dog mindst skal udgøre materialets værdi«. Hvis forfatteren havde indsat ordet arkivmyndighed ved siden af museumsmyndighed og havde erindret sig, at også ting uden økonomisk materialeværdi kan have historisk interesse, ville han nok have foreslået en regel, der også omfattede historisk værdifulde arkivalier. Men Den nordiske lovbog fik i øvrigt aldrig betydning i virkelighedens verden.

Med hensyn til bortkomne ting, der kan opfattes som hittegods, gælder, jfr. lov nr. 146 af 23. april 1952 med senere ændringer, at finderens skal aflevere det fundne til det offentlige, at der derefter finder en indkaldelse sted med et vist varsel, at ejerens ret, hvis han ikke herefter melder sig, ophører, at den person, der reddede tingen i alle tilfælde har krav på findeløn, og at de fundne ting (eller deres værdi efter salg) tilfalder staten. Det synes at være den herskende opfattelse, at disse regler om hittegods ikke blot kommer til anvendelse på almindelige løsøre-genstande, men også på penge, aktier, gældsbreve og andre værdipapirer, »ja selv på breve, malerier *e.l. uden økonomisk værdi*«². Man kan i denne sammenhæng også henvise til DL 5-2-11 om forladt arv, som bestemmer: »ere ingen rette arvinger, da høre arven kongen til«.

Såfremt det drejer sig om fund af egentlige kulturklenodier, f.eks. fra middelalderen eller reformationstiden, kunne det være begrundet at lægge reglerne om danefæ eller i hvert fald deres analogi til grund, mens det om arkivalier fra det 18. eller 19. århundrede nok vil være rimeligere at bringe de almindelige hit-

tegodsregler i anvendelse, jfr. pl. af 28. september 1767 med udvidelser ved pl. af 8. juni 1811 og pl. af 5. december 1812, jfr. DL 5-9-1, som er ophævet ved de nævnte bestemmelser. Sammenfattende kan man sige, at hovedprincippet vedrørende gamle, historisk værdifulde arkivalier, som findes uden at nogen ejer længere kan påvises, bør være, at de tilhører staten, uanset om man lægger almindelige regler om hittegodts til grund, eller om man mener, at de særlige regler om danefæ eller forladt arv skulle kunne bringes i anvendelse. Det er i øvrigt interessant, at Island allerede ved en lov nr. 40 af 16. november 1907 om bevaring af fortidsminder opstillede en sontring mellem faste fortidsminder, såsom ruiner, grave m.v. og løse fortidsminder som kirkesager, håndskrifter og pengestykker. Alle fortidslevninger skulle registreres og fredes, og der skulle udbetales findeløn. Fordølgelse eller beskadigelse af fundne oldsager straffedes som ulovlig omgang med hittegodts eller beskadigelse af fremmed ejendom. Fortidsminder over 150 år måtte kun med ministeriets samtykke bringes ud af landet (se Bilag 8).

A. D. Jørgensen har i et læserbrev i Berlingske Tidende fra 1885 som svar på en artikel i Nationaltidende fra 24. januar 1885 beskæftiget sig med problemet om at opfatte arkivalier som danefæ. Artiklen fremkom som en kritik af 1885-cirkulæret om statens vindikationsret til sine arkivalier og var underskrevet »Spectator«. Det fremgår af A. D. Jørgensens svar, at Spectator havde jævnført arkivalier fremgående af statslig virksomhed med danefæ. Dette protesterede A. D. Jørgensen kraftigt imod, idet han henviste til, at arkivalier er skriftlige mindesmærker, som ikke kan kaldes herreløse. Tværtimod vil besidderen sjældent være i tvivl om, at de tilhører staten.

Spectator havde også fremført, at sådanne arkivalier kunne være udskudt eller kasseret fra de tidligere ministerier eller kollegier. Heroverfor anførte A. D. Jørgensen, at staten inden for de tidsgrænser, der her kan være tale om, aldrig har kasseret arkivalier med den udtrykkelige bestemmelse, at de skulle afhændes til bevarelse, men altid kun i det øjemed, at de skulle tilintetgøres. Arkivalier, som måtte være udskudt til kassation, kan derfor ikke siges »rettelig« at være i privates besiddelse. Han nægter ikke, at staten efter omstændighederne og efter billighed kan udbetale en erstatning til den samler, som i god tro har erhvervet arkivalierne, for hans dermed forbundne udgifter, ligesom straffelovens

regler om ulovlig omgang med hittegods ikke forhindrer politiet i at foranledige en findeløn udbetalt til den redelige finder.

Til slut fremhæver A. D. Jørgensen, at samleren for fremtiden ligesom hidtil, kan »finde en mark for sine bestræbelser, idet mangfoldige aktstykker af privat oprindelse kunne have samme historiske interesse som de offentlige; men ligesom han i den henseende selvfølgelig må være varsom for ikke at komme i konflikt med den private ejendomsret, vil han for fremtiden gøre vel i ligeledes at tænke på statens ejendomsret efter 1885-cirkulæret«. A. D. Jørgensen gjorde ikke springet til at hævde statens ejendomsret til historiske privatarkivalier. Han var på det pågældende tidspunkt selv især optaget af statens ret til statslige arkivalier. Han kunne med god grund afvise at bruge reglerne om danefæ m.v. på bortkomne statslige arkivalier. Men hvad Spectator skrev, var blot følgende: »Hvor meget danefæ tror man, at det oldnordiske museum ville være kommet i besiddelse af, såfremt bestemmelserne om fuldt vederlag i pengeværdi ikke var blevne fastslåede?« Spectator opfordrede blot staten og geheimearkivaren til at give findere eller besiddere, som afleverer den slags bortkomne arkivalier, en passende affindelsessum. Dette var, som det ses, slet ikke i modstrid med A. D. Jørgensens holdning og blev jo i øvrigt praksis i arkiverne, når man måtte erkende, at frivillige afleveringer af denne slags burde honoreres med en dusør eller en godtgørelse for udgifter m.v. Herved ændres ikke noget ved vindikationsprincippet, som f.s.v. kun bør anvendes overfor besiddere, som ikke vil aflevere sådanne arkivalier.

2. Mindesmærker

Det har hidtil været den herskende opfattelse i arkiververdenen, at arkiverne ikke bør tillægges nogen form for myndighed i forhold til arkivalier i privat besiddelse. Axel Linvald mente således, at det ville vække uvilje, om man forsøgte at tilvejebringe en lignende frednings- og tilsynsret, som lovgivningen har fastsat for historisk og arkitektonisk vigtige bygningsværker. Han frygtede, at privatsamlinger kunne blive tilintetgjort, hvis folk mødtes af nogen form for lovregulering i denne henseende³.

Denne opfattelse deles ikke af alle i dag og er i hvert fald på retur, f.eks. i Tyskland. I mange tyske retsområder er beskyttel-

sen af mindesmærker i de senere år udvidet til også at omfatte visse privatarkiver, f.eks. arkivalier hørende til private stiftelser. Problemet har været taget op til drøftelse i nyere tysk arkivretlig litteratur. Hans-Martin Maurer har således kritiseret den hidtidige snævre definition af mindesmærker, som ofte har været begrænset til mindesmærker af bygningskarakter eller i form af monumenter, oldtidsgrave, skibe etc., hvorimod løsøremindesmærker som dokumenter eller brevsamlinger først nu så småt er ved at finde vej ind i enkeltstaternes mindesmærkelovgivning. Den spænding, som består imellem hensynet til den private ejendomsret og hensynet til almenvellet eller den offentlige interesse i at beskytte kulturgoder, løses i mange tilfælde i form af beskedne rådighedsbegrænsninger. Således pålægger mange bestemmelser ejeren en opbevarings- og omsorgspligt, i visse tilfælde også en oplysningspligt. Hertil kommer visse forbud imod tilintetgørelse og forandring af arkivaliernes substans samt krav om restaureringskontrol⁴.

Efter gældende dansk ret må arkivalier, som opbevares i de offentlige arkiver, kunne være strafferetligt beskyttede ved strfl. § 194, som beskytter offentlige mindesmærker eller genstande, »som hører til offentlige samlinger« imod borttagelse, ødelæggelse eller beskadigelse. Straffen er højere end for almindeligt hærværk. Såfremt der øves hærværk af betydeligt omfang, eller gerningsmanden tidligere er fundet skyldig efter § 194 kan straffen efter § 291, stk. 2 overstige rammen efter § 194, nemlig hvis der foreligger forsæt. Hvis der foreligger groft uagtsomt hærværk er straffen lavere. Efter § 194 ifaldes kun ansvar for forsæt. Såfremt der kun foreligger simpel uagtsomhed efter § 291, eller grov eller simpel uagtsomhed efter § 194, kan der kun blive tale om at rejse erstatningssøgsmål. Man kunne måske også anvende § 194, jfr. § 291 stk. 2 på offentlige historiske arkivalier, som uretmæssigt befinder sig på private hænder, såfremt disse arkivalier bliver udsat for ødelæggelse eller beskadigelse. Eftersom de burde have været afleveret til Rigsarkivet eller landsarkiverne, kan man hævde, at de »hører til offentlige samlinger«.

Reglerne i lov nr. 195 af 8. juni 1966 om bygningsfredning med senere ændringer § 1, stk. 2 vil næppe kunne anvendes analogt på arkivalier. Den bestemmer, at arkitektoniske arbejder, monumenter og fæstningsværker af væsentlig kulturhistorisk be-

tydning kan fredes. Bestemmelsen er i det væsentlige en kodifikation af praksis. Man har på dette grundlag fredet en række statuer, milepæle, mindestøtter etc. Ordet monument tåler ikke en udlægning, der omfatter skrevne arkivalier, selv om det ville være ønskværdigt.

Man nærmer sig begrebet arkivalier, når det i lovbekg. nr. 435 af 1. september 1978 om naturfredning i § 48, stk. 2 er fastslået, at »bavtastene, helleristnings- og andre kultstene, runestene, kors, milepæle o.lign. ikke må ændres eller flyttes uden rigsantikvarens og fredningsnævnets samtykke«. Såvel runestene som milepæle rummer skriftlige meddelelser. Milepæle burde trods deres begrænsede informationsværdi i og for sig sidestilles med statslige arkivalier. Runestene og milepæle vil de fleste dog nok vægre sig mod at opfatte som arkivalier. Lovgivningen har i alt for høj grad fokuseret på materialets fysiske karakter og i realiteten set bort fra den skrevne information, som materialet måtte bære.

Ingen af de to fredningslove vil formentlig egne sig til en tilføjelse vedrørende skrevne arkivalier, selv om det kunne være ønskværdigt. De er i det hele baseret på bevaring af ting, der har en speciel fysisk fremtræden. Man vil derfor næppe som i Tyskland kunne løse arkivernes problemer ved til disse love at føje nye bestemmelser om private arkivaliers bevarelse eller ved udstedelse af udfyldende regler i form af bekendtgørelser eller cirkulærer med hjemmel i disse love. Desværre fik vi i dansk ret ikke en tilsvarende fredningslov som den islandske lov af 1907 om bevaring af fortidsminder, hvorefter man kan frede historiske dokumenter eller skriftlige fortidsminder (se Bilag 8). Løsningen bør nok findes i en ny arkivlov, der kunne optage de nødvendige beskyttelsesbestemmelser i form af rådighedsbegrænsninger samt tilsyns- og kontrolbestemmelser.

En mulig model for en sådan lovbestemmelse kunne være den, som er skitseret i den franske arkivlov af 3. januar 1979 under tit. III (se Bilag 14). Efter § 11 kan privatarkiver, som har en offentlig interesse af historiske årsager, klassificeres som »historiske arkiver« (archives historiques) efter forslag fra arkivadministrationen og med kulturministerens tilslutning. Denne klassifikation betyder ikke, at ejendomsretten til arkivalierne overgår til staten, jfr. § 12. Hvis ejeren ikke samtykker i klassifikationen, kan den udtales ved dekret af Conseil d'Etat. Men klassifikation kan også

ske som følge af ejerens ønske. Efter en sådan klassifikation vil enhver form for tilintetgørelse af sådanne arkivalier være forbudt, ligesom ejeren ikke vil kunne disponere retligt over arkivalierne uden at oplyse såvel erhververen som arkivadministrationen herom. Ejendomsretten til klassificerede arkivalier kan efter § 14 ikke fortabes ved hævd eller nogen form for forældelse. Arkivalierne må efter § 16 ikke udsættes for nogen ændringer uden tilladelse fra arkivadministrationen. Hvis ejeren vil sælge klassificerede arkivalier, skal han oplyse køberen om klassificeringen samt arkivmyndighederne om salget. Hvis ejeren vil eksportere arkivalierne, skal han på samme måde oplyse arkivadministrationen derom. Den kan da formidle, at arkivalierne reproduceres, forinden eksporten gennemføres, jfr. § 22. Med hjemmel i § 23 kan arkivadministrationen eventuelt udøve en tilbageholdsret over de klassificerede arkivalier, dog imod en godtgørelse, som fastsættes af eksportøren. Arkivalier, der er klassificeret som historiske, kan senere deklassificeres, bl.a. netop hvis de ønskes eksporteret.

Alle offentligt ansatte, som i embeds medfør deltager i offentlige eller private auktioner over arkivalier, skal, uanset om der er tale om klassificerede, historiske arkivalier eller andre arkivalier, oplyse arkivadministrationen herom i god tid i forvejen og indsende de nødvendige kataloger til denne med oplysning om tid og sted.

Hvis staten finder det nødvendigt, kan den gennem arkivadministrationen udøve en forkøbsret over alle private arkivalier, som kommer til offentlig salg, på bekostning af andre auktionkøbere, jfr. § 20. Staten kan også udøve denne ret på andre offentlige myndigheders eller stiftelsers vegne.

Hvis arkivalier, som repræsenterer en offentlig interesse af historiske grunde, men ikke er underlagt klassifikation herom, ønskes eksporteret, kræves autorisation fra kulturministeren til at gennemføre eksporten, jfr. § 24.

Det franske system må formentlig opfattes som et særligt fredningssystem, der rummer visse rådighedsbegrænsninger (forbud imod ødelæggelse eller ændringer, begrænsninger i adgangen til retlige dispositioner, udelukkelse af hævdserhvervelse samt begrænsninger i adgangen til eksport), visse tilsyns- og kontrolforanstaltninger (auktionsembedsmænds oplysningspligt m.v.) samt den statslige forkøbsret på offentlige auktioner.

I den nye finske arkivlov nr. 184 af 20. februar 1981, som skal træde i kraft 1. januar 1983, er der indført en regel om, at Rigsarkivet kan købe eller kopiere værdifulde, private arkivalier, såfremt der ellers ville opstå en åbenbar risiko for, at de blev ødelagt, tilintetgjort eller udbudt til salg. Ved køb skal den gængse pris betales ejeren. Rigsarkivet kan tage arkivalierne i besiddelse, inden spørgsmålet om køb eller kopiering er afgjort. Den norske lov nr. 3 af 29. juni 1951 om fornminne fik ved en ændring i 1963 regler om forbud imod udførsel af ting fra nyere tid af kunst-, kultur- eller personhistorisk værdi samt minder om fremstående personer uanset alder. Reglerne antages i det norske arkivvæsen at omfatte arkivalier.

Endelig kan nævnes Unesco-konventionen af 1970 om forebyggelse af og forbud imod ulovlig eksport, import og overdragelse af kulturel ejendom. Den er endnu ikke ratificeret af Danmark. Den ville, såfremt man skærper afsnittet om arkivalier, kunne komme til at styrke flere af de synspunkter, som er fremhævet i det foregående og skabe grundlag for udvikling af særregler til beskyttelse af historisk værdifulde arkivalier, der kan betegnes som dansk kulturreje.

Lovbekg. nr. 40 af 4. februar 1970 om offentlig auktion ved auktionsledere med senere ændringer åbner f.s.v. ved § 8 mulighed for, at auktionslederen kunne pålægges pligt til at give agt på, at der ikke foreligger omstændigheder, som tyder på manglende lovlig adkomst til arkivalier, der bortsælges ved auktion, samt pligt til at påse at bortsalget ikke kommer i strid med lovregler. Blandt ting, som en auktionsleder skal være opmærksom på ikke kan sælges ved auktion, nævnes danefæ, jfr. kommentaren s. 54f. Det er beklageligt, at man må konstatere f.eks. ved at læse Håndbog for auktionsledere eller den kommenterede udgave af auktionslederloven, at man ikke længere er opmærksom på 1885-cirkulæret. Dette forhold kunne muligvis rettes op ved udstedelse af et nyt cirkulære om statens ret til arkivalier af statslig proveniens og til arkivalier, der fremtræder som kulturklenodier uanset proveniens⁵.

Med hensyn til problemet om at hindre eksport af værdifulde historiske arkivalier synes der i dansk ret kun at være en bestemmelse, som forekommer mere direkte anvendelig i forhold til private arkivalier, nemlig lensloven af 4. oktober 1919 § 6, der omhandler genstande af kunstnerisk eller historisk værdi, der har

Liste

Hans Kongl. Majest. i den Danske og Norske Krigs gaarde Schyld, Indtægter, Løn, og andre Ting, som alle findes og findes i Indtægts- og Løn-Rollen d. 24 Maj 1779.

No. 102. De Kongl. General Major Schottens Compagnie

22 Caspar Kugelmann	alt 45.	55. Andreas Vogt	alt 42.
23 Daniel Schmidt	44.	64 Paul Jacoffen	67.
24 Ludvig Schmidt	48.	65 Mathias Ehler	46.
50 Anders Jacoffen	51.	72 Isachim Dreg	54.
51 Niclas Schaff	42.	74 Hartwig Hansen	42.
54 Peter Rasmann	41.	75 Hans Christoffer Frøgeman	42.
60 Gumbert Bürgen	54.	88. Andras Keiser	41.
61 Hans Georg Michel	50.	89 Christophers Klein	46.
62 Løjtnant Jensen	46.	90 Christophers Schmidt	50.
74 Niels Jørg	58.	91 Loven Gellerman	56.
87 Niels Othosen	58.	96 Ole Lassen	60.
91 Ole Krings	56.	97 Løjtnant Høstland	47.
96 Mandt Frøman	57.	99 Niels Petersen Pühr	56.
97 Jørgen Simonsen	60.	104. Jacob Gormatz	61.
100 Johan Gjelstrup	46.	105 Hans Caspar Schmidt	58.
101 Jørg Andersen	50.	109 Ditlev Lorenz	56.
102 Hans Petersen	47.	110 And. Mønst. Johanning	56.
103 Jørgen Lange	58.	113 Valerius Hauge	52.
104 Johan Seck	44.		
105 Johan Caspar Møst	46.		
109 Jacob Brøn	44.		
110 Niels Othosen	56.		
111 Niels Jørg	42.		
112 Matzen	54.		
113 Andreas Jørgen	47.		

Sum 31 Mann, jo hvor 10 Jæger, 10 Sold, 14 Mann, hvilke 50 Jæger, ind 3 Mann jo 60 Jæger passeres frid.

No. 103. De Kongl. Major Schottens Compagnie

22 Christophers Linn	alt 58 Jæger	37. Peter Gjedde	42.
25. Peter Jørg	42.	39 Martin Wörrath	41.
37. Peter Gjedde	42.	43. Niels Hæmmer	48.
39 Martin Wörrath	41.	45 Valentin Koffersberg	60.
43. Niels Hæmmer	48.	67. Samuel Hansen	57.
45 Valentin Koffersberg	60.	74 Hans Jacoffen	54.
67. Samuel Hansen	57.	78 Niels Petersen	59.
74 Hans Jacoffen	54.	89 Andreas Killing	58.
78 Niels Petersen	59.	90 Jørgen Schwarz	56.
89 Andreas Killing	58.	94. Christen Georg Taylor	46.
90 Jørgen Schwarz	56.	97 Hans Anderssen	58.
94. Christen Georg Taylor	46.	99 Johan Wörrath	75.
97 Hans Anderssen	58.	100 Caspar Richter	46.
99 Johan Wörrath	75.	105 Thomas Nielsen	56.
100 Caspar Richter	46.	106 Isachim Røffin	65.
105 Thomas Nielsen	56.		
106 Isachim Røffin	65.		

Sum 17 Mann jo hvor 10 Jæger, 10 Sold, 3 Mann, hvilke 50 Jæger, ind 2 Mann jo 50 Jæger ind 10 Jæger passeres.

No. 104. De Kongl. Major Bülow's Compagnie

19 Johan Lunde	alt 58 Jæger	24. Johan Reinhardt	47.
20 Carl Blum	58.	25 Johan Henrik Litzman	46.
24. Johan Reinhardt	47.	26 Peter Nielsen	47.
25 Johan Henrik Litzman	46.	27. Søren Kaas	45.
26 Peter Nielsen	47.	28 David Brinch	51.
27. Søren Kaas	45.	29. Mathias Petersen	44.
28 David Brinch	51.	37. And. Michumsen Windbo	42.
29. Mathias Petersen	44.	40. Carl Nielsen	42.
37. And. Michumsen Windbo	42.	41. Carl Nielsen	52.
40. Carl Nielsen	42.	47. Hans Wörrath	52.
41. Carl Nielsen	52.	49. Jens Nørdbo	56.
47. Hans Wörrath	52.		
49. Jens Nørdbo	56.		

I 1975 blev spørgsmålet om eksport af historisk betydningsfulde privatarkiver aktuelt. Familien v. Schottens privatarkiv var i 1930'erne blevet deponeret i Rigsarkivet. I 1975 forlangte og fik arvingerne, som nu var bosat i U.S.A., arkivet udleveret i henhold til deponeringsaftalen. Rigsarkivet fik dog tilladelse til at fotokopiere dokumenterne forinden. Arkivet spænder over tidsrummet 1651–1865 og er et karakteristisk eksempel på den flydende overgang mellem private og statslige papirer, som kendetegner mange af periodens embedsmænds privatarkiver – således indeholder det denne liste over mandskab over 40 år i den kgl. danske livgarde til fods, 1709. – RA Pr.ark. 6298.

almindelig (offentlig) interesse og er i lensbesiddernes varetægt. De skal efter stk. 1 forblive her i landet efter overgang til fri ejendom, ligesom de – »forsåvidt de udgør en samling, (kan) gøres tilgængelige for almenheden« efter nærmere angivne regler og efter forslag fra besidderen. Dette må indbefatte, at lensbesidderen kan påtage sig at stille samlingen af arkivalier – også private godsarkiver – til disposition for offentligheden, herunder for forskningen, enten ved at tilstede adgang til samlingen på godset eller ved aflevering til eller deponering i det respektive landsarkiv. Hvis sådanne genstande derimod ønskes solgt, skal der ved den første afhændelse af dem erlægges en tilsvarende afgift, som der blev erlagt ved frigivelsen, »samt gives det offentlige en forkøbsret til den værdi«, som fastsættes af kulturministeren efter et udmeldt sagkyndigt skøn. Fra reglen om, at de skal forblive i Danmark, kan der kun dispenseres af kulturministeren, såfremt der erlægges en dobbelt afgift af den før anførte.

Vi kender således i dansk ret både regler om statens forkøbsret til historiske kulturværdier og om en begrænsning i eksportmuligheden. Der ville da ikke være tale om at indføre helt nye retlige principper, hvis man skabte en mere almindelig lovregulering efter den franske model, men kun om at indføre en regulering for andre historisk værdifulde private arkivalier ved siden af reglen om godsarkivalier, hidrørende fra de tidligere lensbesiddere m.v.

Det ville være nyttigt, efterhånden som interessen for historisk værdifulde arkivalier vokser, at kunne hindre eller begrænse eksport eller i hvert fald sikre den fornødne reproduktion, inden eksport sker.

Man kan i denne sammenhæng også erindre om Per Clemenssons artikel om tyveri fra svenske arkiver, hvor han vedrørende statslige arkivalier anbefalede en ændring af fornminneslagen for at sikre statslige arkiver ret til at købe bortstjålne arkivalier tilbage for en langt mindre pris end f.eks. en (filatelistisk) markedspris. Endvidere anbefaledes, at reglerne om forbud imod udførsel af kulturgoder burde udvides til at omfatte arkivalier. Dette vil formentlig nu blive tilfældet, idet Sverige står umiddelbart over for vedtagelsen af en lov om »Skydd mot utförsel av kulturföremål«, som vil omfatte arkivalier (se Bilag 17).

Derimod nævner han ikke muligheden for at indføre nye regler om vindikation. Statens særlige interesse i sine egne dokumenter

og i at bevare disse som alment kulturgode burde ikke kunne tilsidesættes under henvisning til godtroende køberes smålige omsætningsinteresse. Købere af arkivalier burde disciplineres til større agtsomhed⁶.

1. *F. Vinding Kruse*, *Ejendomsret I*, s. 421 med der anført nyere litteratur; *Stephan Hurwitz*, *S. D.*, s. 402f og især *Torben Lund*, *Juristen*, 1942, s. 657ff.
2. *F. Vinding Kruse*, a. st. I, s. 592.
3. *Inger Dübeck*, *Dansk Arkivret*, s. 134.
4. *Inger Dübeck*, ib., s. 30f. *Hans-Martin Maurer*, *Archive im Schutz des Denkmalrechts*, *Der Archivar*, 33, (1980), s. 170–176.
5. *V. Ravnholt Rasmussen*, *Håndbog for auktionsledere* (1938); *Auktionslederloven med kommentarer ved V. Ravnholt Rasmussen* (1980).
6. *Per Clemmenson*, *Tanker kring stølder i arkiv a. st.* s. 21–23.

Sammenfatning og konklusion

I *Kapitel I* rejses to sammenhørende problemer, dels hvorledes man skal karakterisere statens ret til at holde arkiver, dels om statens ret til sine arkivalier er af offentligretlig eller privatretlig art. Historisk er retten til at holde statslige arkiver, ofte kaldet *ius archivi*, blevet opfattet som en majestætsrettighed eller en statslig højhedsmagt, altså en offentligretlig kompetence. Et offentligt arkiv skulle oprettes med hjemmel i særlig statslig kompetence eller i et særskilt privilegium. Formålet med oprettelsen af arkiver var tidligere primært det offentligretlige hensyn at sikre den fortsatte bevisfunktion af de opbevarede dokumenter, protokoller m.v. Denne historiske begrundelse kan for så vidt stadig lægges til grund som en delbegrundelse, selv om formålet med statsarkiver i de sidste 100 til 150 år i stigende grad er blevet at sikre forskningen og offentligheden adgang til arkivalierne, samt det mere museale hensyn, at sikre og bevare nationens skriftligt nedfældede kulturklenodier, som også er primært offentligretlige hensyn.

Spørgsmålet om kommunale myndigheders historiske ret til at holde arkiver, belyses ved spredte eksempler dels fra fremmed ret, dels fra dansk kommunalret. Det antages, at kommunerne i vidt omfang forfølger samme formål som staten, og at kommunerne følgelig bør have tilsvarende rettigheder, som staten har, både med hensyn til at oprette arkiver og med hensyn til arkivalier. Rigsarkivet har ingen beføjelser i forhold til kommunale arkiver, men antages dog i sin egenskab af landsarkivernes overordnede instans, at have en begrænset kompetence i de tilfælde, hvor landsarkiverne efter kommunal lovgivning er tillagt en vis tilsynsmyndighed og adkomst til at afgøre tvivlsspørgsmål vedrørende aflevering eller opbevaring af arkivalier. Det ville være ønskværdigt, om det danske rigsarkiv i lighed med det finske, efter den nye finske arkivlov, fik tillagt en udtrykkelig kompetence til at udstede generelle retningslinier og til at håndhæve

disse som overordnet instans i tvivlsspørgsmål vedrørende arkivproblemer, som måtte opstå mellem kommuner og landsarkiver.

Mens de formål, som ligger bag ønsket om at etablere statsarkiver, må karakteriseres som båret af offentligretlige hensyn, kan arkivernes adkomst til deres samlinger af arkivalier anskues både ud fra offentligretlige og privatretlige hensyn. Det historiske formål med arkivering af statslige dokumenter m.v. beskrives nærmere i underafsnit 2 som først og fremmest sikring af disses bevisfunktion. Offentlige dokumenter tillagdes normalt *fides perpetua* d.v.s. bestandig troværdighed, hvilken opfattelse støttes på eksempler hentet fra det 19. århundredes procesteori. Andre dokumenter m.v. skulle dog kun tjene administrative formål, hvorfor de set ud fra det ældre bevissystem var mindre bevaringsværdige. Den særlige bevisfunktion for visse dokumenter blev ikke opretholdt ved retsplejeloven af 1916 (1919), som indførte ændrede bevisregler, især princippet om bevisbedømmelsens frihed.

Så længe retten til at holde arkiv må opfattes som en højhedsret, og statslige dokumenters opbevaring især er dikteret af offentligretlige hensyn, forekommer anvendelsen af privatretlige vindikationssynspunkter måske at være en mindre hensigtsmæssig retlig konstruktion.

Eftersom statslige arkivalier er udsprunget af en offentligretlig kompetence, kan de normalt ikke overdrages til udenforstående. Tidligere indehavere af et embede eller disses arvinger kan ikke retmæssigt overdrage de af embedsfunktionen eller af forgængerne i embedet skabte produkter.

Trods statens offentligretlige beføjelse i henseende til arkiver og statslige arkivalier, må staten formentlig erkendes tillige at sidde inde med almindelige ejerbeføjelser over sine samlinger af arkivalier, hvad enten de befinder sig i myndighedernes ressortarkiver eller i Rigsarkivet eller landsarkiverne. Om det samme gælder de statslige arkivalier, som aldrig har været afleveret, og som nu befinder sig på private hænder, er som udgangspunkt mere tvivlsomt. Ikke sjældent har arkivvæsenet end ikke kendskab til, om sådanne arkivalier overhovedet eksisterer længere, før man ved et tilfælde får oplysning herom. Det antages, at staten trods dette bør have ret til alle statslige arkivalier, uanset hvor de befinder sig, og at staten bør kunne hævde et ubetinget

vindikationskrav også med hensyn til hidtil upåagtede arkivalier, netop fordi den statslige ejendomsret har sit udspring i den statsforfatningsretlige kompetenceudøvelse.

Med støtte i vindikationscirkulæret af 1885 og ældre tingsretlig teori rejses spørgsmålet, om det er muligt på grundlag af ældre hævdsteori at opstille en regel om, at hævdserhvervelse eller anden form for privatretlig retserhvervelse kan hindres, såfremt der kan påvises en forfatningsmæssig hindring for salg m.v.

I sidste underafsnit redegøres nærmere for statens ejendomsret til sine arkivalier. Det antages bl.a. under henvisning til drøftelserne omkring de islandske håndskrifter, at staten (og kommunerne) kan opfattes som formueretlige retssubjekter med den følge, at staten må kunne hævde en almindelig ejendomsret til statslige arkivalier.

Om man vil betegne statens ret til sine arkivalier som en ejendomsret eller som en højheds- eller suverænitetsret afhænger af den konkrete synsvinkel. Men realiteten må være, at begge forhold er afgørende for statens retsstilling. Det spørgsmål rejses flere gange, om det ikke ville være hensigtsmæssigt at opfatte historisk værdifulde arkivalier som alment kultureje d.v.s. som undergivet en specifik statslig ejendomsret, uanset om arkivalierne befinder sig i arkivernes samlinger, er kommet uretmæssigt på private hænder, eller slet ikke er i nogens besiddelse, og uanset om der er tale om statslige eller private arkivalier. Det bemærkes, at ikke nær alle arkivalier, heller ikke af ældre dato, kan opnå prædikatet historisk værdifulde.

En vigtig forudsætning for den arkivretlige vindikationsret ligger i forvaltningssystemets regler om bevaring af offentlige myndigheders arkivalier og disses aflevering til Rigsarkivet eller landsarkiverne. Reglerne om aflevering repræsenterer forvaltnings- og arkivsystemets hovedprincip, mens den særlige vindikationsregel repræsenterer undtagelsen. *Kapitel II* skal belyse hovedprincippet. Regler, som pålægger centraladministrationens enkelte myndigheder en afleveringspligt i forhold til Rigsarkivet, har udviklet sig ret sent. Først med arkivbekendtgørelsen af 1976 § 6 kan man tale om en generel pligt for alle statslige institutioner til at aflevere deres arkivalier til Rigsarkivet eller landsarkiverne. Indtil da har der kun eksisteret spredte enkeltregler eller en vis administrativ praksis om aflevering fra lokale underordnede myndigheder til de respektive landsarkiver.

Den historiske gennemgang af afleveringsprincippet vedrører ikke blot aflevering til datidens Geheimearkiv, men også overlevering af embedsarkiver til efterfølgeren i embedet samt aflevering til en overordnet myndighed, f.eks. amtmanden eller Danske Kancelli. Disse sidste spredte regler var primært båret af hensynet til at sikre arkivaliernes fortsatte bevisfunktion. De yngre regler om aflevering til Rigsarkivet eller landsarkiverne er både baseret på hensynet til den fortsatte administrative eller judicielle værdi, de endnu måtte rumme for statens myndigheder, og på deres mulige bevisfunktion for borgerne; men herudover er reglerne også udviklet af hensyn til arkivaliernes historiske værdi og betydning for forskningen.

Hovedprincippet om de offentlige myndigheders afleveringspligt, som fastsloges ved arkivbekendtgørelsen fra 1976, blev modificeret allerede i løbet af få år, idet lov om offentlige myndigheders registre af 8. juni 1978 indførte en principiel bestemmelse om, at dokumentationsindholdet i statens edb-registre normalt skal slettes, så snart det ikke længere har almindelig administrativ værdi. Hertil kommer, at der skal erhverves særlig tilladelse fra Justitsministeriet, såfremt en myndighed ønsker at bevare et register ved at aflevere det til Rigsarkivet. Loven om offentlige myndigheders registre har således slået en kraftig bølge i arkivbekendtgørelsens bestemmelser.

Kommunale myndigheder har ikke og har aldrig haft nogen pligt til at aflevere kommunale arkivalier til statens arkiver. De har derimod siden oprettelsen af landsarkiverne haft ret til at aflevere deres arkivalier til disse, såfremt der ellers kunne opnås enighed om betingelserne. De enkelte kommunale myndigheder har derimod pligt til selv at opbevare deres arkivalier på betryggende måde. Det antages, at denne pligt må indebære, at kommunerne ikke bør godkende, at kommunalt ansatte personer eller personer i kommunale hvern ved deres fratræden undlader at aflevere tjenstlige arkivalier til efterfølgeren eller til det centrale kommunearkiv.

I underafsnit 3 belyses arkivernes praksis med hensyn til erhvervelse af arkivalier, der på et eller andet tidspunkt efter ophøret af deres umiddelbare administrative eller judicielle betydning er kommet på private personers eller institutioners hænder. Det er karakteristisk for flere af de nævnte eksempler, at der har været rejst tvivl om de pågældende arkivaliers proveniens, d.v.s.

om de er offentlige myndigheders arkivalier, der principielt skal afleveres til Rigsarkivet eller landsarkiverne, eller om de er private arkivalier, som ejeren kan aflevere, hvis han selv ønsker det, eller beholde, sælge eller tilintetgøre.

Arkivalier hidrørende fra centraladministrationen har det sjældent voldt problemer at få afleveret, selv om de måtte være bortkommet fra centraladministrationens varetægt eller aldrig afleveret. Hvor problemet i tidens løb er opstået, har der som oftest været tale om, at afgående embedsmænd har undladt at aflevere tjenstlige dokumenter eller protokoller. Arkiverne har ikke sjældent opdaget det derved, at den pågældende persons privatarkiv er blevet afleveret til Rigsarkivet, i nogle tilfælde også til Det kgl. Bibliotek, som derefter har rettet henvendelse til Rigsarkivet. Sådanne privatarkiver viser sig ofte at rumme tjenstlig korrespondance. Hvor offentlige arkivalier måtte være kommet ud i omsætningen, vil det bero på andre, men lige så tilfældige omstændigheder, om eller hvornår arkiverne får kendskab til dem.

Arkivalier fra den lokale statsadministration eller lokaljurisdiktionen, især de arkivalier, som er udgået fra tidligere jorddrotlig eller patrimonial embedsførelse, har typisk voldt større problemer. Senere, også en del nulevende, godsbesiddere har ofte vanskeligt ved at forstå, at disse arkivalier ikke er en del af deres private godsarkiv; men at de som offentlige arkivalier forlængst burde have været afleveret til det respektive landsarkiv og ikke retmæssigt kan være i deres besiddelse. Nogle godsbesiddere synes at udnytte arkivernes interesse i også at erhverve det private godsarkiv som en slags pression. Man lader forstå, at hvis staten kræver de ældre embedsarkiver udleveret, skal den ikke forvente at erhverve det private godsarkiv. Det er i øvrigt bemærkelsesværdigt, at det først og fremmest var ud fra ønsket om at sikre sådanne offentlige arkivalier, at vindikationscirkulæret af 1885 blev udstedt.

Praksis viser, at konflikter især er opstået, hvor private interesser stødte sammen med offentlige. Der er dog også eksempler på sammenstød mellem statslige og kommunale interesser. I sidstnævnte tilfælde synes det, som om staten har været lidt mere tilbøjelig til at give efter, især i tilfælde, hvor de omtvistede arkivalier i øvrigt opbevaredes på lige så betryggende måde som i Rigsarkivet og under tilsvarende betingelser, f.eks. m.h.t. tilgæn-

gelighed for forskningen. En klar stillingtagen til problemet synes dog aldrig at være truffet.

Efter omtalen af arkivaliegrupper, hvis offentlige proveniens eller herkomst vel er blevet betvivlet fra anden side, men som arkiverne finder utvivlsom, redegøres for arkivernes praksis med hensyn til arkivalier hidrørende fra forskellige former for virksomhed, som ligger på grænsen mellem offentlig og privat virksomhed, således forskellige former for autoriseret virksomhed, eller private institutioner m.v., som modtager betydelige offentlige tilskud eller har fået overladt en offentlig kompetence. Hvor man allerede i dag kan stille vilkår om, at en virksomhed i forbindelse med kompetenceoverladelser skal efterleve offentlighedslovens regler om aktindsigt på virksomhedens sagsmateriale, må man tillige kunne stille vilkår om, at virksomheden skal underkaste sig de almindelige regler om aflevering af arkivalier til Rigsarkivet.

Selv, hvor sådanne vilkår ikke er stillet, kan Rigsarkivet selvfølgelig henstille til private selskaber eller virksomheder, at de drager omsorg for at bevare vigtige arkivalier til belysning af virksomhedens drift og historie, og at de undlader skadelige og uovervejede kassationer, selv om der ikke kan blive tale om at påtvinge en aflevering til Rigsarkivet eller Erhvervsarkivet.

I underafsnit 4 undersøges det særlige problem, hvorledes kommunale myndigheders retsstilling med hensyn til bortkomne kommunale arkivalier må antages at være. Som principielt udgangspunkt antages, at kommunerne må have en til staten svarende ret til at kræve sådanne arkivalier afleveret til kommunernes egne arkiver.

Private besiddere af statslige arkivalier har fra tid til anden forsøgt at aflevere statslige arkivalier til landsarkiverne som depositum, hvorved besidderne søger at sikre sig ret til når som helst at kræve arkivalierne tilbageleveret fra landsarkiverne.

I underafsnit 5 redegøres nærmere for, hvorfor statslige arkiver ikke bør gå ind på sådanne arrangementer. Det erkendes, at landsarkiverne rent faktisk har gjort det ud fra et ønske om at bevare godsejernes tillid og i håb om, at man via denne imødekommenhed kan sikre, at de respektive godsejere også vil aflevere deres private godsarkiver. Hvis staten havde en klar hjemmel til at sikre historisk værdifulde privatarkiver mod tilintetgørelse, salg, eksport el. lign., behøvede landsarkiverne ikke at lade

sig tvinge eller true ind i sådanne retligt uacceptable transaktioner.

Landsarkiverne burde dog under alle omstændigheder gøre de nuværende uretmæssige besiddere af ældre arkivalier af statslig herkomst klart, at forholdet kunne legaliseres derved, at godsejerne blev gjort opmærksom på, at de faktisk har arkivalierne i depositum fra landsarkiverne, d.v.s. i forvaring på statens vegne og med de deraf følgende konsekvenser i retning af ansvar for, at arkivalierne ikke ødelægges m.v.

I *Kapitel III* undersøges problemet om offentlige myndigheds ret til de arkivalier, som er fremgået af myndighedens virksomhed, kan bortfalde ved eksstinktion eller ved hævd. Efter en gennemgang af almindelige vindikations- og eksstinktionsregler, gives en nærmere redegørelse for den specifikke vindikationsadgang, der er tillagt Rigsarkivet, og spredte eksempler på anvendelse deraf.

Arkiverne har i deres praksis hidtil fulgt en pragmatisk linie. Normalt søger man at opnå en mindelig ordening, således at den nuværende besidder eller den antikvarboghandler, som har rettet henvendelse til Rigsarkivet om arkivalierne, søges holdt nogenlunde skadesløs for direkte udlæg. Såfremt det på et eller andet tidspunkt skulle vise sig umuligt at opnå en rimelig ordening med en besidder af statslige arkivalier, bør man nok gribe til anlæggelse af vindikationssøgsmål ikke blot for at statuere et eksempel, men også for at få afklaret de retlige problemer omkring anvendelsen af vindikationscirkulæret.

Der har i kommunalretlig sammenhæng været rejst spørgsmål, om en kommune vil kunne vindicere bortkomne arkivalier med hjemmel i vindikationscirkulæret eller dettes analogi. Dette antages ikke at kunne ske. Derimod antages kommuner at kunne anlægge vindikationssøgsmål efter almindelige vindikationsretlige principper.

I sidste underafsnit redegøres bl.a. med støtte i ældre enkeltlovgivning og tingsretlig teori for spørgsmålet, om statens ret til sine arkivalier kan bortfalde derved, at andre vinder hævd over arkivalierne. Arkivernes praksis viser, at staten altid har tilkendegivet sin ret til ældre arkivalier, hvor problemet er dukket op, selv om staten ikke har foranstaltet en systematisk indsamling af sådanne arkivalier, og vel heller ikke har mulighed for at vide,

om arkivalier, som ikke er afleveret, for længst er gået til grunde eller eksisterer på private hænder efter måske for længst at være kommet ud i omsætningen. Kun hvor staten har kendskab til sådanne arkivaliers eksistens og til, hvor de befinder sig, f.eks. hos efterkommere efter tidligere godsbesiddere, kan man f.s.v. bebrejde staten, at man ikke har gjort mere ihærdige foranstaltninger for at erhverve arkivalierne, men har ladet uvedkommende hensyn til en usikker fremtidig erhvervelse af private godsarkiver spille ind. Trods usikkerhed om forståelse af hævdreglernes anvendelse på statslige arkivalier, antages hævd ikke at kunne vindes over denne form for statsejendom. Det ville i øvrigt være ønskeligt, om danske arkiver i lighed med franske fik en egentlig lovhjemlet ret til at sikre statslige arkivalier imod ekstinktive erhvervelser, hævd eller anden form for retsfortabelse.

I *Kapitel IV* undersøges problemet om offentlige myndigheders, herunder arkivernes, strafferetlige beskyttelse dels imod offentlig ansattes tjenesteforseelser, dels imod ulovlig tilegnelse af statslige arkivalier. Straffeloven antages at rumme mulighed for at ramme tjenesteforseelser, hvad enten der er tale om ansatte i almindelige offentlige myndigheder eller i arkiverne, og hvad enten der er tale om almindelige pligtforsømmelser eller skødesløshed i tjenesten med hensyn til arkivaliernes sikkerhed. Ulovlig tilegnelse af arkivalier antages strafferetligt at kunne henføres under almindelige berigelsesforbrydelser, dog at denne form for forseelse typisk vil forekomme i form af ulovlig omgang med hittegoods eller tyveri.

I *Kapitel V* undersøges gældende ret omkring beskyttelse af kulturgoder eller mindesmærker. Der rejses spørgsmål, om reglerne om danefæ m.v. eller forladt arv vil kunne bruges som hjemmel for statens tilegnelse af historisk værdifulde arkivalier i privateje og af formentlig privat herkomst. I vesttysk og norsk ret er der i de senere år skabt mulighed for beskyttelse af historisk værdifulde privatarkivalier med hjemmel i mindesmærkelovgivningen, og i Frankrig og Finland har særlige arkivlove tilsikret de statslige arkivmyndigheder mulighed for at pålægge ejere visse rådighedsbegrænsninger samt tillagt myndighederne en tilsyns- og kontrolkompetence. Dansk ret har kun meget få bestemmelser, som kunne lægges til grund for at skabe øget sikkerhed for bevaring af arkivalier, som kan betegnes som historiske kulturgoder.

Det ville være ønskeligt, om der kunne opnås lovhjemmel til beskyttelse af sådanne private arkivalier ved en klassifikation som alment kulturreje. Som begrundelse herfor kunne yderligere anføres, at staten ved at undlade at værdisætte iøvrigt værdifulde privatarkiver f.eks. ved arveskifte, til gengæld burde kunne pålægge ejerne en forpligtelse til at bevare sådanne privatarkiver. Den franske model forekommer efterlignelsesværdig. En ny dansk arkivlov burde rumme regler om forbud imod ødelæggelse eller ændringer af historiske arkivalier samt regler om udelukkelse af hævds erhvervelse eller andre former for retsfortabelser i forhold til staten vedrørende statslige arkivalier. Auktionsemedsmænd og skifteretter m.v. bør pålægges en klar oplysningspligt vedrørende alle former for historisk værdifulde arkivalier uanset proveniens. Om private arkivalier af historisk værdi bør der indføres regler om begrænsning i adgang til eksport og om statens forkøbsret. Det ville være ønskværdigt, om besiddere af private godsarkiver af historisk værdi fra de tidligere len fik indskærpet den pligt, som er hjemlet i lensloven, til at stille deres samlinger til disposition for offentligheden, herunder for forskningen, enten i lokaler i godset eller i et landsarkiv.

Zusammenfassung und Konklusion

Übersetzung: Dr. jur. Georg Rona

Im I. Kapitel werden zwei miteinander verbundene Probleme aufgeworfen, einerseits, wie man das Recht des Staates zur Haltung von Archiven charakterisieren soll, andererseits, ob das Recht des Staates auf seine Archivalien öffentlich-rechtlicher oder privatrechtlicher Natur ist. Historisch gesehen wurde das Recht, staatliche Archive zu unterhalten, oft als *ius archivi* bezeichnet, als ein Majestätsrecht oder als staatliches Hoheitsrecht, also als eine öffentlich-rechtliche Befugnis, ausgefaßt. Ein öffentliches Archiv sollte auf der Basis einer besonderen staatlichen Zuständigkeit oder eines speziellen Privilegiums errichtet werden. Der Grund für die Anlage von Archiven war früher in erster Linie das öffentlich-rechtliche Interesse daran, den Forstbestand der Beweisfunktion der aufbewahrten Urkunden, Protokolle usw. zu sichern. Diese historische Begründung kann an und für sich auch heute noch als Teilmotivierung zugrunde gelegt werden, obwohl der Zweck der Staatsarchive in den letzten 100 bis 150 Jahren in zunehmendem Maß der geworden ist, der Forschung und der Öffentlichkeit Zugang zu den Archivalien zu sichern, wozu sich das mehr museal betonte Bestreben gesellt, die schriftlich niedergelegten Kulturkleinodien der Nation zu sichern und zu bewahren; und auch hier handelt es sich um öffentlich-rechtliche Interessen.

Die Frage des historischen Rechts der Kommunalbehörden, Archive zu unterhalten, wird durch verstreute Beispiele teils aus fremdem Recht, teils aus dem dänischen Kommunalrecht beleuchtet. Man nimmt an, daß die Gemeinden weitgehend dieselben Ziele verfolgen wie der Staat, und daß die Gemeinden daher Rechte haben müssen, die denen des Staates entsprechen, sowohl was die Anlage von Archiven als auch was Archivalien betrifft. Das Reichsarchiv hat den kommunalen Archiven gegenüber keinerlei Befugnisse, doch ist anzunehmen, daß es als den Landesarchiven übergeordnete Behörde in den Fällen, wo den

Landesarchiven nach der kommunalen Gesetzgebung ein gewisses Aufsichtsrecht und die Entscheidung von Zweifelsfragen betreffend die Ablieferung oder Aufbewahrung von Archivalien zukommt, eine begrenzte Kompetenz hat. Es wäre zu wünschen, daß das dänische Reichsarchiv, ebenso wie das finnische nach dem neuen finnischen Archivgesetz, die ausdrückliche Befugnis erhielte, allgemeine Richtlinien zu erlassen und diese, wenn sich Zweifelsfragen in bezug auf Archivalien zwischen Gemeinden und Landesarchiven ergeben sollten, als übergeordnete Instanz zu handhaben.

Während die Zwecke, die der Anlage von Staatsarchiven zugrunde liegen, als von öffentlich-rechtlichen Interesse getragen charakterisiert werden müssen, kann das Recht der Archive auf ihre Archivaliensammlungen sowohl aus öffentlich-rechtlicher als aus privatrechtlicher Sicht betrachtet werden. Im Unterabschnitt 2 wird näher ausgeführt, daß der historische Zweck der Archivierung staatlicher Urkunden usw. vor allem anderen der ist, ihre Beweisfunktion zu sichern. Öffentlichen Urkunden wurde im allgemeinen *fides perpetua*, d.h. immerwährende Glaubwürdigkeit beigemessen, welche Auffassung sich auf Beispiele stützt, die aus der Prozeßtheorie des 19. Jahrhunderts stammen. Andere Urkunden usw. sollten jedoch nur administrativen Zwecken dienen, weshalb sie unter dem Gesichtswinkel des älteren Beweissystems weniger bewahrenswert waren. Die besondere Beweisfunktion gewisser Urkunden wurde in der Prozeßordnung von 1916 (1919), die andere Beweisregeln, insbesondere das Prinzip der freien Beweiswürdigung, einführte, nicht aufrechterhalten.

Solange das Recht zur Archivhaltung als Hoheitsrecht aufgefaßt werden muß und die Aufbewahrung staatlicher Urkunden insbesondere von öffentlich-rechtlichen Rücksichten diktiert wird, mag die Anwendung privatrechtlicher Vindikationsprinzipien als eine weniger zweckmäßige rechtliche Konstruktion erscheinen.

Nachdem staatliche Archivalien aus einer öffentlich-rechtlichen Kompetenz entsprungen sind, können sie normalerweise Außenstehenden nicht übertragen werden. Frühere Inhaber eines Amtes oder deren Erben können die aufgrund der Amtsfunktion oder von ihren Amtsvorgängern geschaffenen Produkte nicht rechtmäßig anderen übertragen.

Unbeschadet der öffentlich-rechtlichen Befugnis des Staates in bezug auf Archive und staatliche Archivalien muß vermutlich zugegeben werden, daß der Staat zugleich die normalen Befugnisse eines Eigentümers bezüglich seiner Archivaliensammlungen besitzt, ob sie sich nun in den Ressortarchiven der Behörden, im Reichsarchiv oder in den Landesarchiven befinden. Ob das auch für die staatlichen Archivalien gilt, die nie abgeliefert wurden und sich nun in Privatbesitz befinden, ist als Ausgangspunkt zweifelhafter. Nicht selten weiß das Archivwesen nicht einmal, ob derartige Archivalien überhaupt noch existieren, bis man durch einen Zufall Aufschluß darüber erhält. Es ist anzunehmen, daß der Staat trotzdem ein Recht auf alle staatlichen Archivalien haben muß, ohne Rücksicht darauf, wo sie sich befinden, und daß der Staat einen unbedingten Vindikationsanspruch auch in bezug auf bisher unbeachtete Archivalien geltend machen können muß, weil eben das staatliche Eigentumsrecht seinen Ursprung in der Ausübung der staatsverfassungsrechtlichen Kompetenz hat.

An Hand des Vindikationszirkulars von 1885 und der älteren sachenrechtlichen Theorie wird die Frage aufgeworfen, ob es möglich sei, auf der Basis der älteren Ersitzungstheorie eine Regel des Inhalts aufzustellen, daß die Ersitzung oder eine andere Art von privatrechtlichem Erwerb verhindert werden könne, wenn nachgewiesen werde, daß dem Verkauf usw. ein verfassungsmäßiges Hindernis entgegenstehe.

Im letzten Unterabschnitt wird das Eigentumsrecht des Staates an seinen Archivalien näher ausgeführt. U.a. unter Hinweis auf die Debatte um die isländischen Handschriften wird die Auffassung vertreten, daß der Staat (und die Gemeinden) als Rechtssubjekt(e) in vermögensrechtlicher Beziehung aufgefaßt werden kann (bzw. können), woraus folgt, daß der Staat ein normales Eigentumsrecht an staatlichen Archivalien geltend machen können muß.

Ob man das Recht des Staates an seinen Archivalien als Eigentumsrecht oder als Hoheits- oder Souveränitätsrecht bezeichnen will, hängt von dem jeweiligen Gesichtspunkt ab. Tatsache ist aber, daß beide Umstände für die Rechtsstellung des Staates entscheidend sind. Es wird mehrmals die Frage erhoben, ob es nicht zweckmäßig wäre, historisch wertvolle Archivalien als allgemeines Kulturgut aufzufassen, d.h., daß sie einem spezifischen staatlichen Eigentumsrecht unterstehen, ohne Rücksicht

darauf, ob sich die Archivalien in den Sammlungen der Archive befinden, unrechtmäßig in Privatbesitz gekommen oder überhaupt nicht in jemandes Besitz sind, und ohne Rücksicht darauf, ob es sich um staatliche oder private Archivalien handelt. Es sei bemerkt, daß bei weitem nicht alle Archivalien, auch wenn sie älteren Datums sind, das Prädikat historisch wertvoll verdienen.

Eine wichtige Voraussetzung für das archivrechtliche Vindikationsrecht sind die Vorschriften des Verwaltungssystems für die Bewahrung der Archivalien öffentlicher Behörden und für deren Ablieferung an das Reichsarchiv oder die Landesarchive. Die Vorschriften für die Ablieferung bilden das Hauptprinzip des Verwaltungs- und Archivsystems, während die spezielle Vindikationsvorschrift die Ausnahme darstellt. Das *II. Kapitel* soll das Hauptprinzip erhellen. Vorschriften, die den einzelnen Behörden der Zentralverwaltung eine Ablieferungspflicht an das Reichsarchiv auferlegen, haben sich recht spät entwickelt. Erst seit § 6 der Archivverordnung von 1976 kann man von einer allgemeinen Pflicht aller staatlichen Institutionen, ihre Archivalien an das Reichsarchiv oder die Landesarchive abzuliefern, sprechen. Bis dahin gab es nur verstreute Einzelschriften beziehungsweise eine gewisse administrative Praxis, was die Ablieferung von seiten untergeordneter Lokalbehörden an die entsprechenden Landesarchive betrifft.

Die historische Behandlung des Ablieferungsprinzips betrifft nicht nur die Ablieferung an das Geheimarchiv jener Zeit, sondern auch die Übergabe von Amtsarchiven an den Amtsnachfolger sowie die Ablieferung an eine übergeordnete Behörde, z.B. an den Landrat oder an die Dänische Kanzlei. Diese letzteren verstreuten Vorschriften fußten in erster Linie auf dem Bestreben, die fortdauernde Beweisfunktion der Archivalien zu sichern. Die jüngeren Vorschriften für die Ablieferung an das Reichsarchiv oder die Landesarchive basieren auf der Rücksichtnahme auf sowohl den administrativen oder judiziellen Wert, den die Archivalien gegebenenfalls noch für die staatlichen Behörden haben, als auch ihre eventuelle Beweisfunktion für die Bürger; darüber hinaus wurden die Vorschriften aber auch unter Berücksichtigung des historischen Werts der Archivalien und ihre Bedeutung für die Forschung entwickelt.

Das Hauptprinzip für die Ablieferungspflicht der öffentlichen Behörden, das in der Archivverordnung von 1976 festgelegt

worden, war, wurde schon im Lauf weniger Jahre modifiziert, indem das Gesetz über die Register der öffentlichen Behörden vom 8. Juni 1978 eine prinzipielle Bestimmung des Inhalts einführte, daß der Dokumentationsinhalt der EDV-Register des Staates im allgemeinen zu löschen ist, sobald er keinen allgemeinen administrativen Wert mehr hat. Hinzu kommt, daß eine spezielle Genehmigung des Justizministeriums einzuholen ist, wenn eine Behörde ein Register im Wege der Ablieferung an das Reichsarchiv zu bewahren wünscht. Das Gesetz über die Register der öffentlichen Behörden hat somit eine gewaltige Bresche in die Bestimmungen der Archivverordnung geschlagen.

Kommunalbehörden sind nicht und waren niemals verpflichtet, kommunale Archivalien an die Archive des Staates abzuliefern. Sie haben dagegen seit der Errichtung der Landesarchive das Recht, ihre Archivalien an diese abzuliefern, falls man sich im übrigen über die Bedingungen einigen kann. Die einzelnen Kommunalbehörden sind jedoch verpflichtet, ihre Archivalien selbst hinlänglich sicher aufzubewahren. Es ist anzunehmen, daß diese Pflicht besagen muß, daß die Gemeinden nicht genehmigen dürfen, daß bei der Gemeinde angestellte Personen oder ehrenamtlich für die Gemeinde tätige Personen bei ihrem Ausscheiden unterlassen, dienstliche Archivalien ihrem Nachfolger oder dem zentralen Gemeindearchiv zu übergeben.

In Unterabschnitt 3 wird die Praxis der Archive in bezug auf den Erwerb von Archivalien, die irgendwann nach dem Erlöschen ihrer unmittelbaren administrativen oder juristischen Bedeutung in den Besitz von Privatpersonen oder privaten Institutionen gelangt sind. Es ist charakteristisch für mehrere der erwähnten Beispiele, daß Zweifel über die Provenienz der betreffenden Archivalien geltend gemacht wurden, d.h., ob es sich um Archivalien öffentlicher Behörden handelte, die prinzipiell an das Reichsarchiv oder an die Landesarchive abzuliefern sind, oder ob es sich um private Archivalien handelte, die der Eigentümer abliefern kann, wenn er selbst will, oder aber behalten, verkaufen oder vernichten kann.

Es gab selten Probleme, wenn es darum ging, die Ablieferung von Archivalien, die von der Zentralverwaltung stammten, durchzusetzen, auch wenn diese Archivalien aus dem Gewahrsam der Zentralverwaltung abhanden gekommen oder niemals abgeliefert worden waren. Wo im Lauf der Zeit ein Problem

entstand, handelte es sich meist darum, daß in den Ruhestand getretene Beamte versäumt hatten, dienstliche Urkunden oder Protokolle abzuliefern. Nicht selten entdeckten die Archive dies dadurch, daß das Privatarchiv der betreffenden Person an das Reichsarchiv abgeliefert wurde, in einigen Fällen auch an die Königliche Bibliothek, die sich dann an das Reichsarchiv wandte. Es zeigte sich oft, daß solche Privatarchive dienstliche Korrespondenz enthielten. Wo öffentliche Archivalien im Umlauf gekommen sein sollten, wird es von anderen, aber ebenso zufälligen Umständen abhängen, ob oder wann die Archive davon Kenntnis erhalten.

Archivalien der staatlichen Lokalverwaltung oder der lokalen Jurisdiktion, insbesondere diejenigen, die von früherer grundherrlicher oder patrimonialer Amtsführung herrühren, haben typisch größere Schwierigkeiten bereitet. Späteren, auch einer Anzahl der heutigen Grundbesitzer fällt es oft schwer zu verstehen, daß diese Archivalien nicht ein Teil ihres privaten Gutsarchivs sind; sondern daß sie als öffentliche Archivalien schon längst beim zuständigen Landesarchiv hätten abgeliefert werden sollen und sich nicht rechtmäßig in ihrem Besitz befinden können. Es scheint, daß einige Gutsbesitzer das Interesse der Archive daran, auch das private Gutsarchiv zu erwerben, als eine Art Druckmittel ausnützen. Man läßt durchblicken, daß der Staat, wenn er die Ablieferung der älteren Amtsarchive verlange, nicht damit rechnen solle, das private Gutsarchiv erwerben zu können. Es ist im übrigen bemerkenswert, daß das Vindikationszirkular von 1885 vor allem aus dem Wunsch heraus erlassen wurde, solche öffentliche Archivalien zu sichern.

Die Praxis lehrt, daß Konflikte insbesondere dort entstanden, wo private Interessen mit öffentlichen zusammenstießen. Es liegen aber auch Beispiele von Zusammenstößen zwischen staatlichen und kommunalen Interessen vor. In solchen Fällen scheint es, daß der Staat etwas eher geneigt war, nachzugeben, insbesondere in den Fällen, wo die umstrittenen Archivalien im übrigen ebenso sicher aufbewahrt wurden wie im Reichsarchiv, und unter ähnlichen Bedingungen, z.B. was die Zugänglichkeit für die Forschung betrifft. Eine klare Stellungnahme zum Problem scheint jedoch nie stattgefunden zu haben.

Nach der Behandlung von Gruppen von Archivalien, deren öffentliche Provenienz oder Herkunft zwar von anderer Seite in

Zweifel gezogen, von den Archiven aber als unzweifelhaft betrachtet wird, wird die Praxis der Archive in bezug auf Archivalien erörtert, die von verschiedenen Betätigungen, die an der Grenze zwischen öffentlicher und privater Tätigkeit liegen, herühren, wie etwa verschiedene Arten von konzessionierten Gewerben oder private Institutionen usw., die bedeutende öffentliche Zuschüsse erhalten oder denen eine öffentliche Befugnis übertragen wurde. Wo man schon heute die Bedingung stellen kann, daß ein Unternehmen in Verbindung mit der Überlassung einer öffentlichen Befugnis die Bestimmungen des Gesetzes über das Prinzip der Öffentlichkeit in bezug auf Akteneinsicht in die Sachunterlagen des Unternehmens einhält, muß man auch die Bedingung stellen können, daß sich das Unternehmen den allgemeinen Vorschriften für die Ablieferung von Archivalien an das Reichsarchiv unterwirft.

Auch wo keine solchen Bedingungen gestellt wurden, kann das Reichsarchiv natürlich privaten Gesellschaften oder Unternehmen nahelegen, dafür zu sorgen, daß wichtige Archivalien zur Beleuchtung des Betriebs und der Geschichte des Unternehmens bewahrt bleiben, und daß schädliche und unüberlegte Destruktionen unterlassen werden, obgleich nicht die Rede davon sein kann, eine Ablieferung an das Reichsarchiv oder an das Erwerbsarchiv zu erzwingen.

In Unterabschnitt 4 wird das spezielle Problem untersucht, wie sich die Rechtsstellung der Kommunalbehörden in bezug auf abhanden gekommene kommunale Archivalien vermeintlich ausnimmt. Als prinzipieller Ausgangspunkt wird die Annahme vertreten, daß die Gemeinden ein dem Recht des Staates entsprechendes Recht haben müssen, die Ablieferung solcher Archivalien an die eigenen Archive der Gemeinden zu verlangen.

Private Besitzer staatlicher Archivalien haben von Zeit zu Zeit versucht, staatliche Archivalien als Depositum bei den Landesarchiven zu hinterlegen, wodurch sich die Besitzer das Recht zu sichern suchten, zu jeder beliebigen Zeit die Rückgabe der Archivalien von den Landesarchiven verlangen zu können.

In Unterabschnitt 5 wird im einzelnen dargelegt, weshalb staatliche Archive sich nicht auf derartige Abmachungen einlassen sollten. Es wird zugegeben, daß die Landesarchive dies rein faktisch getan haben, und zwar aus dem Wunsch heraus, sich das Vertrauen der Gutsbesitzer zu bewahren und in der Hoffnung,

daß sie sich durch dieses Entgegenkommen sichern könnten, daß die betreffenden Gutsbesitzer auch ihre privaten Gutsarchive abliefern würden. Wenn der Staat ein klares Recht hätte, historisch wertvolle Privatarchive gegen Vernichtung, Verkauf, Export o.dgl. zu sichern, brauchten sich die Landesarchive nicht durch Zwang oder Drohungen zu solchen rechtlich inakzeptablen Transaktionen veranlaßt zu fühlen.

Die Landesarchive sollten es jedoch unter allen Umständen den jetzigen unrechtmäßigen Besitzern älterer Archivalien staatlicher Provenienz klarmachen, daß die Situation dadurch legalisiert werden könnte, dass die Gutsbesitzer darauf aufmerksam gemacht würden, daß sie die Archivalien in Wirklichkeit als ein bei ihnen seitens der Landesarchive hinterlegtes Depositum besitzen, d.h., daß sie dieselben im Namen des Staates in ihrem Gewahrsam haben, woraus folgt, daß sie dafür haften, daß die Archivalien nicht vernichtet usw. werden.

Im *III. Kapitel* wird das Problem untersucht, ob das Recht öffentlicher Behörden auf die Archivalien, die aus der Amtsführung der betreffenden Behörde hervorgegangen sind, infolge von Exstinktion oder Ersitzung wegfallen kann. Nach einer Darlegung der allgemeinen Vindikations- und Exstinktionsregeln wird das spezielle Vindikationsrecht, das dem Reichsarchiv zusteht, näher erörtert, ebenso wie einzelne Beispiele seiner Anwendung angeführt werden.

Die Archive sind in ihrer Praxis bisher einer pragmatischen Linie gefolgt. Im allgemeinen versucht man, eine gütliche Regelung zu erzielen, indem man sucht, den gegenwärtigen Besitzer oder den Antiquar, der sich bezüglich der Archivalien an das Reichsarchiv gewandt hat, annähernd schadlos zu halten, was direkte Auslagen anbelangt. Sollte es sich zu dem einen oder anderen Zeitpunkt als unmöglich erweisen, eine vernünftige Regelung mit einem Besitzer staatlicher Archivalien zu erzielen, dürfte es angezeigt sein, eine Vindikationsklage einzureichen, nicht nur um ein Exempel zu statuieren, sondern auch, um die rechtlichen Probleme, die mit der Anwendung des Vindikationszirkulars verbunden sind, zu klären.

In kommunalrechtlichem Zusammenhang wurde die Frage erhoben, ob eine Gemeinde unter Berufung auf das Vindikationszirkular oder auf die Analogie zu diesem abhanden gekommene Archivalien vindizieren könne. Es wird die Auffassung vertreten,

daß dies nicht möglich sei. Dagegen ist anzunehmen, daß Gemeinden eine Vindikationsklage nach allgemeinen vindikationsrechtlichen Grundsätzen einreichen können.

Im letzten Unterabschnitt wird u.a. an Hand der älteren Einzelgesetzgebung und sachenrechtlichen Theorie die Frage behandelt, ob das Recht des Staates auf seine Archivalien dadurch erlöschen kann, daß andere die Archivalien ersitzen. Die Praxis der Archive zeigt, daß der Staat jederzeit, wenn das Problem aufgetaucht ist, sein Recht auf ältere Archivalien geltend gemacht hat, wenngleich der Staat keine systematische Einsammlung solcher Archivalien veranstaltet hat, und wohl auch nicht die Möglichkeit hatte, zu wissen, ob nicht-abgelieferte Archivalien schon längst zugrunde gegangen sind oder sich in Privatbesitz befinden, nachdem sie vielleicht schon vor langer Zeit in Umlauf gekommen waren. Nur wo der Staat Kenntnis von der Existenz solcher Archivalien hat und weiß, wo sie sich befinden, z.B. bei Nachkommen früherer Gutsbesitzer, kann man dem Staat insofern vorwerfen, daß er keine energischeren Schritte unternommen hat, um die Archivalien zu erwerben, sondern irrelevante Rücksichten auf den ungewissen zukünftigen Erwerb privater Gutsarchive mitspielen ließ. Trotz Unsicherheit darüber, wie die Anwendbarkeit der Ersitzungsbestimmungen auf staatliche Archivalien zu verstehen ist, wird angenommen, daß diese Art von Staatseigentum nicht ersessen werden kann. Es wäre im übrigen zu wünschen, daß dänische Archive, so wie dies bei den französischen der Fall ist, ein eigentliches, gesetzlich festgelegtes Recht erhielten, staatliche Archivalien gegen exstinktiven Erwerb, sei es Ersitzung oder eine andere Form des Rechtsverlustes, zu sichern.

Im *IV Kapitel* wird das Problem des strafrechtlichen Schutzes öffentlicher Behörden, darunter der Archive, einerseits gegen dienstliche Vergehen öffentlich Bediensteter, andererseits gegen unrechtmäßige Aneignung staatlicher Archivalien, untersucht. Es wird angenommen, daß das Strafgesetzbuch die Möglichkeit an die Hand gebe, dienstliche Vergehen zu ahnden, ob es sich nun um Bedienstete allgemeiner öffentlicher Behörden oder der Archive handelt, und ohne Rücksicht darauf, ob von allgemeinem Pflichtversäumnis oder von Nachlässigkeit im Dienst in bezug auf die Sicherheit der Archivalien die Rede ist. Unrechtmäßige Aneignung von Archivalien kann wohl zu den gewöhnlichen

Eigentumsdelikten gezählt werden, doch dürfte dieses Vergehen typisch als Fundunterschlagung oder Diebstahl vorkommen.

Im *V. Kapitel* wird das geltende Recht in bezug auf Kulturgut und Denkmale untersucht. Es wird die Frage aufgeworfen, ob die Bestimmungen über *danefæ* (in der Erde gefundene herrenlose Kostbarkeiten, die an das Nationalmuseum abzuliefern sind) oder verlassenes Erbe als Grundlage für den Anspruch des Staates auf historisch wertvolle Archivalien in Privatbesitz, die vermutlich privater Provenienz sind, dienen können. Im westdeutschen und norwegischen Recht wurde in den letzten Jahren die Möglichkeit geschaffen, historisch wertvolle private Archivalien unter Berufung auf die Denkmalschutzgesetzgebung zu schützen, und in Frankreich und Finnland wurde den staatlichen Archivbehörden durch eigene Archivgesetze die Möglichkeit gesichert, den Eigentümern gewisse Verfügungseinschränkungen aufzuerlegen, ebenso wie den Behörden eine Aufsichts- und Kontrollbefugnis erteilt wurde. Das dänische Recht hat nur ganz wenige Bestimmungen, die zugrunde gelegt werden könnten, um größere Sicherheit für die Bewahrung von Archivalien, die als historisches Kulturgut bezeichnet werden können, zu gewährleisten.

Es wäre zu wünschen, daß eine gesetzliche Grundlage für den Schutz solcher privater Archivalien durch Klassifizierung als allgemeines Kulturgut erzielt werden könnte. Das französische Modell erscheint nachahmenswert. Ein neues dänisches Archivgesetz müßte ein Verbot der Vernichtung oder Abänderung historischer Archivalien, sowie Bestimmungen über den Ausschluß des Erwerbs durch Ersitzung oder durch andere Formen des Rechtsverlustes des Staates in bezug auf staatliche Archivalien enthalten. Versteigerungsbeamten und Auseinandersetzungsgerichten usw. müßte eine eindeutige Anmeldepflicht betreffs aller Arten von historisch wertvollen Archivalien, gleichgültig welcher Provenienz, auferlegt werden. Was private Archivalien von historischem Wert anbelangt, müßten Bestimmungen über die Einschränkung der Exportmöglichkeiten und über ein Vorkaufsrecht des Staates eingeführt werden. Es wäre zu wünschen, daß den Besitzern historisch wertvoller privater Gutsarchive aus den früheren Lehen die im Lehensgesetz festgelegte Pflicht, ihre Sammlungen der Öffentlichkeit, darunter der Forschung, entweder in Räumlichkeiten des Gutes oder in einem Landesarchiv zur Verfügung zu stellen, eingeschärft würde.

Bilagsfortegnelse

Bilag 1:	Christian den Femtes Danske Lov: 5-5-1, 5-7-4, 5-8-12, 5-9-3, 6-17-5	142
Bilag 2:	Forordning af 12. februar 1790 om skifteforvaltningens bedre indretning: §§1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 10	143
Bilag 3:	Code pénal, loi décrétée le 12 février 1810 (med senere ændringer): art. 254	145
Bilag 4:	Lov af 28. april 1850 om ophævelse af den jorddrottlige skiftejurisdiktion	145
Bilag 5:	Konvention af 13. september 1851 angående arkivsagers udlevering fra Danmark til Norge ...	146
Bilag 6:	Almindelig borgerlig straffelov af 10. februar 1866: §§141, 142, 143 og 242	147
Bilag 7:	Justitsministeriets cirkulære af 15. januar 1885 til samtlige skifte- og auktionsretter samt politimestre om statens vindikationsret til sine arkivalier	148
Bilag 8:	Islandsk lov nr. 69 af 16. november 1907 om bevaring af fortidsminder: §§1, 4, 17, 19, 20, 21, 22	149
Bilag 9:	Lov nr. 563 af 4. oktober 1919 om lens, stamhuses og fideikommisgodsers samt de herhenhørende fideikommiskapitalers overgang til fri ejendom: §6	151
Bilag 10:	Borgerlig straffelov nr. 126 af 15. april 1930 (med senere ændringer): §§125, 155–57, 194, 277–78, 291 og 293	152
Bilag 11:	Ministeriet for kulturelle anliggenders bekendtgørelse nr. 91 af 20. februar 1976 om statsinstitutioners arkiver og deres forhold til Rigsarkivet og landsarkiverne: §6	154

Bilag 12: Norsk lov nr. 37 af 2. juni 1978 om godtroser- verv av løssøre: §§1, 2 og 3	155
Bilag 13: Lov nr. 294 af 8. juni 1978 om offentlige myn- digheders registre: §9	156
Bilag 14: Loi n°79-18 du 3 janvier 1979 sur les archives: tit.II § 3, tit.III §§ 11-16, 19-24	157
Bilag 15: Finsk arkivlag nr. 184 af 20. februar 1981: §§1, 2, 4, 15, 21, 22, 23, 24, 25	161
Bilag 16: Indenrigsministeriets bekendtgørelse nr. 201 af 29. april 1981 om kassation i kommunernes ar- kiver	163
Bilag 17: Svensk regeringsproposition 1981/82: 82 med forslag till lag om utförsel av vissa äldre kultur- föremål	167

gæsse ihu som for dem indlovt at besolde sig for alle
maa sans ihu som sigt indlovt er for saa vidt som
i Gælden samt med i alle tilkommer forvejs og indlovt.

Dagge nogen som eller indlovt er i anden Mands
Borde som siend skende i Ulykkeligheder som ja som
i de der siend væn end at til Forsøg eller som
caant eller end til sans elde som indlovt er
for sans i seld, eller nogen som Metal som de
for Ulykkeligheder eller indlovt er siend væn som
vænskeligt end som til at forvejs og Ermanen
dov, er ind, is at væn, de som ihu som give Ulykkeligheder
og ihu som amannere ind at forvejs Ermanen
ind nogen indlovt.

VII Cap:

Om Pant.

I. Art:

Daandfaact Pant skal den som det tager gienne
som sigt og sigt forke. End som ihu som sigt er sans
dov og end som ind eller sigt sigt ind dov
eller ind end end i lykkelig Tilfald, som som
selliger med sans sigt, som Creditor, eller end sigt
L. 1683

I 1683 gav Christian V den første samlede lovbog for hele kongeriget Danmark, Danske Lov, og det middelalderlige system af landskabslove blev dermed definitivt afskaffet. For at markere dette enevældens største lovgivningsarbejde blev der ud-

Utkøbet løses eller forpantningsretten aflyses, da
 Sælver Utkøbet eller Pantet og ejendommen og Creditoren,
 som det, som Sælver dog paa Laant Sætt.

3.

Loos du Pantstættendes eller Pantet til den Tid, som
 Sælver selv Sætt forpantningsret sig til, eller indløser med
 Rente, da skal den Pantstættende tilgodekomme at
 Pant Sættene med saa den Rente, og Sælver selv Sættene med
 til at vinderen Pantet. Og Sælver selv Sættene med Rente
 med den Tid som pantet, som med Rente og Utkøbet
 skal den Pantstættende og Sælver selv Sættene sig til den
 Pantstættende og paa betale Pantet og pantet.

3.

Hic den Pantstættende eller nærmere Sælver saa den
 Rente til at vinderen Pantet, da saa den Pantstættende
 med, selv Sættene to Sættene til det at vinderen, eller selv
 det og pantet lig auctiorere.

4.

Sætteløst Pant med enge til anden omvælt
 for Sælver den, med som Sælver selv til Pant amant
 Sættene, og naar den Pantstættendes betaler Sættene, da
 som det er indtægter, med som til betale Rente, Sættene
 løse, da den Pantet Sættene igen at løse og selv som
 det er omvælt til og Sælver selv den Utkøbet og panting
 for den som det til Sættene omvælt.

S. 100.

ført et pragteksemplar på pergament med forgyldte initialer og indbinding i massivt sølv; dette autentiske eksemplar beror nu i Rigsarkivet. Opslaget viser begyndelsen af 5. bogs 7. kapitel. Artikel 4 (citeret DL 5-7-4) fastslår vindikationsretten til pant. Se bilag 1.

Bilag

BILAG 1

Christian den Femtes Danske Lov

5-5-1. Hvis gods og ejendom nogen haver haft i hånd og hævd i tyve år ulast og ukært til tinge, det beholder hand, uden anden adkomst at fremvise, angerløst og uafvundet, med mindre det bevisis, at hand hafde det, enten til pant, eller i forlæning, eller i forsvar.

5-7-4. Håndfået pant må ingen til anden overdrage for højere sum, end som hand det selv til pant annammet haver, og når den pantsettendis betaler hovedstoelen, som det er udsat for, med sin tilbørlig rente skadisløs, da bør pantet hannem igien at leveris af den, som det er overdraget til, og hand søge sin skadis opretning hos den, som det til hannem overdrog.

5-8-12. Gjør nogen fremlån, sælger, eller pantsetter det, som hand selv til låns bekommet haver, da må den, som det udlånt haver, søge sit igien hos hvilken hand vil, enten den, som det til låns bekom, eller den, som det findis hos; (Og hvo som sælger eller pantsetter det, som hannem lånt er, hand bør at bøde til den, som udlånte, foruden lånets igiengivelse også sine tre mark.)

5-9-3. Guld og sølv, som findis enten i høje, eller efter ploven, eller andenstæds, og ingen kiender sig ved, og kaldis dannefæ, det hør kongen alleene til og ingen anden.

6-17-5. Torvekiøber mand nogen stålne koster, og ejermenden kommer og kiender sig derved, da bør den, som kiøbte, (lovligen med vidne) at bevise, at hand torvekiøbte dem, og (giøre sin eed,) at hand hverken er tyv, eller tyvs medvider, og veed ej hvo

hans kiøbmand var, og have dog tabt sit værd, Kand han opspørge sin kiøbmand, da søge hos hannem sin skadis oprejsning.

BILAG 2

Forordning af 12. februar 1790 om skifteforvaltningens bedre indretning i Danmark

1. Alle skifteforvaltere og skrivere, hvad enten de af kongen ere beskikkede, eller de, som jordegodsejere og husbonder, øve skifte-ret, skal være pligtige at holde ordentlige skifteprotokoller, hvilke af øvrigheden bør være igiennemdragne, forseglede og autoriserede til fornævnte brug.

2. Disse protokoller skal de altid have tilstede ved skifteforretningerne, og deri strax indføre alt det, som der forhandles; dersom nogen handler herimod, da skal han 1ste gang bøde 20 rdlr til sognets fattigkasse, 2den gang dobbelt, og når det skeer 3die gang, da tiltales af generalfiscalen, og dømmes til at have sit embede eller sin skifte-ret forbrudt.

3. Da det er mueligt, at flere skifte-forretninger på eengang kunde forefalde (hvilket især kan formodes, hvor skifte-jurisdictionerne ere vidtløftige); så bør skifte-retten, på sådanne steder, have 2de eller 3de protokoller, hvilket af øvrigheden efter de locale omstændigheder bestemmes og anordnes.

4. Bemeldte protokoller skal være forsynede med alfabetske registre, som henvise til de steder, hvor enhver skifte-behandling findes anført.

7. Såvel opbuds- og skiftecommissarier, som executores testamenti, bør årligen tilstille stedets øvrighed fuldstændig forklaring, om hvad der af dem er blevet forrettet; på det at samme, tilligemed de øvrige skifte-designationer, derfra kan indsendes til det danske Cancellie; men i Kiøbenhavn skal deslige indberetninger skee umiddelber til Cancelliet fra kommissarierne; og når

disse have sluttet deres forretninger og givet dem beskrevne, skal de derover holde protokoller, hvilke, ligesom andre skifte-forvalteres, bør være autoriserede, med alle dertil hørende bilage, indleveres til vedkommende stifts- eller amts-archiv, og i Kiøbenhavn til Hof- og Stadsrettens skiftekommission, for der at bevares, på det at vedkommende derfra kunde erholde fornøden oplysning om det, som er bleven forhandlet.

8. Ingen, som over skifte-ret, hvad enten han er lehns-besidder eller blot jorddrot, skal være undtagen fra at efterleve de i denne anordning foreskrevne pligter; men enhver af disse bør, ligesom de almindelige skifte-forvaltere, lade deres protokoller forsegle og autorisere af amtmanden, og, når samme ere fuldskrevne, samt de deri begyndte skifter tilendebragte og beskrevne, indlevere protokollerne til amts-archivet; så bør de og årligen tilstille amtmanden rigtige fortegninger over de på deres godser under behandling værende skifter, med nøiagtige forklaringer om deres fremgang, hvilke bør være indrettede efter de i rescr. 13. apr. 1764 til stiftsamtmændene i Danmark, af 21 næstefter til samtlige jurisdictioner i Kiøbenhavn, og af 27 i samme måned til biskopperne i Danmark, foreskrevne regler og hosfølgende trykte skemata; men hvad de skifter angår, hvilke lehnsbesidderne forrette, som amtmænd over deres grevskaber og baronier, og ei i egenskab af jorddrotter, da skal de foranførte oplysninger derover umiddelbar tilstilles det danske Cancellie.

9. Bemeldte fortegninger og forklaringer skal amtmanden sammenholde med skifte-protokollerne, ved disses årlige foreviisning, og nøie påsee, om handlingerne findes lovlige, samt den brugte omgangsmåde, i hensigt til fæste-bønder, overensstemmende med fr. 8. jun. 1787 hvilket i protokollen skal attesteres af amtmanden, således som han derfor vil stå til ansvar; men ifald han ved revisionen skulde opdage misbruge eller forurettelser i denne henseende, da skal han ved skifte-designationernes indsendelse til Cancelliet indberette sådant.

10. De skifte-protokoller, som have været holdte i de sidste 20 år, og i mangel af disse, da skifte-forretningerne selv, sammenhæftede på den i 6 § foreskrevne måde, skal inden 8 uger, fra denne anordnings bekiendtgjørelse, indleveres til bevaring i ved-

kommende stifts- og amts-archiver, tilligemed en nøiagtig for-
tegnelse over de skifte-forretninger, som deri findes indførte.

BILAG 3

Code pénal, loi décrétée le 12 février 1810 (med senere ændringer)

Art. 254. Quant aux soustractions, destructions et enlèvements de pièces ou de procédures criminelles, ou d'autres papiers, registres, actes et effets, contenus dans les archives, greffes ou dépôts publics, ou remis à un dépositaire public en cette qualité, les peines seront, contre les greffiers, archivistes, notaires ou autres dépositaires négligents, de trois mois à un an d'emprisonnement, et d'une amende (L. 29 déc. 1956, art 7) de 500 F à 3000 F.

BILAG 4

Lov af 28. april 1850 hvorved den jorddrottlige skiftejurisdiktion og overformynderibestyrelse, samt den godseierne med flere pålagte bestyrelse af lægdsvæsenet ophæves

Vi Frederik den Syvende osv. g.v.: Rigsdagen har vedtaget og vi ved vort samtykke stadfæstet følgende lov: § 1. Den med besiddelsen af lehn samt med komplette sædegårde og visse andre eiendomme forbundne ret til skiftehold med tilhørende overformynderibestyrelse, derunder den indbefattet, der på det kongelige jordegods har været udøvet af godsinspektører eller forvaltere, ophører fra 1. januar 1851 og overtages da i herrederne og de kongelige birker af de deri beskikkede retsbetjente, hvorimod det for de hidtil såkaldte private birkers vedkommende overlades til regjeringen i hvert enkelt tilfælde at anordne, hvorvidt de omhandlede forretninger skulle overdrages til de i disse birker ansatte birkebetjente eller til den vedkommende herredsfoged.

På lige måde bør den visse amtsforvaltere tillagte skiftejurisdiktion overtages af vedkommende retsbetjente, såsnart dette kan iværksattes uden byrde for statskassen. § 2. Til den i § 1 bestemte tid ophører ligeledes den forpligtelse, der hidtil har påhvilet lehnsbesiddere og godseiere samt bestyrere af visse offentlige stiftelser til at foreståe lægdsvæsenet på de dem underliggende godser, og overtages da disse forretninger af de i § 1 nævnte embedsmænd. § 3. Justitsministeriet har at foranstalte det fornødne til udførelse heraf og at afgjøre alle i den anledning opståede spørgsmål. – Hvorefter alle vedkommende sig have at rette.

BILAG 5

Konvention af 13. september 1851 angående arkivsagers udlevering fra Danmark til Norge

Hs. Mejest. Kongen af Danmark og Hs. Mejest. Kongen af Sverig og Norge, efter at have taget under overveielse, hvorledes udførelsen af traktaten af 14. januar 1814 § 21 og konventionen af 1. september 1819 § 8 angående arkivsagers udlevering fra Danmark til Norge, der gjentagne gange delvis er iværksat, fuldstændig kunne tilendebringes, ere blevne enige om, til opnåelsen af dette øiemed at udnævne og befuldmægtige kommissærer, nemlig: . . . . hvilke, efter at have meddelt hinanden deres respektive fuldmagter, der befandtes i god og behørig form, have forhandlet denne sag overensstemmende med de mellem deres høie regjeringer vedtagne principper, ganske således som den med bilag her vedlagte forhandlingsprotokol udviser, hvorefter de ere komne overens om følgende punkter:

1. Det er begge høie kontrahenters mening og villie, ved nærværende overenskomst for stedse at gjøre ende på enhver fordring på arkivsager fra den ene eller fra den anden side, hvad enten sådanne fordringer måtte hidledes af sluttede traktater og konventioner eller af andre grunde, og hvad enten de angå arkiver eller andre samlinger, offentlige eller private.

2. I dette øiemed og under denne forudsætning forpligter Hans Majest. Kongen af Danmark sig til, når forlanges, at lade udlevere til kongeriget Norge samtlige arkivsager, som findes specificerede i hoslagte ved de forskellige danske ministerier særskilt og selvstændigt affattede fortegnelser, dog med undtagelse af de sager, om hvis forbliven i de danske arkiver begge kommissærer ere blevne enige, og som alle stykkevis ere optegnede i den vedføjede forhandlingsprotokol.

3. Under den nævnte forudsætning, og i henhold til hvad derom efter vedføjede protokols udvisende mellem begge kommissærer er forhandlet og vedtaget, samtykker Hans Majest. Kongen af Danmark ligeledes i endvidere at overlade kongeriget Norge en del i hans Geheimarkiv opbevarede gamle arkivalier, Norges historie vedkommende, hvilke arkivstykker findes nærmere specificerede i hosføjede af Hans Mejests. Geheimarkivar affattede fortegnelse.

Derimod erklærer Hans Majest. Kongen af Sverrig og Norge, at når de i foregående §§ 2 og 3 nærmere betegnede arkivsager virkelig til kongeriget Norge ere afleverede, så skal bemeldte kongerige anses at have modtaget alt, hvad det ifølge traktater eller af nogen som helst anden grund kunde fordre fra danske arkiver eller samlinger, offentlige eller private, så at den kongelige norske regering herefter for bestandig frafalder og opgiver enhver yderligere fordring af denne art.

5. Nærværende overenskomst bliver at ratificere og ratifikationerne at udveksle i Kiøbenhavn inden fire ugers forløb eller før, om ske kan.

BILAG 6

Almindelig borgerlig straffelov af 10. februar 1866

§.141. Misbruger en embedsmand i andre tilfælde end de ovenfor nævnte sin embedsstilling til egen fordel eller til at foretage noget, hvorved privates eller det offentliges rettigheder krænkes,

straffes han, forsåvidt gjerningen ikke efter sin øvrige beskaffenhed medfører større straf, med bøder, simpelt fængsel eller embedsfortabelse.

§ 142. Den embedsmand, som nægter eller forsætlig undlader at opfylde, hvad der er ham lovlig befalet, straffes med bøder, simpelt fængsel eller embedsfortabelse.

§ 143. Forsømmelse eller skjødesløshed i embedsførelse, hvorfor straf ei særskilt i lovgivningen er fastsat, straffes ligeledes, når nogen oftere deri gør sig skyldig, eller når grov forsømmelse eller skjødeløshed er udviist, med bøder, simpelt fængsel eller under skjærpende omstændigheder med embedsfortabelse.

§ 242. Dersom nogen, som redelig er kommen i besiddelse af stjalne koster, lægger dølgsmål på samme, når de efterlyses, men det efter omstændighederne må antages, at han derved alene har ladet sig bestemme af øieblikkelig forlegenhed eller frygt, bliver han kun at straffe med bøder eller simpelt fængsel, og kan endog al straf bortfalde, dersom han selv af egen drift kommer frem med kosterne.

BILAG 7

Justitsministeriets cirkulære af 15. januar 1885 til samtlige skifte- og auktionsretter samt politimestre om statens vindikationsret til sine arkivalier

Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet har tilstillet Justitsministeriet en indberetning fra det kongelige Geheimearkiv, hvoraf fremgår, at det oftere viser sig, at aktstykker, der hidhører fra tidligere embedsmænds og anden statsvirksomhed, befindes at være i privates besiddelse og til dels at være genstand for salg. Idet nu Justitsministeriet må anse det for en selvfølge, at alle de aktstykker, protokoller og regnskaber osv., som indkommer til eller fremgår af statens administration i videste forstand, altså såvel rettens pleje i dens forskellige grene, hvorunder den tidli-

gere patrimonieelle skiftejurisdiktion indbefattet, som administrationen i strengere forstand, er statens ejendom, med mindre de ifølge selve det øjemed, hvori de er blevet til, er bestemt til at udleveres til private, og idet det som følge heraf må fastholdes, at dokumenter af fornævnte art – derunder indbefattet de af embedsvirksomheden fremgaaede udkast, koncepter, voteringer og deslige, der ikke hører til blot forberedende arbejder for embedsmandens virksomhed som sådan – som regel ikke retmæssigt kunne være i privates besiddelse eller genstand for salg eller privat disposition, skal Justitsministeriet henlede alle auktionseller skifteretters samt politimestres opmærksomhed på denne genstand med anmodning om, for så vidt der ved auktioner eller ved gennemsynet af papirerne i dødsboer eller ved andre lejligheder måtte enten forefindes i privates besiddelse eller falbydes dokumenter, protokoller, regnskaber og andre aktstykker af fornævnte art, derom at gøre indberetning til det kongelige Geheimearkiv, for at derfra foranstaltning kan blive truffet til efter omstændighederne at gøre statens ejendomsret gældende.

BILAG 8

Islandsk lov nr. 69 af 16. november 1907 om bevaring af fortidsminder

§ 1. Fortidsminder ere enten faste (stedbundne) eller løse, eller begge dele.

Faste fortidsminder benævnes i nærværende lov fortidslevninger, medens de løse fortidsminder benævnes oldsager.

De fortidsminder, der ere af blandet karakter, faste og løse, henregnes til fortidslevninger og benævnes løse fortidslevninger.

§ 4. Til oldsager henregnes:

- a. Løse forarbejdede stene, der ikke kan henføres under § 3, såsom stene forsynede med bomærker eller andre inskriptioner eller billeder.
- b. Alle slags gamle kirkesager.
- c. Gamle håndskrifter, dokumenter og breve på pergament eller papir.

- d. Alle slags gamle billeder samt genstande, forsynede med billeder eller indskrift.
- e. Gamle pengestykker af hvilket som helst metal.

— — —

§ 17. Når finderer af oldsager fordølger fundet og undlader at give politimesteren meddelelse om de fundne sager (jfr. § 12), eller fortsættelig beskadiger eller ødelægger dem, henregnes hans forhold til ulovlig omgang med hittegods eller beskadigelse af fremmed ejendom, og der forholdes efter almindelig straffelovs bestemmelser i §§ 249, 296 og 298, hvorhos finderer fortaber sin ret til en tredjedel af fundet.

§ 19. Oldsager, der ejes af private, skal på deres begæring eller med deres tilladelse af direktøren for fortidsminder optages på en særlig oldsagsfortegnelse. Begæringen eller tilladelsen skal være skriftlig, og undertegnet af ejeren i overværelse af vitterlighedsvidener eller notarius publikus, og skal opbevares i oldsagssamlingens arkiv. På denne fortegnelse optager direktøren også alle gamle kirkesager så snart ske kan, uden at dertil behøves nogen tilladelse, samt endvidere de sager, der i henhold til §§ 15 og 18 skal indføres i samme.

§ 20. Registrerede oldsager ere fredede på samme måde som fredede fortidslevninger (se § 8). De må dog af ejeren bringes fra sted til sted, men ikke ud af landet.

Hvis ejeren til en anden bortskænker registrerede oldsager, skal han derom underrette direktøren for fortidsminder.

Oldsagssamlingen har forkøbsret til registrerede oldsager, hvorfor ejeren stedse skal tilbyde direktøren for fortidsminder dem til købs, forinden han afhænder den til andre, i modsat fald er afhændelsen ugyldig og sagerne tilfalder oldsagssamlingen uden vederlag. Hvis oldsagssamlingen ikke benytter sin forkøbsret til oldsager, er ejeren berettiget til at afhænde dem, men er pligtig til at underrette oldsagssamlingen om, til hvem de afhændes.

Når registrerede oldsager arves, skal skifteforvalteren, eller i tilfælde af privat skifte den af arvingerne, hvem de tilfalder, underrette direktøren for fortidsminder om ejerskiftet.

Hver gang der bliver ejerskifte med hensyn til registrerede oldsager, skal direktøren for fortidsminder stedse underrettes derom, i

modsat fald fortabes ejendomsretten og den pågældende genstand tilfalder oldsagssamlingen uden vederlag.

Direktøren for fortidsminder skal i tilfælde af ejerskifte med hensyn til registrerede oldsager hver gang gøre anmærkning derom i oldsagsfortegnelsen.

§ 21. Ingen fortidsminder, der ere over 150 år gamle, må uden ministeriets tilladelse føres ud af landet. I tilfælde af tvivl om deres alder træffer direktøren for fortidsminder afgørelsen.

§ 22. Alle af Landskassen i henhold til denne lov eller på anden måde erhvervede oldsager opbevares i Islands oldsagssamling. Gamle håndskrifter, dokumenter og breve skal dog modtages til opbevaring i landbiblioteket eller landsarkivet.

BILAG 9

Lov nr. 563 af 4. oktober 1919 om lens, stamhuses og fideikommissgodsters samt de herhen hørende fideikommiskapitalers overgang til fri ejendom

§ 6. Genstande af kunstnerisk eller historisk værdi, der har almindelig interesse, skal, når de overgår til fri ejendom i henhold til § 1, forblive her i landet og kan, forsåvidt de udgør en samling, gøres tilgængelige for almenheden efter regler, der fastsættes af nævnet efter indhentet forslag fra besidderen.

Ved sådanne genstandes salg skal der ved den første afhændelse erlægges en tilsvarende afgift som den, der ved frigørelsen blev erlagt for de i øvrigt til besiddelsen hørende værdier, samt gives det offentlige forkøbsret til den værdi, hvortil de ansættes af et af ministeren for undervisningsvæsenet udmeldt sagkyndigt skøn. Fra bestemmelsen om, at de heromhandlede genstande skal forblive her i landet, kan der, mod at afgiften fordobles, dispenseres af ministeren for undervisningsvæsenet.

Hvilke genstande der falder ind under nærværende paragraf, afgøres af lensnævnet.

Borgerlig straffelov nr. 126 af 15. april 1930 (med senere ændringer)

§ 125, stk. 1 Med bøde, hæfte eller med fængsel indtil 2 år straffes den, som

1. for at unddrage nogen fra forfølgning for en forbrydelse eller straf holder ham skjult, hjælper ham til flugt eller udgiver ham for en anden,
2. tilintetgør, forvansker eller bortskaffer genstande af betydning for en offentlig undersøgelse eller udsletter en forbrydelses spor.

Stk. 2. Den, der foretager de nævnte handlinger for at unddrage sig selv eller nogen af sine nærmeste fra forfølgning eller straf, straffes ikke.

§ 155. Misbruger i øvrigt nogen, som virker i offentlig tjeneste eller hverv, sin stilling til at krænke privates eller det offentliges ret, straffes han med bøde eller hæfte. Sker det for at skaffe sig eller andre uberettiget fordel, kan fængsel indtil 2 år anvendes.

§ 156. Når nogen, som virker i offentlig tjeneste eller hverv, nægter eller undlader at opfylde pligt, so tjenesten eller hvervet medfører, eller at efterkomme lovlige tjenstlige befaling, straffes han med bøde eller hæfte. Udenfor foranstående bestemmelse falder hverv, hvis udførelse hviler på offentlige valg.

§ 157. Samme straf finder anvendelse, når nogen, som virker i offentlig tjeneste eller hverv, gør sig skyldig i grov eller oftere gentagen forsømmelse eller skødesløshed i tjenestens eller hvervets udførelse eller i overholdelsen af de pligter, som tjenesten eller hvervet medfører. Bestemmelsen i § 156, 2. pkt. finder tilsvarende anvendelse.

§ 194. Den, der borttager, ødelægger eller beskadiger offentlige mindesmærker eller genstande, som er bestemte til almindelig nytte eller pryde, hører til offentlige samlinger eller er særlig fredlyste, straffes med hæfte eller med fængsel indtil 3 år eller under formildende omstændigheder med bøde.

§ 277. For ulovlig omgang med hittegods straffes den, som for derigennem at skaffe sig eller andre uberettiget vinding tilegner sig en fremmed rørlig ting, som ikke er i nogens varetægt, eller som ved ejerens forglemmelse eller på lignende tilfældig måde er kommet i gerningsmandens varetægt.

§ 278. Stk. 1. For underslæb straffes den, som for derigennem at skaffe sig eller andre uberettiget vinding

1. tilegner sig en fremmed rørlig ting, der er i hans varetægt, uden af forholdet falder ind under § 277,
2. fragår modtagelsen af pengelån eller andet lån til eje eller af en ydelse, for hvilken der skal svares vederlag,
3. uretmæssig forbruger ham betroede penge, selv om han ikke var forpligtet til at holde disse afsondrede fra sin egen formue.

§ 291. Stk. 1. Den, som ødelægger, beskadiger eller bortskaffer ting, der tilhører en anden, straffes med bøde, hæfte eller fængsel indtil 1 år.

Stk. 2. Øves der hærværk af betydeligt omfang, eller er gerningsmanden tidligere fundet skyldig efter nærværende paragraf eller efter §§ 180, 181, 183, stk. 1 og 2, 184, stk. 1, eller 194, kan straffen stige til fængsel i 4 år.

Stk. 3. Forvoldes skaden under de i stk. 2 nævnte omstændigheder af grov uagtsomhed, er straffen bøde, hæfte eller fængsel indtil 6 måneder.

§ 293. Stk. 1. Den som uberettiget bruger en ting, der tilhører en anden, straffes med bøde, hæfte eller fængsel indtil 1 år. Under skærpende omstændigheder, navnlig når tingen ikke bringes tilbage efter brugen, kan straffen stige til fængsel i 2 år.

Stk. 2. Den, som lægger hindringer i vejen for, at nogen øver sin ret til at råde over eller tilbageholde en ting, straffes med bøde eller hæfte eller under skærpende omstændigheder med fængsel indtil 6 måneder.

Ministeriet for kulturelle anliggenders bekendtgørelse nr. 91 af 20. februar 1976 om statsinstitutioners arkiver og deres forhold til Rigsarkivet og landsarkiverne

§ 6. Institutionerne afleverer deres arkivalier til Rigsarkivet eller landsarkiverne, når arkivalierne er 30 år gamle, med mindre der i gældende love, bekendtgørelser, cirkulærer m.m. er fastsat andre frister. Rigsarkivaren eller landsarkivaren kan dog, hvor forholdene taler for det, forlænge denne afleveringsfrist eller give en institution lov til at aflevere arkivalier, som endnu ikke er 30 år gamle. Afleveringspligten omfatter ikke arkivalier, som er en del af en institutions videnskabelige samlinger. Rigsarkivaren kan desuden fritage institutionerne for aflevering af arkivalier, som til stadighed anvendes i det løbende arbejde. Rigsarkivaren træffer afgørelse i sådanne spørgsmål.

Stk. 2. En institution må kun aflevere sine arkivalier, jfr. § 2, til Rigsarkivet eller et landsarkiv, ikke til andre statslige, kommunale eller private institutioner.

Stk. 3. Afleveringerne til Rigsarkivet eller landsarkiverne skal så vidt muligt foregå med mellemrum på mindst 5 år. Rigsarkivaren fastsætter regler for, hvordan afleveringen skal ske. Institutionerne afholder udgifter til transport af de arkivalier, der afleveres.

Stk. 4. Arkivalier fra ophævede institutioner skal straks afleveres til Rigsarkivet eller landsarkiverne, med mindre de skal bruges af andre institutioner, der overtager deres sagsområde, jfr. § 3, stk. 1.

Stk. 5. Når ikke-permanente kommissioner, udvalg og lignende, nedsat af et ministerium har afsluttet deres arbejde og ophører med at eksistere, skal deres arkiver afleveres til Rigsarkivet.

Stk. 6. Efter de i lov nr. 42 af 30. marts 1889 om oprettelse af et Rigsarkiv m.m. givne retningslinier træffer rigsarkivaren bestemmelse om, hvilke institutioner der skal aflevere til Rigsarkivet, og hvilke der skal aflevere til landsarkiverne. Hvis en institution virker inden for to eller flere landsarkivområder, bestemmer rigsarkivaren, hvordan dens arkiv eventuelt skal fordeles mellem landsarkiverne.

Norsk lov nr. 37 af 2. juni 1978 om godtroserverv av løsøre

- § 1 1. Blir en løsøreting solgt av den som sitter med tingen og får mottakeren den overlevert til seg i god tro, hindrer det ikke rettsvinning etter avtalen at avhenderen mangler rett til å rå over tingen. Det samme gjelder ved annen avhending mot vederlag, hva enten det er til eie, bruk eller pant.
2. Mottakeren er i god tro når han ikke forstår at avhenderen mangler rett og heller ikke burde ha forstått det om han hadde vært så aktsom som det må kunne kreves etter forholdene ved avhendingen, tingens art og omstendigheter ellers.
  3. Når eieren taper sin rett til tingen, faller også panterett og andre begrensede rettigheter i tingen bort så langt de kommer i strid med mottakerens rett.
- § 2 1. Mottakeren vinner ingen rett etter § 1 dersom tingen er eller må antas å være fravendt eieren eller noen som sitter med tingen på hans vegne, ved tyveri, brukstyveri, ran eller anden vold eller trusel om vold. Dette gjelder selv om gjerningsmanden på grunn av ung alder eller utilreknelighet ikke kan straffes.
2. Heller ikke ellers kan mottakeren vinne rette etter § 1 til kunstverk, antikviteter eller museumsgjenstander som er i offentlig eie eller tilhører privat samling som er åpen for allmennheten.
- § 3 1. Krav på tingen mot godtroende mottaker må settes fram uten ugrunnet opphold etter at eieren har fått slik viten at han kunne gjøre kravet gjeldende eller burde ha skaffet seg slik viten.
2. Dersom godtroende mottaker må levere tingen tilbake og eieren kan lastes for at den er kommet på avvege, har mottakeren krav på å få dekket sine utgifter til erverv og utbetringen av tingen, men likevel ikke mer enn hva den er verdt ved tilbakeleveringen. Er eierens skyld liten, kan

hans ansvar etter denne bestemmelse lempes for så vidt det ville virke urimelig tyngende.

BILAG 13

Lov nr. 294 af 8. juni 1978 om offentlige myndigheders registre

§ 9. Der må kun registreres oplysninger, der klart er af betydning for varetagelsen af vedkommende myndigheds opgaver. Der må endvidere registreres oplysninger, der klart er af betydning for varetagelsen af en anden myndigheds opgaver, såfremt registret indrettes således, at oplysningerne kun kan benyttes af den anden myndighed.

Stk. 2. Der må ikke registreres oplysninger om politiske forhold, som ikke er offentligt tilgængelige. Andre oplysninger, der vedrører rent personlige forhold, herunder oplysninger om race, religion og hudfarve, om seksuelle og strafbare forhold samt oplysninger om helbredsforhold og misbrug af nydelsesmidler og lignende, må ikke registreres, medmindre dette er nødvendigt for varetagelse af registrets opgaver.

Stk. 3. Registrerede oplysninger, der på grund af deres alder eller af andre grunde har mistet deres betydning for varetagelsen af registrets opgaver, skal slettes. Registre, der anvendes løbende, skal indrettes således, at der foretages fornøden ajourføring af oplysningerne.

Stk. 4. Justitsministeren kan efter indhentet udtalelse fra registertilsynet tillade, at registreeksemplarer overføres til opbevaring i arkiv på nærmere angivne vilkår.

LOI n° 79–18 du 3 janvier 1979 sur les archives

Titre II. *Les archives publiques.*

Art. 3. – Les archives publiques sont:

1° Les documents qui procèdent de l'activité de l'Etat, des collectivités locales, des établissements et entreprises publics;

2° Les documents qui procèdent de l'activité des organismes de droit privé chargés de la gestion des services publics ou d'une mission de service public;

3° Les minutes et répertoires des officiers publics ou ministériels.

Les archives publiques, quel qu'en soit le possesseur, sont imprescriptibles.

Les conditions de leur conservation sont déterminées par le décret en Conseil d'Etat prévu à l'article 32 de la présente loi. Ce décret détermine les cas où l'administration des archives laisse le soin de la conservation des documents d'archives produits ou reçus par certaines administrations ou certains organismes aux services compétents de ces administrations ou organismes. Il fixe les conditions de la coopération entre l'administration des archives et ces administrations ou organismes.

Titre III. *Les archives privées*

Art. 11. – Les archives privées présentant pour des raisons historiques un intérêt public peuvent être classées comme archives historiques, sur proposition de l'administration des archives, par arrêté du ministre chargé de la culture.

A défaut du consentement du propriétaire, le classement peut être prononcé d'office par décret pris sur avis conforme du Conseil d'Etat.

Le déclassement peut être prononcé soit à la demande du propriétaire, soit à l'initiative de la direction des archives de France; la décision de déclassement est prise dans les mêmes formes que la décision de classement, sous réserve des dispositions de l'article 21, deuxième alinéa, de la présente loi.

Art. 12. – Le classement de documents comme archives historiques n’emporte pas transfert à l’Etat de la propriété des documents classés.

Art. 13. – L’administration des archives notifie immédiatement au propriétaire l’ouverture de la procédure de classement.

A compter de cette notification, tous les effets du classement s’appliquent de plein droit.

Ils cessent de s’appliquer si une décision de classement n’est pas intervenue dans les six mois suivant la date à laquelle le propriétaire a accusé réception de la notification.

Art. 14. – Les archives classées comme archives historiques sont imprescriptibles.

Les effets du classement suivent les archives, en quelque main qu’elles passent.

Tout propriétaire d’archives classées qui procède à leur aliénation est tenu de faire connaître à l’acquéreur l’existence du classement.

Art. 15. – Toute destruction d’archives classées est interdite. Toutefois, par dérogation à l’alinéa précédent, lorsqu’il apparaît, lors de l’inventaire initial du fonds, que certains documents sont dépourvus d’intérêt historique, il peut être procédé à leur élimination dans les conditions prévues à l’article 4, deuxième alinéa, de la présente loi, en accord entre le propriétaire du fonds et l’administration des archives.

Art. 16. – Sauf autorisation de l’administration des archives, les archives classées ne peuvent être soumises à aucune opération susceptible de les modifier ou de les altérer.

Les propriétaires ou possesseurs d’archives classées sont tenus, lorsqu’ils en sont requis, de les représenter aux agents accrédités à cette fin dans des conditions fixées par le décret en Conseil d’Etat prévu à l’article 32 de la présente loi.

Art. 17. – Le propriétaire d’archives classées qui projette de les aliéner est tenu de notifier son intention à l’administration des archives.

Art. 19. – Tout officier public ou ministériel chargé de procéder à la vente publique d'archives privées, ayant ou non fait l'objet d'une décision de classement, doit en donner avis à l'administration des archives au moins quinze jours à l'avance et accompagner cet avis de toutes indications utiles sur ces documents.

Cet avis précise l'heure et le lieu de la vente. L'envoi d'un catalogue avec mention du but de cet envoi tiendra lieu d'avis.

En cas de vente judiciaire, si le délai fixé au paragraphe précédent ne peut être observé l'officier public ou ministériel, aussitôt qu'il est désigné pour procéder à la vente, fait parvenir à l'administration des archives les indications ci-dessus énoncées.

Art. 20. – S'il l'estime nécessaire à la protection du patrimoine d'archives, l'Etat, par l'intermédiaire de l'administration des archives doit exercer, sur tout document d'archives privées mis en vente publique, un droit de préemption par l'effet duquel il se trouve subrogé à l'adjudicataire.

L'Etat exerce également ce droit à la demande et pour le compte des départements, des établissements publics régionaux et de la collectivité territoriale de Mayotte. Il peut exercer ce droit pour le compte des communes et des fondations. Le même droit doit être exercé par la Bibliothèque nationale pour son propre compte.

En cas demandes concurrentes, un arrêté du ministre chargé de la culture détermine le bénéficiaire.

Art. 21. – Le propriétaire qui projette d'exporter des archives classées doit solliciter préalablement l'autorisation de l'administration des archives. Il adresse à cette fin à cette administration une demande comportant un état des documents dont il envisage l'exportation. L'administration des archives est tenue d'accuser réception de la demande immédiatement.

Si, dans le délai d'un mois à dater de la réception de la demande, l'administration des archives ne s'est pas prononcée sur celle-ci, son silence vaut à la fois déclassement des archives dont l'exportation est envisagée et autorisation d'exporter.

Dans le même délai, l'administration des archives peut:

- 1° Soit notifier au propriétaire sa décision de subordonner l'autorisation d'exporter à la reproduction préalable de tout ou partie des archives classées proposées à l'exportation, dans les conditions prévues à l'article 22 ci-dessous;
- 2° Soit faire connaître au propriétaire son intention d'exercer un droit de rétention sur tout ou partie des archives proposées à l'exportation; dans ce cas, il est procédé dans les formes et conditions prévues à l'article 23 ci-dessous.

Art. 22. – Dans le cas prévu par le 1° de l'article 21 de la présente loi, l'administration des archives fixe les modalités de reproduction des archives classées dont l'exportation a été demandée par le propriétaire. Les opérations de reproduction doivent être par le propriétaire. Les opérations de reproduction doivent être achevées dans les deux mois qui suivent la réception, par l'administration des archives, de la demande prévue à l'alinéa premier du même article. Les reproductions exécutées dans ces conditions sont communiquées aux tiers dans les conditions prévues pour la communication des archives privées originals. Leur consultation est subordonnée à l'accord du propriétaire. Si ce dernier n'est pas connu, elle n'est autorisée qu'à l'expiration d'un délai de cent ans à compter de la date de l'exportation. Toutefois, ces restrictions sont supprimées de plein droit si la communication des documents originaux dans le pays d'importation n'est pas soumise à des limitations analogues.

Art. 23. – S'il l'estime nécessaire à la protection du patrimoine d'archives, l'Etat, par l'intermédiaire de l'administration des archives, doit exercer un droit de rétention, au prix fixé par l'exportateur, sur les archives classées à l'exportation.

Ce droit peut être exercé pendant une période de six mois. L'Etat exerce également ce droit à la demande et pour le compte des collectivités départementales, des établissements publics régionaux et de la collectivité territoriale de Mayotte. Il peut exercer ce droit pour le compte des communes et des fondations qui le demandent. En cas de demandes concu-

rentes, un arrêté du ministre chargé de la culture détermine le bénéficiaire.

Art. 24. – L'exportation des archives privées qui présentent un intérêt public pour des raisons historiques et qui n'auraient pas fait l'objet d'une décision de classement est subordonnée à l'autorisation du ministre chargé de la culture.

Cette autorisation est accordée dans le délai d'un mois à partir de la déclaration en douane souscrite par l'exportateur. A défaut de réponse dans le même délai, l'autorisation est considérée comme tacitement accordée.

Pendant ce même délai d'un mois, le ministre chargé de la culture doit exercer le droit de rétention mentionné à l'article 23 de la présente loi.

BILAG 15

Finsk arkivlag nr. 184 af 20. februar 1981

1 § Denna lag gäller arkiven vid statens samt kommunernas och kommunalförbundens ämbetsverk och inrättningar.

På riksdagens, riksdagsbibliotekets och statsrevisorernas arkiv samt på arkiven vid riksdagens justitieombudsmans kansli och Nordiska rådets Finlands delagation ävensom på andra till republikens president hänförliga arkiv än arkivet vid republikens presidents kansli tillämpas likväl endast 4–6, 8 och 28 §§.

2 § Handhar samfund eller stiftelse på grundval av lag, förordning eller bemyndigande i lag offentligt uppdrag och samlas av denna orsak hos samfundet eller stiftelsen allmänna handlingar, skall denna lag tillämpas på samfundets eller stiftelsens arkiv i fråga om däri ingående allmänna handlinger.

Statsrådet kan bestämma att på arkiv som hör till privat samfund eller anstalt som åtnjuter statsbidrag skall tillämpas vad i denna lag är stadgat.

Denne lag gäller inte Finlands Bank, folkepensionsanstalten och Postbanken. Angående evangelisk-lutherska kyrkans arkiv stadgas i kyrkolagen (635/64).

- 4 § Arkivet vid ämbetsverk, inrättning, anstalt, samfund eller stiftelse som avses i denna lag omfattar de handlingar som inkommit till ifrågavarande enhet på grund av dess uppgifter eller tillkommit genom dess verksamhet. Verksamhetsenhet, hos vilken ett av andra verksamhetsenheter oberoende arkivbestånd bildas, benämns i denna lag arkivbildare.
- 15 § Organiseringen av arkivfunktionen i kommun ankommer på kommunstyrelsen. Den myndighet som leder och övervakar kommunens arkivfunktion och dess centralarkiv skall utses genom en av fullmäktige godkänd instruktion eller annan stående bestämmelse. Samtidig fastställs de rättigheter och skyldigheter som med avseende på kommunale nämnder, ämbetsverk och inrättningar tillkommer det kommunala centralarkivet eller annan kommunal myndighet som leder arkivväsendet, i dess egenskap av ledande och övervakande myndighet.
Vad i 1 mom. stadgats om kommun gäller i tillämpliga delar även kommunalförbund.
- 21 § Riksarkivet kan föra register över privata handlingar, samlingar eller arkiv som är av betydelse för den vetenskapliga forskningen.
- 22 § Löper handling, samling eller arkiv, som befinner sig i privat ägo och som med tanke på den vetenskapliga forskningen eller eljest är av betydelse, uppenbar risk att förstöras eller förkomma, eller utbjuds handlingen, samlingen eller arkivet till salu, har riksarkivet inom ramen för tillgängliga anslag rätt till inlösen eller kopiering därav.
För inlösen skall ersättning till gängse pris betalas till ägaren. Angående utförsel ur landet av handlingar som avses i denna paragraf är stadgat särskilt.

- 23 § Riksarkivet kan förordna att handling, samling eller arkiv, som kan antagas vara av sådan betydelse som avses i 22 § 1 mom., omedelbart skall överföras till riksarkivet eller till landsarkiv eller annan säker förvaringsplats hos myndighet för att där förvaras tills frågan om inlösen eller kopiering har blivit avgjord genom laga kraft vunnit beslut. Uppgifter ur handling, samling eller arkiv som avses i 1 mom. får inte lämnas till obehöriga under förvaringstiden, ej heller, om anspråket på inlösen eller kopiering blivit förkastat och beslutet härom vunnit laga kraft.
- 24 § Fattas beslut om inlösen eller kopiering av privat handling, samling eller arkiv som avses i 22 §, skall samtidigt bestämmas den tidpunkt då de inlösta handlingarna eller kopiorna av dem blir offentliga. Vid prövning härav skall i tillämpliga delar iakttagas vad om allmänna handlingars offentlighet är stadgat eller vad därom med stöd av gällande stadganden har bestämts.
- 25 § Ändring får inta särskilt sökas i fråga om sådant i 23 § avsett förordnande om temporär förvaring osm givits av riksarkivet. Om sökande av ändring i beslut som riksarkivet fattat med stöd av 22 eller 24 § gäller vad i lagen om ändringssökande i förvaltningsärenden (154/50) är stadgat.

BILAG 16

Bekendtgørelse nr. 201 af 29. april 1981 om kassation i kommunernes arkiver

I henhold til § 62, stk. 2, i lov om kommunernes styrelse, jfr. lovbekendtgørelse nr. 188 af 22. april 1981, fastsættes efter indstilling fra rigsarkivaren og efter forhandling med de berørte ministerier følgende om bevaring og kassation af arkivalier i kommunerne uden for Københavns Kommune.

Kapitel I

Område

§ 1. Bestemmelserne om bevaring og kassation gælder for alle kommunens arkivalier, herunder også for de arkivalier, der findes ved kommunens institutioner, skoler, biblioteker, værker m.v.

Stk. 2. Bestemmelserne om bevaring og kassation omfatter dog ikke materiale, som er omfattet af lov om offentlige myndigheds registre eller de i medfør af denne lov fastsatte registerforskrifter.

§ 2. Ved arkivalier forstås såvel skriftligt materiale som enhver anden art af materiale, der formidler information og er blevet til eller tilvejebragt i forbindelse med kommunens virksomhed. For kort, tegninger og planer, fotografier, film og mikrofilm, gramfonplader, lydbånd, hulkort, magnetbånd og andre medier til behandling og opbevaring af data gælder samme regler som for de øvrige arkivalier, jfr. dog § 1, stk. 2.

Kapitel II

Almindeligt om kassation og aflevering

§ 3. Arkivalier i kommunens arkiver må kun tilintetgøres, hvis de i bilaget til bekendtgørelsen er opført blandt de sager, der kan kasseres.

Stk. 2. Arkivalier, der ikke er af egentlig kommunal karakter, men er indgået i kommunens arkiver, f.eks. foreningsarkiver, må ikke kasseres.

Stk. 3. Indenrigsministeren kan fastsætte regler om kassation af arkivalier, som er blevet mikrograferet.

§ 4. Arkivalier modtaget fra institutioner, hvis ressort overgår til kommuner, behandles ifølge de bestemmelser, der er udstedt for de pågældende institutioner.

§ 5. Materiale, der ikke sagsbehandles, bør ikke indgå i sagerne. Det gælder først og fremmest trykt informationsmateriale, herunder bl.a. love, bekendtgørelser og cirkulærer, tidsskrifter og bøger, brochurer og reklamer.

Stk. 2. Dubletter udtages til kassation ved sagens afslutning.
Stk. 3. Materiale om den samme sag bør kun bevares ét sted. Materiale, der er tilsendt fra andre institutioner eller kommunens andre afdelinger til orientering, kan kasseres, når der ikke længere er praktisk brug for det.

§ 6. Arkivalier, der er bestemt til kassation, kan ikke afleveres til landsarkiverne. De skal tilintetgøres på en sådan måde, at uvedkommende ikke kan få adgang til dem, f.eks. ved makulering, opbrænding eller formaling i en papir- eller papfabrik. Kasserede arkivalier må ikke overlades til produkthandlere eller papirindsamlinger.

Stk. 2. Kassationer forestås af kommunens eget personale, som har ansvaret for arbejdets udførelse.

Stk. 3. Landsarkiverne kan foretage kassation i arkivalier, der tidligere er afleveret fra kommunerne, efter de i denne bekendtgørelse fastsatte retningslinier.

§ 7. Kassationsfristerne i bilaget er kun vejledende, medmindre andet er fastsat i denne bekendtgørelse eller i andre retsfor skrifter. Sagsmateriale skal dog altid opbevares, så længe der er administrativt behov for det.

§ 8. Arkivalier, der skal bevares i henhold til bestemmelserne, kan afleveres til landsarkiverne, sædvanligvis når arkivalierne er 30 år gamle, medmindre det i bilaget er bestemt, at aflevering skal ske tidligere.

Stk. 2. Der træffes aftale med landsarkivet, forinden aflevering finder sted. Arkivalierne skal indpakkes og mærkes forskriftsmæssigt, og afleveringsfortegnelse udarbejdes.

Stk. 3. Tvivlsspørgsmål vedrørende opbevaring eller aflevering af arkivalier kan forelægges for landsarkiverne.

Kapitel III

Kassation i personsager

§ 9. I bilaget anføres kassationsbestemmelser for personsager af ensartet karakter. Kassation i sagerne sker på den måde, at kun sager vedrørende personer, der er født på bestemte dage i måneden, bliver bevaret. Hvis 3 pct. skal bevares, og 97 pct. skal

kasseres, bevares alle sager om personer, der er født den 1. i hver måned. Ved en bevaringsprocent på 10 bevares alle sager om personer, der er født den 1., 11. og 21 i hver måned, og ved en bevaringsprocent på 20 bevares alle sager om personer, der er født den 1., 6., 11., 16., 21. og 26. i hver måned. Udskillelsen af de sager, der skal bevares, sker ved hjælp af de 2 første cifre i CPR-nummeret. Hvis kassation af personsager ikke kan foretages efter fødselsdag, sker kassation efter samråd med landsarkivet.

Stk. 2. Hvis personsager er henlagt i familiemapper (hovedmapper), bevares alle hovedmapper med tilhørende indlægsmapper, hvori der forekommer mænd, kvinder eller børn, der er født den 1. i hver måned.

Kapitel IV

Kassation i de enkelte dele af kommunens arkiver

§ 10. Kassation i de enkelte dele af kommunens arkiver sker efter anvisningerne i bilager.

Kapitel V

Ikrafttrædelse

§ 11. Bekendtgørelsen træder i kraft ved bekendtgørelsen i Lovtidende.

Stk. 2. Indenrigsministeriets cirkulære nr. 69 af 28. marts 1945 angående kassation af arkivalier bortset fra afsnit II om de amtskommunale arkiver og nr. 232 af 7. november 1974 om opbevaring og aflevering af folkeregistermateriale ophæves.

Förslag till Lag om utförsel av vissa äldre kulturföremål

Härigenom föreskrivs följande

1 §. I denna lag ges föreskrifter om utförsel av vissa äldre kulturföremål.

Föreskrifterna har till syfte att förhindra att äldre svenska kulturföremål, som är av stor betydelse för det nationella kulturarvet, förs ut ur landet.

2 §. Den som vill föra ut ett föremål ur landet skall ha tillstånd till utförseln, om föremålet tillhör nogen av följande föremålsgrupper:

1. föremål som har framställts före år 1600:

- a. tryckta skrifter, kartor och bilder samt
- b. handskrivna bokverk på pergament,

2. mer än 100 år gamla föremål:

— — —

3. mer än 50 år gamla föremål:

- a. samiska föremål,
- b. inte tryckta protokoll, brev, dagböcker, manuskript, noter och räkenskaper samt
- c. handritade kartor och ritningar.

3 §. Tillstånd krävs även när det är fråga om utförsel av en del av ett sådant föremål som anges i 2 §.

4 §. Ett föremål får dock föras ut ur landet utan tillstånd, om

1. föremålets värde inte överstiger 1000 kronor.
2. föremålet er framställt i annat land,
3. föremålets ägare flyttar från Sverige för att bosätta sig i ett annat land,
4. föremålet genom arv, testamente eller bodelning har förvärvats av en enskild person som är bosatt i annat land,
5. föremålet förs ut av en offentlig institution eller en institution som får bidrag av stat, kommun eller landstingskommun och det skall föras tillbaka till Sverige,

6. föremålet förs ut av en enskild person för att användas i samband med offentlig kulturverksamhet och det skall föras tillbaka till Sverige eller
7. föremålet är tillfälligt inlånat från utlandet.

5 §. Tillstånd till utförelse skall ges om föremålet inte är av stor betydelse för det nationella kulturarvet.

Även om föremålet har sådan betydelse för vårt kulturarv får tillstånd ges till utförelse, om det förvärfvas av en institution i utlandet.

6 §. Frågor om tillstånd till utförelse skall prövas av kungl. biblioteket, riksantikvarieämbetet och statens historiska museer, riksarkivet, statens konstmuseer eller Stiftelsen Nordiska museet (tillståndsmyndigheter).

— — —

7 §. Ansökan om tillstånd skall ges in till riksantikvarieämbetet och statens historiska museer, som, om ansökningen enligt föreskrift meddelad med stöd av 6 § skall prövas av annan tillståndsmyndighet, överlämnar ansökningen till denna.

8 §. Rör en ansökan mer än en av tillståndsmyndigheterna beslutar riksantikvarieämbetet och statens historiska museer vilken tillståndsmyndighet som skall handlägga ansökningen. Den tillståndsmyndigheten får fatta beslut i ärendet först efter samråd med den eller de övriga tillståndsmyndigheter som är berörda. I sådana ärenden skall ansökan avslås om någon av de berörda tillståndsmyndigheterna anser att tillstånd inte skall beviljas.

9 §. Den, som ansöker om tillstånd att föra ut ett föremål, skall till ansökan foga två fotografier av föremålet. Det gäller dock inte om ansökan avser föremål som avses i 2 § 1a. och 3b. Det gäller inte heller om tillståndsmyndigheten medger undantag från detta krav.

Tillståndsmyndigheten har rätt till att granska det eller de föremål som sökanden vill föra ut.

10 §. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer bemyndigas att meddela föreskrifter om avgifter i ärendet om utförelse.

11 §. Förvaltningslagen (1971:220) skall tillämpas i fråga om tillståndsärenden som handläggs av Stiftelsen Nordiska museet. Beslut i sådant ärende fattas av stiftelsens styresman eller annan tjänsteman som styresmannen utser.

12 §. Har en tillståndsmyndighet avslagit en ansökan om tillstånd till utförelse, får beslutet överklagas hos kammarrätten genom besvär.

Andra beslut, som en tillståndsmyndighet har meddelat enligt denna lag, får inte överklagas.

13 §. Även om ett kulturföremål är av stor betydelse för det nationella kulturarvet får regeringen om synnerliga skäl foreligga medge att föremålet förs ut utan tillstånd.

14 §. Om påföljd för olovlig utförelse av kulturföremål och försök därtill finns bestämmelser i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.

Litteratur*

- A. D. Jørgensens Breve udgivet af den danske Historiske Forening i hundredåret for dens stiftelse ved Harald Jørgensen (1939).
- Andersen, Poul*, Bemærkninger om stiftelsers ejendomsret i anledning af drøftelserne om udlevering af håndskrifter til Island i: U 1961 B.
- Andersen, Poul*, Dansk forvaltningsret (1963).
- Auktionslederloven med kommentarer ved V. Ravnholt Rasmussen (1980).
- Betænkning 857/1978 om offentlighedslovens revision.
- Clemensson, Per*, Tanker kring stöder i arkiv, i: Arkiv, Samhälle och Forskning, 19, (1977).
- Den danske centraladministration udgivet i anledning af den danske kancellibygnings 200 års dag ved Aage Sachs (1921).
- Dübeck, Inger*, Dansk arkivret (1980).
- Espersen, Preben*, Beslutning og samtykke. Studier over approbationsinstituttet i den kommunale styrelseslovgivning (1974).
- Eyben, W. E. von*, Formuerettigheder (1972).
- F.O.B., Folketingets ombudsmands beretninger (1976).
- Gomard, Bernhard*, Civilprocessen (1977).
- Gomard, Bernhard*, Fogedret (1981).
- Hansen, J. O.*, Systematisk fremstilling af det danske skiftevesen (1837).
- Hurtigkarl, F. Th.*, Den danske og norske rets første grunde II, 1. bd. (1814), II, 2. bd. (1817).
- Hurwitz, Stephan*, Den danske kriminalret. Speciel del, (1969).
- Jägerskiöld, Stig*, Handelsbalkens utländska källor (1967).
- Kommentar til lov om kommunernes styrelse ved Preben Espersen og Erik Harder (1974).
- Lange, C. A.*, De norske klostres historie i middelalderen (1856).
- Lassen, Julius*, Lærebog i romersk privatret (1924).
- Lassen, Niels*, Hvorvidt bør vindikationsretten med hensyn til rørlige ting udelukkes eller indskrænkes til fordel for godtroende erhververe? i: Forhandlinger ved V. Nordiske Juristmøde (1884).
- Linvald, Axel*, Dansk arkivvæsen (1933).
- Matzen, Henning*, Forelæsninger over den danske tingsret (1891).
- Maurer, Hans-Martin*, Achive im Schutz des Denkmalrechts, i: Der Archivar, 33 (1980).
- Merzbacher, Friedrich*, Ius Archivi, Zum geschichtlichen Archivrecht, i: Archivische Zeitschrift 75. Band (1979).
- Nellemann, J.*, Den ordinaire civile procesmaade (1892).
- Nørregaard, L.*, Forelæsninger over den danske og norske private ret II (1798).
- Nørregaard, L.*, Naturrettens første grunde (1784).

* Litteraturlisten omfatter kun større arbejder, hvortil der jævnligt henvises, men ikke mindre tidsskriftartikler. U = Ugeskrift for retsvæsen.

- Rasch, Aage, A. D. Jørgensen* og cirkulæret om vindikationsretten af 15. Januar 1885, i: *Afhandlinger om arkiver* (1964).
- Rasmussen, V. Ravnsholt*, Haandbog for auktionsledere (1938).
- Ross, Alf*, Dansk statsforfatningsret I (1966).
- Ross, Alf*, De islandske håndskrifter og universitetets rettigheder, i: U 1957 B.
- Ross, Alf*, Er den foreslåede lov om deling af den arnamagnæanske stiftelse en ekspropriationslov, i: U 1961 B.
- SOU, Statens offentliga utredningar (1965: 14). Godtrosförvärv av lösöre.
- Thomsen, Alfred*, Forsikringsvæsenets historie i Danmark i det 19. århundrede (1963).
- Vinding Kruse, Fr.*, Ejendomsretten I og II (1951).
- Vinding Kruse, Fr.*, En nordisk lovbog (1962).
- Waaben, Knud*, Strafferettens specielle del I (1978).
- Zahle, Henrik*, Om det juridiske bevis (1976).
- Ørsted, A. S.*, Haandbog over den danske og norske lovkyndighed III (1826), IV (1831), V (1832).
- Ørsted, A. S.*, Udførlig fremstilling af læren om vidnebeviset efter de danske og norske love, sammenholdte saavel med fremmede love, som med almindelige lovgivningsgrundsætninger, i *Eunomia* IV. bd. (1822).

Kilder

1. Trykte kilder: Love, forordninger m.v.

Kun vigtigere bestemmelser er medtaget i oversigten.

Dansk lovgivning

- Kongeloven af 14. november 1665: 24.
Grevernes privilegier af 25. maj 1671: 61, 108.
Forordning af 28. januar 1682 om købstæderne i Danmark: 38.
Danske Lov af 15. april 1683: 23, 36f, 40, 61, 76, 80, 87ff, 91, 95, 97, 107ff, 140ff.
Forordning af 7. februar 1738 om pantebøgers og de deraf givne extracters tilforladeligere indrettelse og behandling: 37, 94.
Plakat af 7. august 1752 om godtgørelse af den kgl. kasse for gamle mønter og andet af nogen rarhed, som i Danmark og Norge findes: 108.
Reglement af 15. marts 1771 for Hof- og Stadsretten: 37, 94.
Forordning af 12. februar 1790 om skifteforvaltningens bedre indretning i Danmark: 37ff, 40, 42, 95ff, 143ff.
Brandforsikringsanordning af 29. februar 1792 for købstæderne i Danmark: 54, 56f.
Brandforsikringsanordning af 29. februar 1792 for landet i Danmark: 57.
Kgl. bekendtgørelse og anordning af 17. juli 1795 angående Brandforsikringen for København: 56f.
Danmarks Riges Grundlov af 5. juni 1849: 26, 27, 42.
Lov af 28. april 1850, hvorved den jorddrotlige skiftejuridiktion og overformynderibestyrelse, samt den godsejerne med flere pålagte bestyrelse af lægdsvæsenet, ophæves: 42, 65, 145f.
Konvention af 13. september 1851 angående arkivsagers udlevering fra Danmark til Norge: 52, 146f.
Lov af 10. februar 1866, Almindelig borgerlig straffelov: 101, 104, 147f.
Lov af 23. april 1870 om den almindelige brandforsikring for landbygninger: 57, 59.
Justitsministeriets cirkulære af 15. januar 1885 til samtlige skifte- og auktionsretter samt politimestre om statens vindikationsret: 19f, 25f, 63ff, 75, 81ff, 87, 89ff, 99, 101, 111, 121, 123, 148f.
Lov nr. 42 af 30. marts 1889 om oprettelse af et rigsarkiv m.m.: 8, 34, 42f, 62, 83.
Bekendtgørelse fra kultusministeriet af 10. marts 1891 angående provinsarkiverne og embedsmændenes forhold til dem: 43, 47, 65, 102.
Lov om rettens pleje af 11. april 1916: 20, 43, 120.

- Lov nr. 563 af 4. oktober 1919 om lens, stamhuses og fideikommisgodrsers samt de herhen hørende fideikommiskapitalers overgang til fri ejendom: 77ff, 85, 115ff, 151.
- Lov nr. 126 af 15. april 1930 borgerlig straffelov (med senere ændringer): 99ff, 103ff, 112, 152f.
- Lov nr. 88 af 25. marts 1933 om landskommunernes styrelse: 14.
- Lov nr. 146 af 23. april 1952 om hittegods (med senere ændringer): 109.
- Lov nr. 194 af 26. maj 1965 om ændring af fundats af 18. januar 1760 for Arne Magnussons legat: 26.
- Lov nr. 195 af 8. juni 1966 om bygningsfredning (med senere ændringer): 112f.
- Lov nr. 223 af 31. maj 1968 om kommunernes styrelse, jfr. lovbkg. nr. 188 af 22. april 1981: 15, 74, 90.
- Bekg. nr. 7 af 9. januar 1969 om handel med brugte genstande: 105.
- Lovbekg. nr. 40 af 4. februar 1970 om offentlig auktion ved auktionsledere (med senere ændringer): 115.
- Lov nr. 280 af 10. juni 1970 om offentlighed i forvaltningen: 69ff, 72.
- Bekg. nr. 91 af 20. februar 1976 om statsinstitutioners arkiver og deres forhold til Rigsarkivet og landsarkiverne: 8, 34f, 44f, 48, 66, 71, 87, 121f, 154.
- Lov nr. 299 af 8. juni 1977 om apotekervæsenet: 67.
- Lov nr. 294 af 8. juni 1978 om offentlige myndigheders registre: 44ff, 68, 122, 156.
- Lovbekg. nr. 435 af 1. september 1978 om naturfredning: 113.
- Lodsloven nr. 116 af 21. marts 1979: 66.
- Bekg. nr. 201 af 29. april 1981 om kassation i kommunernes arkiver: 15, 47, 68, 74, 91, 163ff.

Udenlandsk lovgivning

- Fransk straffelov, Code pénal, loi décrétée le 12 février 1810: 100, 145.
- Islandsk lov nr. 40 af 16. november 1907 om bevaring af fortidsminder: 110, 149ff.
- Norsk lov nr. 37 af 2. juni 1978 om godtroserverv av løsøre: 80f, 155f.
- Fransk arkivlov, loi 79–18 du 3 janvier 1979 sur les archives: 97, 113f, 157ff.
- Finsk arkivlag nr. 184 af 20. februar 1981: 16, 72, 115, 161ff.

2. Utrykte kilder

Rigsarkivet

Kongehusets og rigets arkiv

- C 4. Processer. Griffenfeld I.10.–12, 13.

Danske kancelli

- F. 10. Koncepter og indlæg til Sjællandske registre 1790 – 38ff.
- F. 54. Supplikker 1789 – 38ff.

Justitsministeriet

1. kontor j. nr. 1884 L 5815 – 101f, 1897 Z 743 – 95ff.

Arkivvæsenets arkiv

Rigsarkivets brevkopibøger – 50, 52, 62, 94f.

Rigsarkivets journal – 64f.

Rigsarkivet 758. Dossiersager, varia. Portrætter mm. – 31.

Privatarkiver

Familien v. Scholten (pr. ark. nr. 6298) – 116.

Landsarkivet for Sjælland mm.

Branddirektorater, Antvorskov birk. Taksationsprotokol D. 1833–40 – 58.

Krogerup gods. Skifteprotokol 1751–1806 – 41.

Erhvervsarkivet

Kommissionen til undersøgelse af de i dansk privateje bevarede kilder til dansk historie. Arkivjournal – 85 f.

Det norske Riksarkiv

Justitsdepartementet. Kopibog 1887 – 53, 65.

Register

- Affindelsessum 83 ff, 105 f, 111 f
Afl levering, af arkivalier 35 f, 80 f,
108 ff, 121 ff, 154
A fortiori 72
Akerhus 50 f
Aktindsigt 73
Almenvellet, begreb 10 ff
ALR, Allgemeines Landrecht für die
preussischen Staaten 14
Amtsforvaltere 59
Andersen, Poul 28 f
Antikvariater 83, 103 f, 125
Antikviteter 81
Apotekerarkiver 66 ff
Archi-custos actorum publico-
rum 11
Archives historiques 113 ff, 157 ff
Arkivfonds, de offentlige 49
Arkivtyverier, Sverige 105 f
Arnagnænske Stiftelse,
Den 26 f
Attester, attestationer 18
Auktion 114 f, 127, 148 f
Auktioner, private/offentlige 114
Auktionsebedsmænd 127
Auktionsretter 82 f
- Basnæs gods 63 f, 65
Bedrageri 28
Berigelsesforbrydelser 32
Berigelseshensigt 103 ff, 126 f
Bevisforhold, troværdighed 17 ff,
24, 37, 40, 56, 120
Bevismidler 56
Birk 42
Birkedommer 42
Birkejurisdiktion 36 f, 65 f
Bogauktion 63
Borreby gods 63 f, 65
- Bortkomne arkivalier 123
Brahesborg 31, 50
Branddirektoraterne 60 f
Branddirektører 57 ff
Brandforsikring 53 ff, 66
Brandforsikringsprotokoller 54 f
Brandkontingenter 55
Bratsberg amt 53
Buchwald, stiftamtmand på
Fyn 38 f
Bygningsfredning 55 ff
Byrådsmedlemmer 75
- Colbiørnsen, Chr., generalproku-
rør 39 f
Collin-sagen 52, 82, 85, 101 f
Courtoisie-aftaler 84 ff
Culpaansvar 77
- Danfæ 107 ff, 126, 142
Dansk Data Arkiv 45
Dansk Flygtningehjælp 70
danske Hedeselskab, Det 70
Dansk Historisk Fællesforening 91
Datacentralen 73
De defensoribus civitatum 12
De facto 87
Depositum 7, 63 f, 75 ff, 91, 124
Depositumaftaler 77, 86 f, 114
Disciplinæransvar 100, 117 f
Dokumentbevis 18 ff
Dominium plenum 40 f
Dominium utile 40 f
Domsprotokoller 53
DONG 73
DORIS, forskningsregister 45
Dødsattester 19
Dødsboer 83, 99

- Edb-registre 22 f, 36, 44 ff, 68, 70, 71 f, 122, 156
- Egnshistoriske arkiver, se også lokalhistoriske arkiver 47, 91
- Ejendomsret, begrebet 2, 7
- Ejendomsret, statens 22, 25, 26 ff, 29 f, 52, 63 ff, 76, 82 ff, 95 f, 121
- Eksport af arkivalier 114 ff, 124, 151, 159 ff, 162 f, 167 ff
- Ekspropriation 28, 48
- Eksstinktion 8, 80 ff, 89, 92, 125, 155
- Embedsarkiver, lokale/centrale 7, 43 f, 94, 123 f
- Embedspapirer 85
- Erhvervsarkivet i Århus 63, 72 f, 124
- Eriks sjællandske Lov 107
- Erslev, Kristian, professor i historie, rigsarkivar 85
- Erstatningsansvar 104
- Familiearkiver, familiebiblioteker 86
- Fideikommiskapitaler 77 f
- Fides perpetua 16, 120
- Fides plenissima 11
- Findeløn 109
- Fogedforretning 21, 48, 65 f
- Folketingets arkiv 53 f
- Forbrydelser i offentlig tjeneste eller hverv 99 f
- Forestillingsprotokol 49 f
- Forkøbsret af arkivalier 114 f
- Formueforbrydelser 32 f
- Forsikringsfond 57
- Forsikringsselskaber 55 f
- Fortidsminder 110 ff, 149 ff
- Fortidsminder, bevaring af 13 f
- Frederikslund 49
- Fredning, fredningsbeskyttende regler 8, 111 ff, 150
- Friis, Aage, professor i historie 85 f
- Godsarkivalier 76 f, 86 f, 123 f
- Godsarkiver 60 f, 66, 78
- Godtroserhvervelser 80 f
- Godtroskravet 105 f
- Griffenfeld, Peder, rigskansler, leder af Geheimearkivet 12, 13
- Griffenfelds arkiv 12
- Heiberg, J. L., chef for Det kgl. Teater, professor 102
- Herreds- og birkefogeder 36 f, 57 f
- Herredsskrivere 59
- Hittegods 107 ff
- Hittegods, ulovlig omgang med 28, 84, 104 ff, 107, 148, 153
- Hof- og Stadsretten 37 f
- Hovedbøger 54 f
- Hurtigkarl, F. Th., professor i retsvidenskab 22 f, 92 f
- Hæleri 103 f
- Hærværk 112 ff, 152 f
- Hævd 7, 23 f, 61, 64, 91 ff, 114, 126, 127
- Hævdreglerne 126 f
- Højhedsrettigheder 12, 25 f, 75 f, 120 f
- Illum, Knud, professor i retsvidenskab 87 f
- Interessesubjektivitet 28 f
- Islandske håndskrifter 26 ff, 121
- Islandske håndskrifter, udlevering af 26 f
- Ius archivi 7, 10, 11, 12, 13 f, 119 f
- Jordemoderprotokoller 19
- Justinian, kejser 11, 12, 17
- Justitsprotokoller 36 f
- Jørgensen, A. D., geheime, – senere rigsarkivar 1, 52, 53 f, 62 ff, 82, 95 f, 110 f
- Kancellikollegiet 42
- Kirkebøger 18 f
- Kirkefondet 70
- Klosterarkiver, norske 51
- Kommercekollegiet 54 f
- Kommunale arkiver 9, 12 ff, 47 ff, 61 ff, 68, 74 ff, 89 ff, 122, 124 f, 162, 163 ff

- kongelige Bibliotek, Det 49 f, 107, 123
 kongelige Teater, Det, chefen for 102 f
 Krogerup Gods 41
 Kruse, Fr. Vinding, professor i retsvidenskab 94 f, 109
 Kultureje, alment 7, 8 f, 26, 94, 107 ff, 112, 118, 121 f, 127
 Kulturgoder, kulturklenodier 8, 109 f, 117 f, 126 f
 København 14, 39, 56 ff, 61 f, 63
 Københavns Brandforsikring 59 f
 Københavns Stadsarkiv 57, 61
 Københavnske Saneringsselskab, Det 70
 Købstædernes Brandforsikring 55
- Landsarkivet i Gøteborg 105 f
 Landsdelsscenen Aarhus Teater 70
 Lange, H. O., overbibliotekar (rigsbibliotekar) 85
 Lensbesiddere (godsejere, jorddrotter) 37 f, 53, 76 ff, 81 ff, 85, 94 f, 107 ff, 112, 117, 123 f, 127, 143 f, 145 f, 149, 151
 Lenskontrollen 78
 Lensnævnet 78
 Lerchenborg gods 78
 Linvald, Axel, rigsarkivar 111 f
 Locus publicus 12
 Lodsarkiver 66 f
 Lodserivæsenet 34 ff
 Lokalhistoriske arkiver 44, 48, 53, 74, 91
 Lüneburger Heide, overgivelsesdokument for 101 f
 Lægdsruller 19
 Løsningsret 80 f
- Magnetbånd 45
 Majestætsrettigheder 10 ff, 19 f, 119 f
 Marselisborg 63
 Mellemfolkeligt Samvirke 70
 Mindesmærker 8, 111 ff, 126
 Misbrug af offentlig stilling 99
 Montgomery, feltmarskal 100 f
- Moser, Johann Jacob, tysk retslærd 3, 10 f
 Museer 47, 81 f, 91
 Museumsmyndighed 109
 Målere, arkiver efter 66 f
- Nationalmuseet 107
 Naturfredning 65 f
 Naturret 2, 10, 62
 Nellesmann, J., professor i retsvidenskab, justitsminister 18 f, 20
 Nielsen, Oluf, rådstuearkivar 62
 Normalstyrelsesvedtægten 15
 Notarialprotokoller 18
 Novellae, Kejser Justinians 11, 12 f, 17
 Nørregaard, L., juridisk professor 91 f
- Offentlige myndigheders registre 45 f, 122 f
 Ombudsmanden 66 f, 70 f
 Overformynderibestyrelse 42
 Overformynderiprotokol 42
- Panteprotokoller 37 f
 Patrimonial embedsførelse m.v. 60 f, 75 f, 84 f, 108 f, 115 f, 123 f
 Politimestre 83 f, 99 f
 Privatarkiver 32, 49, 64, 107, 111, 116, 123 f, 127, 162
 Publicum testimonium 11, 17
- Ran 81
 Rantzau, greve Chr. 31, 49 ff
 Rasch, Aa., arkivar 63 f
 Regaler 23
 Registereksemplarer 45 f, 68
 Registerforskrifter, myndighedernes 45 f
 Registertilsynet 45 f
 Res fiscali 24
 Res in patrimonio publico 22, 93
 Res non pretii 103
 Res publica 22, 24, 91, 93
 Res publicae sensu proprio 22, 93
 Res publico usui destinatae 22, 24, 91

- Retsbetjentarkiver 42 f, 65 f, 85 f
 Retsprotokoller 17 ff, 36 ff, 42 f,
 53, 63 f, 85 f, 95 f, 143 f, 148
 Retssubjektivitet 28 ff, 40
 Ricard, C. F., departements-
 chef 54 f
 Rigsrevisionen 72
 Ross, Alf, professor, retsfilosof 12 f
 Rump, N. R., justitsminister 97
 Rådighedsbegrænsninger 114 f
 Rådighedssubjekt 30
- Scholten, von, familien 116
 Secher, V. A., jurist, rigsarkivar 64,
 96
 Skiftedesignationer 40 f
 Skiftedommer 94 f
 Skifteforvaltning 94 f
 Skiftejurisdiktioner 40 ff, 86
 Skifte- og opbudskommissi-
 oner 39 ff
 Skifte- og overformynderidokumen-
 ter 63
 Skifteprotokoller 36 f
 Skifteretterne 42, 83 ff, 127
 Skolehistoriske arkiver 47, 90 f
 Skøde- og panteprotokoller 37 f, 94
 Sletningsbestemmelser 46 f
 Sorenskriverembeder 53 f
 Sorenskriverprotokoller, norske 65 f
 »Spectator« 110 f
 Statens Samfundsvidenskabelige
 Forskningsråd 45
 Statholderarkivet i Norge 49 f
 Steenstrup, Johannes, historiepro-
 fessor 85
 Stjålne koster 92 f
 Straffeattester 19
 Straffesanktioner 103
 Suverænitetetsret 12, 25 f
 Swane-sagerne 87 ff, 92
- Taxationsforretninger 54 f
 Taxationsprotokoller 54 ff
 Telemark fylke 53
 Tilegnelseshensigt 103 f
 Tilsyns- og kontrolforanstaltning-
 er 114 f
 Tingbøger 36 f
 Tjenestebefalinger 83
 Tjenesteforseelser 99 ff, 126, 147 f,
 152
 Toldbøger 19
 Tyveri 28, 80 f, 84, 89, 103 ff, 117,
 142, 155
 Tyveri, brugstyveri 104 f
- Udlevering af arkivalier 30 f, 52,
 146 f
 Udleveringskrav 48 f
 Udveksling af arkiver 31
 Underslæb 103 f, 152
 Unesco-konventionen af 1970 115
- Vallø, stiftsabedisse 40 f
 Vejere, arkiver efter 66 f
 Videnskabernes Selskab 85 f
 Vindikation 19 f, 25, 26, 50, 53,
 80 ff, 89 ff, 92, 120 f, 125, 142,
 148 f, 155
 Virksomheder, private, selskaber, in-
 stitutioner, foreninger 69 ff, 72,
 124
 Vold, trussel om 81
- Ørsted, A. S., retslærd, højesterets-
 assessor, generalprokurør 17 f,
 23 f, 92 f, 95
- Aarhus 63